

ROZTOCZE

Przewodnik, Rewasz 2015, 2017, 2020

AKTUALIZACJA z 10 maja 2024 r.

SPIS TREŚCI

INFORMACJE OGÓLNE

- Wprowadzenie
- Wprowadzenie do opisów roztoczańskich szlaków na Ukrainie
- Roztocze Światowym Rezerwatem Biosfery UNESCO
- Aktualizacja informacji o kartach wstępu do Roztoczańskiego Parku Narodowego
- Informacje o połączeniach kolejowych
- Nowe muzea fotograficzne
- Nowe muzeum starych zegarów w Szczebrzeszynie
- Nowe muzeum w Radrużu
- Archipelag Roztocze i Park Żywiołów w Budach k. Krynic
- Skansen Bocianie Gniazdo Franciszka Kawy w Starej Ciotuszy
- Skansen w Brzezinach k. Bełżca
- Muzeum Techniki Drogowej i Mostowej w Zamościu
- Roztoczańskie Muzeum PRL w Zamościu
- Wystawa z okresu PRL-u, Nowa Brama Lubelska, klub (i bar) Wspomnienie PRL-u w Zamościu
- Skansen Kolejnictwa Stacja Basznia
- Obserwatorium astronomiczne w Tymcach
- Regionalna Izba Pamięci i Centrum Kultury Dawne w Wysokiem
- Centrum Geoturystyczne w Lipsku Polesie
- Nowe wieże widokowe na czerwonym szlaku rowerowym gminy Zamość
- Nowe wieże widokowe na Roztoczu Południowym (Wschodnim)
- Nowa wieża widokowa w Szczebrzeszynie
- Parki Linowe na Roztoczu
- Park Psie Górki w Lipsku k. Narola
- Zalew w Młynkach k. Narola
- Partyzanckie murale w Zamościu
- Nowe pomniki na Roztoczu:
  - Pomnik Chwały Kawalerii i Artylerii Konnej w Woli Śniatyckiej k. Komarowa
  - Krzyż lotnika por. W. Azarewicza w Krasnobrodzie (Roztocze Środkowe)
  - Pomnik w miejscu placówki partyzanckiej Kalkuta w rejonie Borowych Młynów (Puszcza Solska, okolice Suśca)
  - Pomnika pamięci leśników k. Błudka (Puszcza Solska, okolice Suśca)
  - Mogiła Oskara Rosmana (okolice Cieszanowa, Roztocze Południowe)
- Skasowane pomniki na Roztoczu – „Miszka Tatar”
- Odtworzony pomnik Jana III Sobieskiego w Niemirowie

AKTUALIZACJA PRZEBIEGU SZLAKÓW PIESZYCH

Nowa trasy piesze

Roztocze Zachodnie

Pieszy szlak Szastarka PKP – Kraśnik PKP, znakowany kolorem *żółtym*, 14 km

Trasa do bunkra Tadeusza Kuncewicza „Podkowy” na Łukaszowcu k. Kawęczyna, tabliczki kierunkowe, 1,5 km

Ścieżka pieszo-rowerowa wzdłuż rzeki Wieprz w Szczebrzeszynie, 1 km

Roztocze Środkowe i Puszcza Solska

Partyzancka droga krzyżowa im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Osuchach, 1 km

Ścieżka historyczno-przyrodnicza Nad Sopotem w Osuchach, znaki *czerwone*, 3 km

Ścieżka historyczna do ziemianki „Wira” i szpitala leśnego 665 w okolicy Aleksandrowa, białe tablice kierunkowe i *czerwone* paski na drzewach, 8 km (okolice Górecka Kościelnego)

Pieszka ścieżka Pawie Pióro na placu przy szkole w Łabuniach, 0,5 km

Ścieżka dydaktyczna w Ułowie, znaki *niebieskie*, 8,5 km

Ścieżka dydaktyczna na górę Kamień w Stanisławowie, tablice edukacyjne, 3 km

Ścieżka historyczna w Zwierzyńcu, znaki *czerwone*, 1 km

Łącznik do ścieżki na Bukową Górę, znaki *czarne*, 1 km

Ścieżka edukacyjna na wzgórzu Sygnał w Obroczy, znaki *zielone*, 6,5 km

Ścieżka przyrodnicza na wzgórzu Niedźwiedź w Kosobudach, znakowana kolorem *zielonym*, 3 km

Ścieżka z obrazami Aleksandry Wachniewskiej – malarki Roztocza, w Zwierzyńcu, bez znaków, 2 km

Szlak historyczny Pamiętajmy w Krynicach, bez znaków, 6,5 lub 8 km

Ścieżka stawy w Rogóźnie k. Tomaszowa Lubelskiego, bez znaków

Ścieżka dydaktyczna w Ciotuszy Nowej, bez znaków, 3 km

Ścieżka edukacyjna im. Jana Miklaszewskiego w Suścu, tablice edukacyjne, 0,2 km

Ścieżka dydaktyczna przy zbiorniku Bełżec-Zagóra, bez znaków, 0,5 km

Odnowiona ścieżka dydaktyczna w rezerwacie Czartowe Pole w Hamerni, znaki *czerwone* i pomosty bez znaków, 2 km

Ścieżka dydaktyczna Werechanie w Pawłówce (Grzęda Sokalska), znakowana drewnianymi drogowskazami, 2 km

Roztocze Południowe (Wschodnie)

Ścieżki poznawcze w Siedliskach: *zielona* (6km) i *niebieska* (3 km)

Ścieżka dydaktyczna w Zatyłu k. Lubyczy Królewskiej, bez znaków, część 1: 3,5 km, część 2: 2 km

Ścieżki dydaktyczne w Gorajcu k. Cieszanowa: Poznawczy szlak dziecięcy, znaki *zielone*, 2,5 km i ścieżka do kapliczki maryjnej na wodzie, tabliczki kierunkowe, 1,2 km

Szlaki Nadleśnictwa Oleszyce (Płaskowyż Tarnogrodzki), rowerowy, znaki *czerwone*, 14 km i nordic walking, znaki *żółte*, 11,5 km

Szlaki turystyczne z projektu 4 pory roku Gminy Cieszanów: szlak Roberta Korzeniowskiego – 4 pory roku, wspomnienia z gminy Cieszanów, bez znaków 28 km

Korekty opisów i przebiegów szlaków pieszych

Roztocze Zachodnie

Trasa 1. Szastarka – ścieżka dydaktyczna w lesie Mosty – Kolonia Rzeczyca, s. 66, wiersz 14 od dołu i nie tylko

Trasa 4. Huta Turobińska – Batorz, s. 70

Roztocze Środkowe i Puszcza Solska

Trasa 14.1. Poszerzony opis *niebieskiej* ścieżki dydaktycznej w rezerwacie Szum k. Górecka, s. 90-91

Trasa 14.1. Korekta przebiegu pieszego szlaku Krawędziowego w Tarnowoli k. Górecka Kościelnego, s. 92

Trasa 16. Józefów – góra Kamień – Stara Ciotusza, s. 96 i 97

Zmiana przebiegu *czarnego* szlaku łącznikowego Potok Senderki – Józefów (Roztocze Środkowe), trasa 16

Trasa 19. Pieszy Szlak Ziemi Józefowskiej, odcinek Długi Kąt – Hamernia, s. 104-105

Trasa 19.1. Pieszy Szlak Ziemi Józefowskiej, odcinek Osuchy – Fryszarka – Józefów, s. 101-102

Trasa 20. Pieszy szlak walk partyzanckich, odcinek Osuchy – Borowe Młyny, s. 106-107

Trasa 20.2. Pieszy szlak walk partyzanckich, odcinek Osuchy – Górecko Kościelne, s. 109 (Puszcza Solska)

Trasa 19.2. Pieszy szlak Ziemi Józefowskiej, odcinek Osuchy – Hamernia, s. 102-103

Trasa 23. Krasnobrodzkie wąwozy s. 115-116

Trasa 27. Krasnobród – Lipsko, s. 121

Trasa 28.1. Krynice – Krasnobród, s. 122

Trasa 28.2. Krasnobród – Kosobudy 18 od dołu, s. 124

Trasa 29. Szlak Wzgórzami Roztocza, okolice Szewni Dolnej, s. 125 wiersz 11 od góry oraz

Trasa 29. Kapliczka trójkątna w Grabinku Górnym, pieszy szlak wzgórzami Roztocza

Trasa 31, 33 i 36: zmiany przebiegu pieszych szlaków w Sułcu

Trasa 31. Szlak Szumów: odcinek rezerwat Nad Tanwią – Rybnica – Susiec, s. 133, wiersz 3 od góry

Trasa 33. Susiec – Nowiny – Hamernia, okolice Nowin i rezerwat Czartowe Pole, s. 136

Trasa 34. Szlak im. W. Podobińskiej, odcinek: Krasnobród – Wapielnia – Susiec, s. 139

Trasa 35. Tomaszów Lubelski – Susiec, okolice Łosińca, s. 141-142

Trasa 36.1. Bełzec – Brzeziny – Narol, s. 142-143

Trasa 39. Tomaszów Lubelski – Bełzec, okolice Żyłki, s. 150

Trasa 42.2. Ulów – Róża – Stara Ciotusza, s. 157-158

Trasa 44. Szlak im. W. Podobińskiej, odcinek Lipsko – Zamość, s. 161

Trasa 45. Ścieżka na Bukową Górę w Zwierzyńcu, s. 163

Trasa 46. Ścieżka dydaktyczna do Wojdy, s. 164

Trasa 47.1. *Niebieska* ścieżka poznawcza RPN w Zwierzyńcu, s. 161

Trasa 48. Zmiana przebiegu szlaku pieszego Krawędziowego w Zwierzyńcu, s. 169

Trasa 49. Kosobudy, s. 171

Trasa 50.1. Zmiana przebiegu pieszego szlaku im. A. Wachniewskiej (Obwodnica RPN) nad zalewem Rudka, s. 173

Trasa 53. Ścieżka spacerowa na Kamienną Górę w Zwierzyńcu, s. 180 i 181

Roztocze Południowe

- Trasa 57.1. Szlak Brata Alberta, odcinek Horyniec – Werchrata, s. 190 i 191
Trasa 57.2. Szlak Brata Alberta, odcinek Werchrata – Narol, opis pustelni Monastyr, s. 194
Trasa 58. Szlak turystyczny P.O. (punkt oporu) Goraje, s. 197
Trasa 59.2. Pieszy szlak Wolnościowy, odcinek Brzeziny – Bełżec, s. 201.
Trasa 60.3. Pieszy szlak Centralny, odcinek Huta Lubycka – Polanka Horyniecka, s. 204
Trasa 62. Ścieżka dydaktyczna Za Niwą w Horyńcu, s. 206.
Trasa 64. Ścieżka dydaktyczna Kobyle Jezioro w rezerwacie Źródła Tanwi, s. 208
Trasa 66. Korekta opisu ścieżki Skamieniałych drzew w Siedliskach

Trasy nordic walking

- Trasa 67. Nordic Park Jacnia, s. 211
Trasa 68. Nordic Park Józefów, s. 213
Nordic Park Szczepieszyn
Szlaki (rowerowy i nordic walking) Nadleśnictwa Oleszyce (Płaskowyż Tarnogrodzki) – patrz aktualizacje tras pieszych.

Ukraina

- Możliwe niezgodności w kolorach ścieżek dydaktycznych
Trasa 129. Korekta opisu ścieżki pątniczej w Krechowie
Ścieżka w Niedźwiedzim Sanktuarium we wsi Domażyry

AKTUALIZACJA PRZEBIEGU SZLAKÓW ROWEROWYCH

Nowe szlaki rowerowe

Szlaki długodystansowe

Wschodni Szlak Rowerowy Green Velo, znaki *pomarańczowe*

Roztocze Zachodnie

- Rowerowy szlak Łącznikowy Nawóz – Nielisz – Siedliska – Zamość, znaki *czerwone*, 33 km
Szlak Aktywnie i wirtualnie po Ziemi Biłgorajskiej, znaki *czarne*, 97 km
Szlaki rowerowe gminy Turobin (5 tras)
Ścieżka rowerowa Nielisz – Sitaniec

Roztocze Środkowe i Puszcza Solska

- Szlaki RoweLove Po wzgórzach Roztocza: Obroczy – Wólka Wieprzecka i Traktem Ordynackim: Guciów – Lipski Polesie, znaki *zielone*, 33,5 km
Rowerowy szlak Łosiowy Susiec – Siwa Dolina, znaki *niebieskie*, 16 km
Szlaki rowerowe gminy Krynice (3 szlaki)
Szlaki rowerowe gminy Łabunie (2 szlaki)
Singletrack Józefów, trasa jednokierunkowa, 8 km

Roztocze Południowe

Szlak Przez Goraje Lubycza Królewska – Goraje – Siedliska, znaki *zielone*, 21 km
Szlaki (rowerowy i nordic walking) Nadleśnictwa Oleszyce (Płaskowyż Tarnogrodzki) – patrz aktualizacje tras pieszych.

Zmiany opisów i przebiegu szlaków rowerowych

Trasa 77.2. Zwierzyniec – Józefów – Hrebenne PKP, okolice Józefowa, s. 230

Roztocze Zachodnie

Trasa 78. Fragment Lubelskiej Drogi św. Jakuba, s. 233

Roztocze Środkowe

Trasa 86. Szlak Gminy Zamość: Skokówka – Lipsko – Wólka Wieprzecka – Mokre, s. 245

Rozszerzony opis trasy

87. Szlak rowerowy Roztoczańskiego Parku Narodowego do Florianki: Zwierzyniec – Florianka – Stare Górecko, znaki *żółte*, 12 km, s. 246

Trasa 90.2. Rowerowy szlak Ziemi Józefowskiej, odcinek Błudek – Józefów Roztoczański, s. 252

Trasa 91. Roztoczański szlak rowerowy Zwierzyniec – Majdan Sopocki, odcinek z Ciotuszy Nowej do Majdanu Sopockiego, s. 254

Roztocze Południowe

Zmieniony fragment *niebieskiego* szlaku rowerowego Nad Sołokiją pomiędzy Szalenikiem a Rudą Żurawiecką.

Szlaki gminy Narol

Ukraina

Centralny Szlak Rowerowy Roztocza

Lokalne szlaki rowerowe

AKTUALIZACJA OPISU TRAS KAJAKOWYCH

Nowa wersja tekstu odnoszącego się do szlaku kajakowego rzeki Wieprz na odcinku Hutki – Bondyrz i Obroc – zalew Rudka – Szczebrzeszyn.

Nowa wersja tekstu odnosząca się do szlaku kajakowego rzeki Tanew na odcinku Huta Szumy – Rebizanty.

AKTUALIZACJA OPISU TRAS KOLEJOWYCH

Nowe stacje i zmiany w infrastrukturze na trasach 108: Rejowiec – Jarosław i 110: Lublin – Rozwadów.

AKTUALIZACJA PRZEBIEGU SZLAKÓW SAMOCHODOWYCH

Trasa 112. Roztoczańskie Eko-Muzeum Święteczna Kraina, s. 282

Rozszerzona wersja trasy 117, samochodowego Szlaku Ordynacji Zamojskiej: Zamość –
Szczepieszyn – Susiec, s. 288

Lubelski Szlak Kulinarny „Zasmakuj w tradycji”.

UZUPEŁNIENIA DO OPISÓW

Mapki przeglądowe

Opis Bełzca

Opis Biłgoraja

Opis Cieszanowa

Opis Czarnowody (winnica)

Opis Frampola

Opis Goraja

Opis Horyńca

Opis Huty Różanieckiej

Opis Jędrzejówki

Opis Józefowa

Opis Kraśnika

Opis Klemensowa

Opis Lipowca (winnica)

Opis Lipska k. Narola

Opis Lipska Polesie

Opis Lubaczowa

Opis Lubyczy Królewskiej

Opis Łukowej (winnica)

Opis Łówczy

Opis wsi Mokrelipie

Opis Narola

Opis Rabinówki k. Tomaszowa Lubelskiego

Opis Szczepieszyna

Opis Szuru k. Krasnobrodu

Opis Tomaszowa Lubelskiego

Opis panoramy z Tartacznej Góry

Opis Teniatysk

Opis Wierzchowisk (winnica)

Opis Zabuża

Opis Zamościa

Opis Zwierzyńca

Opis Żółkwi

Roztoczańskie piwo: Zwierzyniec, Zamość, piwo biłgorajskie

Woda mineralna Rodowita z Roztocza

INFORMACJE OGÓLNE

Wprowadzenie

Przewodnik przygotowałem w lutym 2015 r. W stosunku do poprzedniej edycji został on w istotny sposób rozszerzony (niemal 50 dodatkowych stron) i przebudowany (nowy słowniczek krajoznawczy, po raz pierwszy trasy nordic walking, kajakowe i konne).

Pod koniec czerwca 2017 r. ukazał się dodruk przewodnika (określany na wyrost jako wydanie IV) ze zmienioną okładką, poprawionymi mapkami i z uwzględnieniem tylko najważniejszych aktualizacji. Wydanie z 2020 r. było tylko dodrukiem.

Ostatnią aktualizację przygotowałem 25 czerwca 2021 r. Od tego czasu wiele się jednak zmieniło. Poniżej przedstawiam wszystkie uwagi w pełnej wersji według stanu na dzień 10 maja 2024 r.

Korzystając z okazji zapraszam więc także na moją stronę www:

<https://roztocze.pro>

<https://roztocze24.info>

Do zobaczenia na szlaku!

Wprowadzenie do opisów roztoczańskich szlaków na Ukrainie, s. 293

W przewodniku napisałem, że na Ukrainie nie należy obawiać się o bezpieczeństwo oraz wyraziłem nadzieję, że konflikt na Krymie zostanie szybko rozwiązany. Od 2022 r. jesteśmy jednak niestety świadkami pełnoskalowej wojny. Walki zbrojne toczą się wprawdzie głównie na wschodniej Ukrainie, jednak ataki raketowe ze strony Rosji zdarzają się także w innych regionach, w tym także w okolicach Lwowa. W tej sytuacji trudno mówić o bezpieczeństwie, choć niektóre biura podróży próbują organizować nie tylko pomoc humanitarną, ale także wycieczki.

Roztocze Światowym Rezerwatem Biosfery UNESCO

19 czerwca 2019 r. polska część Roztocza zostało wpisana przez UNESCO na listę Światowych Rezerwatów Biosfery. Wcześniej, 1 lipca 2011 r., taki status zyskała część Roztocza położona na terytorium Ukrainy. Teraz możemy mówić o jednym wspólnym dwustronnym światowym rezerwacie biosfery obejmującym całe Roztocze. To wielkie wyróżnienie dla naszego regionu!

Aktualizacja informacji o kartach wstępu do Roztoczańskiego Parku Narodowego

Obecnie w Roztoczańskim Parku Narodowym płatny jest wstęp tylko na ścieżkę dydaktyczną na Bukową Górę i na ścieżkę rowerową do Florianki. W przypadku wszystkich pozostałych tras wstęp jest bezpłatny.

Informacje o połączeniach kolejowych w 2024 r.

Tradycyjnie **polecam dojazd na Roztocze koleją**, najlepiej szynobusami Przewozów Regionalnych. Korzystać z nich mogą zarówno turyści piesi, jak i rowerzyści. Składy są klimatyzowane, co szczególnie w okresie upałów ma ogromne znaczenie.

CODZIENNIE

Lokalne szynobusy Przewozów Regionalnych w relacjach:

LUBLIN – ZAMOŚĆ WSCHÓD i ZAMOŚĆ WSCHÓD – BEŁŻEC (w weekend jedna para do **HREBENNEGO**). Przesiadka w kierunku Roztocza ma miejsce w Zawadzie. Uwaga! W niektórych przypadkach przewidziany czas na przesiadkę to 4 minuty, podczas gdy internetowe rozkłady jazdy zakładają za minimalny czas na przesiadkę 5 minut i nie

zawsze wylapują te połączenia. Trzeba wyszukiwać oddzielnie Lublin – Zawada i Zawada – Bełżec/ Hrebenne.

To kursy osobowe, zatrzymujące się na wszystkich stacjach, w tym m.in. w Zawadzie, Zwierzyńcu, Józefowie Roztoczańskim i Suścu.

CODZIENNIE W WEEKEND MAJOWY I W WAKACJE

Lokalne szynobusy Przewozów Regionalnych w relacjach:

LUBLIN – BEŁŻEC i BEŁŻEC – LUBLIN

To kursy osobowe, zatrzymujące się na wszystkich stacjach, w tym m.in. w Zawadzie, Zwierzyńcu, Józefowie Roztoczańskim i Suścu.

Uwaga! Na stacji Zawada pociągi te skomunikowane są z szynobusami z/do Zamościa.

W MAJÓWKĘ I W WAKACYJNE SOBOTY I NIEDZIELE

Lokalne szynobusy Przewozów Regionalnych w relacjach:

LUBLIN – BEŁŻEC – JAROSŁAW i RZESZÓW – JAROSŁAW – BEŁŻEC – ZAMOŚĆ WSCHÓD

To kursy osobowe, zatrzymujące się na wszystkich stacjach, w tym m.in. w Zawadzie, Zwierzyńcu, Józefowie Roztoczańskim, Suścu, Horyńcu i Lubaczowie.

CODZIENNIE

Dalekobieżne pociągi PKP Intercity.

ZAMOYSKI: ŚWINOUJŚCIE – WARSZAWA – LUBLIN – ZAMOŚĆ – HRUBIESZÓW

HETMAN: WROCŁAW – KATOWICE – KRAKÓW – RZESZÓW – BIŁGORAJ – ZAMOŚĆ – HRUBIESZÓW

ROZTOCZE: BOHUMIN – KATOWICE – KRAKÓW – RZESZÓW – STAŁOWA WOLA ROZWADÓW – KRAŚNIK – LUBLIN

CODZIENNIE

Dalekobieżne połączenie pociągów Kolei Ukrainińskich (obsługiwane przez firmę SK.PL)

WARSZAWA ZACHODNIA – LUBLIN – RAWA RUSKA (przystanki handlowe tylko na tych 3 stacjach, bilety można kupić tylko na stronie Kolei Ukrainińskich i w ich aplikacji).

Szczegóły i skomunikowania: <https://portalpasażera.pl>

Nowe muzea fotograficzne

W ostatnich latach powstały w regionie muzea prezentujące stary analogowy sprzęt fotograficzny.

Galeria starej fotografii i aparatów Adam Gaśianowski, ul. Staszica 15, Zamość, tel. 600 794 970. Zobaczyć tu można ponad 1000 analogowych aparatów fotograficznych, no i zdjęcia – ponad 6000 sztuk. Uzupełnieniem do muzeum jest galeria starej fotografii znajdująca się nieopodal w korytarzu kamienicy przy ul. Staszica 19.

Prywatne Muzeum Fotografii Antoniego Florczaka, ul. Jana Zamoyskiego 20, Janów Lubelski. Otwarto je 14 lutego 2014 r. Zobaczyć tu można imponująca kolekcję 1300 starych aparatów, zdjęć i albumów, w tym prace Władysława Bogackiego, przedstawiciela nurtu fotografii piktorialnej (artysta ingerował w odbitkę, np. coś domalowując) okresu międzywojennego. Ozdobą jest działający fotoplastykon z 1915 r. z 300 zdjęciami w formacie 3D.

Niestety nie istnieje już trzecie roztoczańskie muzeum fotograficzne **Analogowy** w Suścu. Działo tylko kilka miesięcy w 2019 r.

Muzeum starych zegarów w Szczebrzeszynie

Utworzono je w budynku ratusza. Jest czynne od wtorku do soboty w godz. 10.00-16.00. Ponad 300 eksponatów! Bilety kupuje się w Miejskim Domu Kultury mieszczącym się w dawnej synagodze.

Nowe muzeum w Radrużu

Znajduje się nieopodal słynnej cerkwi. Czynne jest od środy do niedzieli w godz. 11-18. Telefony kontaktowe: 60635708, 530951917. Na dole ekspozycja poświęcona Wołochom (zobaczyć można m.in. skrzynię wołoską), na górze kamieniarce bruśnieńskiej (w formie kolorowych tablic). Obiekt pełni też funkcję informacji turystycznej.

Park Żywiołów i Archipelag Roztocze w Budach k. Krynicy

Co można tu zobaczyć?

W Parku Miniatur Kresowych zrekonstruowano warownie i inne sławne obiekty historyczne, prezentując ich wygląd z czasów największej świetności. Zobaczymy więc m.in. jak wyglądał Wysoki Zamek we Lwowie.

Dolina Cywilizacji to założenie ogrodowo-architektoniczne prezentujące obiekty istotne z punktu widzenia kształtowania się cywilizacji. Wędrując wśród nich może będzie odbyć podróż do starożytnych cywilizacji, a nawet neolitu.

Natomiast w kompleksie Empiria Zmysłów i Żywiołów przyrody wyróżniają się strefy zmysłów i żywiołów. Można posłuchać (odgłosy zwierząt, szum lasu), powąchać (np. zapachy poziomek, czy grzybów), dotknąć, a także zobaczyć (np. poprzez okulary przekazujące obraz, tak jak je widzą zwierzęta – ryś, wąż, sowa). Mamy tu kapsułę słuchu, kapsułę węchu, ścianę dotyku, strefę smaku, strefę wzroku a także sale 4 żywiołów. Jeżeli wsiądziemy na znajdujące się na piętrze rowery, przed nami wirtualna wycieczka rowerowa po Roztoczu.

Dla dzieci przygotowano Place Zabaw Kreatywnych z labiryntem i... kopalnią złota.

Ciekawym elementem oferty są także Escape Roomy – pokoje zagadek.

Ofertę uzupełnia Osada Rzemieślników, w której w weekendy w sezonie odbywa się Regionalny Jarmark Różności, na którym można kupić lokalne produkty.

Jest też restauracja Ignis.

Warto dodać, że w czerwcu organizowany jest tu festiwal Roztocze źródła mocy, na który składają się koncerty, pokazy, inscenizacje, turnieje, konkursy i warsztaty.

Warto jeszcze wyjaśnić nazwę archipelag Roztocze. To projekt uruchomiony w 2019 r. Każdy obiekt przygotowany jego ramach tego należy postrzegać jako wyspę. Wszystkie wyspy razem tworzą tytułowy archipelag. Oprócz Bud pierwotnie tworzyły go jeszcze uroczysko Iwnia (gdzie można uczestniczyć w owocobranii, warsztatach wytwarzania nalewek, a nade wszystko nacieszyć się Parkiem Ciemnego Nieba), Park Rodzinny Obsza (<https://www.pensjonatroztocze.pl> do którego należy z jednej strony Zagroda Roztocze i skansen, a z drugiej m.in. kręgielnia, trampoliny i spa) i Ironland z Rudy Żelaznej (gdzie faktycznie niegdyś wytapiano żelazo a dziś zobaczyć można ścieżkę dydaktyczną przez bagna w poszukiwaniu skarbu). Obecnie jednak właściwie reklamuje się tylko park w Budach.

Skansen Bocianie Gniazdo Franciszka Kawy w Starej Ciotuszy

Gospodarz kiedyś udostępniał tu dom dla turystów, teraz jest tylko skansen, za to bardzo ciekawy. Telefon w sprawie zwiedzania: 605 258 946.

Jak charakteryzuje skansen sam właściciel: „W dzisiejszym świecie zdominowanym przez telewizję, Internet, telefonię komórkową i tandetne wyroby z Chin zalewające nasz rynek wizyta w skansenie to powrót do innego, minionego świata. Życzę każdemu kto odwiedzi mój skansen, aby wychodząc z niego miał wrażenie, że obudził się z jakiegoś dziwnego snu,

w którym najpospolitsze, czasem wręcz prymitywne rzeczy miały dziwny, niezapomniany urok charakterystyczny dla marzeń sennych, nie dający się z niczym porównać. W tej prostocie, czy wręcz prymitywizmie można dostrzec zarówno wielki trud, kunszt i myśl techniczną naszych przodków, której mógłby się uczyć dzisiejszy inżynier”.

I tak jest w istocie. Pełno tu starych sprzętów, nie tylko tych domowych, ale także np. strażackich. Wiele z nich nadal działa, co udowadnia pan Franciszek w trakcie zwiedzania. Mamy też zabytki sztuki kamieniarskiej, lokalne świątki a nawet armatę z kulami.

Skansen w Brzezinach k. Bełża

Znajduje się w centrum wsi, nieopodal kościoła, przy domu nr 86. Jest prowadzony przez państwa Magdalenę i Tomasza Szczepańskich. W tej wsi ukrywał się Stanisław Kobos „Wrzos”. Wewnątrz stare sprzęty. Ciekawe są stare cegły, m.in. z Żółkwi, Bełża i Hołoska. Nie brakuje także pamiątek partyzanckich, w tym deskał prezentujący Kobosa w dniu aresztowania, deskał prezentujący Edmunda Szczepańskiego (ojca Eugeniusza Szczepańskiego „Turskiego”, adiutanta Wrzosa), wraz z żoną Eleonorą. Ciekawe są także historyczne fotografie rodziny Szczepańskich, a także zdjęcia z aresztowania „Wrzosa” i Gieńka Szczepańskiego.

Warto wspomnieć o nowych tablicach w Brzezinach, upamiętniających Stefana Kobosa i ładnych partyzanckich malunkach na drewnianych budynkach, upamiętniające prawdziwe wydarzenia. Skoro malunki na murach określa się murem, to te na deskach stodoły może warto nazwać deskalami? Takiej nazwy używa ich autor Arkadiusz Andrejkow. Projekt był realizowany w latach 2017-2018 pod nazwą Cichy memoriał na Podkarpaciu.

Przy skansenie zobaczyć można także owoce pleneru rzeźbiarskiego Chwała Bohaterom. To rzeźby Stefana Kobosa „Wrzosa”, Karola Kazimierza Kosteckiego „Kostka”, łącznika Eugeniusza Szczepańskiego „Turskiego” i Jarosa z Brzezin.

Muzeum Techniki Drogowej i Mostowej w Zamościu

Rynek Wielki 6, Dom Technika w dawnej kamienicy Birkowskiego. Wizytę najlepiej zgłosić telefonicznie: 698689351.

Muzeum zostało założone w 1979 r. przez inż. Leona Sułota. W obecnym miejscu od 2006 r. W zbiorach dokumentacje licznych inwestycji drogowych i mostowych z lat 1920-1950, m.in. budowy drewnianego mostu nad rzeką Bug w Uściługu z 1922 r., dawne urządzenia drogowe, nawet z XIX w. (w tym ubijarka, którą obsługiwała jedna osoba, biorąc pod uwagę jej ciężar, niemal nie do uwierzenia), instrumenty geodezyjne, przedwojenne tablice drogowe, mapy i umundurowanie. Ciekawostką są rekonstrukcje nieistniejących już drewnianych mostów na drodze Susiec – Huta Różaniecka, na rzece Tanew.

Roztoczańskie Muzeum PRL w Zamościu

Muzeum oferuje 5 gabinetów i 12 wystaw tematycznych. W zwiedzaniu pomaga nam unikalny komentarz czytany przez legendarnego Tomasza Knapika. Muzeum czynne jest w wakacje codziennie w godz. 10.00-18.00. Adres: ul. Weteranów 6. Telefon kontaktowy 517-787-627.

Wystawa z okresu PRL-u, Nowa Brama Lubelska, klub (i bar) Wspomnienie PRL-u, w Zamościu

Przy wejściu do klubu mamy dwie oferty: książki i ubrania: można coś zostawić, można coś zabrać. Za darmo. Dalej rekonstrukcja słynnej sceny z filmów Barei, czyli powiązane łańcuchem łyżki nad dwoma talerzami, z osmalonym garnkiem. To tylko wprowadzenie. Wchodzimy do Sali barowej, można tu zjeść solidny obiad. Kto zdecyduje się na zwiedzanie właściwej wystawy, zobaczy wiele sprzętów niegdyś popularnych, w tym charakterystyczne

dla tamtych czasów meblościanki. Dzieła Lenina też się znajdują. Szkoda tylko, że zgodnie z logiką zamojskich fortyfikacji jest tu wiele stanowisk strzeleckich, bez szyb. Poprzez nie do wnętrza trafia wilgoć i niska temperatura, co raczej nie służy ekspozycji.

Adres: ul. Łukasieńskiego 12, Zamość.

Skansen Kolejnictwa Stacja Basznia

Od wakacji 2022 r. w Baszni funkcjonuje kolejowe muzeum. Ekspozycja składa się z tradycyjnych tablic i ciekawie zaaranżowanych ekspozycji multimedialnych (np. rozświetlona mapa z zaznaczoną linią kolejową Jarosław – Sokal). Nie zabraknie także kolejowych artefaktów, starych zdjęć i kolejowej makiety. Zapoznamy się m.in. z następującymi tematami: narodziny kolei, dworzec we Lwowie, inne dworce na kresach, kolej lwowska, pierwszy polski pociąg ekspresowy (lux-torpeda), fabryki lokomotyw i wagonów, wagony pociągów osobowych i towarowych, rozwój kolei w Galicji, pociągi pancerne, mosty kolejowe, plakaty kolejowe i turystyczne, rozwój turystyki kolejowej, dokumenty i wyposażenie kolejowe, kolejowe zabytki.

Nieopodal budynku głównego ekspozycja dwóch zabytkowych mostów kolejowych z tej linii kolejowej (dokładniej z Lubaczowa i Nowej Grobli), które na szlaku zastąpiono nowszymi konstrukcjami. Przez pierwszy prowadzi krótka kolej wąskotorowa, dostępna dla turystów zwiedzających muzeum.

Na bocznym torze stoi pięknie odnowiony parowóz Ty2-7 i trzy odnowione wagony. Pierwszy pasażerski klasy 3 (z tablicą kierunkową Jarosław – Basznia – Sokal), pozostałe towarowe. Czasowo umieszczane są w nich różne wystawy.

Obok dwie dreźny rowerowe, które jednak wykorzystywane są tylko podczas większych imprez i tylko w obrębie torowiska stacji Basznia.

Obserwatorium astronomiczne w Tymcach

Dojechać tu można na dwa sposoby, od płn. od Załuża, lub od pld. docierając do parkingu przy przystanku kolejowym Basznia Dolna (tu centrum konferencyjne Stacja Obserwatorium), skąd do właściwego obserwatorium dochodzimy żwirową alejką.

Kosmos obserwujemy oczywiście wyłącznie nocą, ale warto wybrać tu się też za dnia. W pogodne dni można także obserwować słońce przez specjalny teleskop.

Obserwatorium umieszczono na szczycie odnowionej i ciekawie zaaranżowanej starej kolejowej wieży ciśnień z tarasem widokowym. Dookoła obserwatorium ciekawe ekspozycje: żyroskop – czyli ruchomy fotel pełniący funkcję symulatora przeciążeń, nawet do 3G; Równoważnia – czy utrzymamy się na ruchomej platformie?; Tarcze obrotowe prezentujące ciekawe efekty optyczne; Zestaw lusterek optycznych; Sfera amiralna – przyrząd astronomiczny, model sfery niebieskiej, służy do wyznaczania współrzędnych i Zegar słoneczny.

Regionalna Izba Pamięci i Centrum Kultury Dawne w Wysokiem

Pomysłodawczynią utworzenia ekspozycji lokalnej była przewodnicząca Koła Gospodyń Wiejskich w Wysokiem pani Wanda Szpuga. Koło działa od 2001 r., a przygotowania ekspozycji rozpoczęto już jesienią 2005 r. Pierwotnie utworzono ją w danym w starym domu z lat 30. XX w. pełniącym niegdyś funkcję remizy strażackiej, a także wiejskiego centrum kultury.

8 maja 2011 r. otwarto nową siedzibę muzeum, w ładnym i dużym drewnianym domu, przygotowanym specjalnie na cele izby pamięci. Zwiedzanie możliwe jest po uprzednim zgłoszeniu telefonicznym, nawet tego samego dnia. Tel. 84 6166 350. Nowa siedziba muzeum jest bardzo ładna i okazała. Przed nią pomnik pamięci mieszkańców wsi wysiedlonych przez niemieckiego okupanta w dniu 8 XI 1941 r. A wewnątrz?

Niezwykłe bogactwo dawnych sprzętów, pogrupowanych tematycznie. Znalazło się miejsce na dawne warsztaty (m.in. krosna do tkania płócien, młockarnia, magiel), sień, kuchnię (z piecem chlebowym), sypialnię (alkierz), studnię wyposażenie stodoły, stajni, strychu, komorę z rzadziej wykorzystywanymi sprzętami, poddach ze sprzętami sezonowymi, a nawet na fragment klasy z dawnej szkoły oraz kąciaki: strażacki, wojskowy i łowiecki. Wśród eksponatów m.in. pieski (to takie drewniane przyrządy do zdejmowania butów), kociuby (tym rozgarniało się żar w piecu), żelazka z duszą (z kominkiem i bez kominka), a także skrzynka do równania kiczaków (czyli snopków ze słomy, które miały trafić na dach). Przewidziano także salę konferencyjną, w izbie odbywają się bowiem także spotkania edukacyjne.

W 2021 r. otwarto stodołę i kuźnię. Jest też wiatrak.

Przewodniczka – pani kustosz Henryka Sobczuk – z pasją opowiada o muzeum, o ciągle zdobywanych nowych eksponatach, a także o wyzwaniach związanych z konserwacją starych przedmiotów.

Centrum Geoturystyczne w Lipsku Polesie

Nowy obiekt oddany do użytku w ramach projektu LoveRowe Roztocze dysponujące salami, gdzie można organizować różnorodne spotkania. Trwa zbiórka eksponatów geologicznych, z myślą o utworzeniu tu też takiej ekspozycji. Przed budynkiem instalacje ekologiczne dla dzieci, w tym dendrofon. Uderzamy we fragmenty różnych gatunków drzew, które wydają różne dźwięki. Są też ciekawostki dendrologiczne i leśne koło wiedzy z pytaniami. Za boiskiem miejsce na ognisko i ciekawa ścieżka, wzdłuż której eksponowane są duże rzeźby roztoczańskiej fauny i flory: suseł przełkowany, wilk szary, rosiczka okołolistna, wydra europejska, borsuk europejskich, borowik szlachetny, ryś euroazjatycki, muchomor czerwony, pająk krzyżak ogrodowy, chrząszcz biegacz wręgaty, mrówka rudnica, biedronka siedmiokropka, pszczoła miodna (ogromna!), ślimak winniczek i rzekotka drzewna.

Nowe wieże widokowe na czerwonym szlaku rowerowym Gminy Zamość

Wieże wybudowano jesienią 2019 r. Znajdują się one w Wychodach i w Lipsku Polesie, w tym drugim przypadku w pobliżu kapliczki św. Romana.

Nowe wieże widokowe na Roztoczu Południowym (Wschodnim)

W 2024 r. otwarto wieże widokowe w Narolu, Horyńcu-Zdroju, Cieszanowie i Borowej Górze.

Nowa wieża widokowa w Szczebrzeszynie

25 listopada 2023 r. otwarto wieżę widokową w Szczebrzeszynie, będącą częścią zrekonstruowanej wieży zamkowej z XVI w. W miejsce skromnej ruiny powstał piękny obiekt. Zagospodarowano także całe wzgórze zamkowe, tworząc tu alejki z ławeczkami i altanami turystycznymi. Wewnątrz wieży warto zobaczyć piwnice, szczególnie jeżeli w pamięci ma się ruinę, która tu jeszcze niedawno stała. Na piętrze portret króla Kazimierza Wielkiego namalowany przez szczebrzeszyńskiego malarza Stanisława Karpowicza i kawiarnia. Jest też kapsuła czasu, która upamiętnia Szczebrzeszyn z 2023 r., a którą wolno otworzyć dopiero za 100 lat! Na drugim piętrze platforma widokowa z lunetami.

Park Psie Górki w Lipsku k. Narola

Znajduje się dokładnie na granicy Lipska i Narola, po stronie Lipska. Dojazd/ dojście wskazuje specjalny drogowskaz.

Miejsce ładnie zagospodarowane, jest parking, plac zabaw dla dzieci, plenerowa siłownia, ławeczki, mały amfiteatr a nawet platforma z widokiem na bagienka. Do tego historia: model grodziska w Lipsku i tablice z historią zamku w Lipsku, informacja o badaniach

archeologicznych zamku z 2020 r., Lipsko na mapie Fredricha von Miega, Historia Lipska do najazdu Bohdana Chmielnickiego, oraz Narol i Lipsko w czasie najazdu Chmielnickiego. Do tego mapa szlaków rowerowych gminy Narol i atrakcje turystyczne gminy Narol.

Zalew w Młynkach k. Narola

Zagospodarowano pełen uroku zalew w Młynkach na Tanwi pod Narolem. Jest ścieżka dookoła, są wiaty, a nawet prehistoryczny telefon na kartę.

Partyzanckie murale w Zamościu

Murale przygotowano na ścianie zamojskiego zakładu karnego (ul. Hrubieszowska). W 2018 r. odsłonięto mural upamiętniający bitwę pod Osuchami z czerwca 1944 r. autorstwa Agnieszki Rzeźniak. Z kolei w 2021 r. przygotowano mural z klasztorem o. bernardynów z Radechnicy, ważne miejsce na roztoczańskiej mapie partyzanckiej, oraz 7 portretów legendarnych oficerów AK. Mural opracowała Aleksandra Bierzyńska, a namalował Maciej Mazurkiewicz.

Parki Linowe na Roztoczu

Tego typu atrakcje odnajdziemy obecnie w Zamościu (ul. Dzieci Zamojszczyzny), Krasnobrodzie (nad zalewem), Suścu (w ośrodku Karolinka), Zwierzyńcu (al. A. Wachniewskiej), Obroczy (nad Wieprzem) i Jacni.

Nowe pomniki na Roztoczu

Poniżej zamieszczam informacje o kilku ciekawych pomnikach, które zobaczyć można na Roztoczu, a które nie trafiły jeszcze do przewodnika. Część z nich opisuję (wraz ze zdjęciami) na mojej stronie internetowej roztocze24.info w dziale Ciekawe wycieczki.

Pomnik Chwały Kawalerii i Artylerii Konnej w Woli Śniatycznej k. Komarowa

Pomnik Chwały Kawalerii i Artylerii Konnej odsłonięto 28 sierpnia 2022 r. Upamiętnia on pokonanie na tych polach przez polskich żołnierzy 1 Sowieckiej Armii Konnej 31 sierpnia 1020 r. Na pomniku umieszczono tablicę z opisem walk i nazwy walczących oddziałów. Walczyli tutaj: 1 Pułk Ułanów Krechowickich, 12 Pułk Ułanów Podolskich, 14 Pułk Ułanów Jezłowieckich, 2 Pułk Szwoleżerów Rokitniańskich, 8 Pułk Ułanów Księcia Józefa Poniatowskiego, 9 Pułk Ułanów Małopolskich i Batalion Szturmowy 1 Dywizji Jazdy.

Była to największa bitwa polskiej kawalerii, wzięło w niej udział aż 5600 ułanów, a zarazem ostatnia tak znacząca bitwa kawalerii w historii.

Krzyż lotnika por. W. Azarewicza w Krasnobrodzie, postawiony w miejscu katastrofy lotniczej z 1930 r. (dział: Roztocze Środkowe i Puszcza Solska).

Pomnik w miejscu placówki partyzanckiej Kalkuta w rejonie Borowych Młynów (dział: Roztocze Środkowe i Puszcza Solska).

Pomnik pamięci leśników k. Błudka (dział: Roztocze Środkowe i Puszcza Solska).

Mogiła Oskara Rosmana (okolice Cieszanowa, Roztocze Południowe). Aby odnaleźć to miejsce wyruszamy z Cieszanowa za szosą w kierunku Lubaczowa. Wypatrujemy stosownego drogowskazu wskazującego kierunek w prawo. Dojście jest oznakowane, przygotowano nawet alejkę spacerową. Na okolicznych polach w okresie I wojny światowej funkcjonowało C.K. lotnisko polowe. Dowodził tu właśnie Oskar Rosman. Ten Austriak był oficerem sztabu generalnego. W cywilu pilot balonowy, zwolennik rozwoju lotnictwa i narciarz alpejski. Zginął na służbie 29 VIII 1914 r.), gdy podczas startu do lotu o charakterze rozpoznawczym jego samolot się robił. Pochowano go w Wiedniu na cmentarzu Wiener Zentralfriedhof. Miejsce śmierci pod Cieszanowem do dziś upamiętnia kamień nagrobny i krzyż.

Skasowane pomniki na Roztoczu – „Miszka Tatar”

Na wniosek IPN z okolic Józefowa usunięto pomnik pamięci „Miszki Tatara” (droga do wieży widokowej), a w Puszczy Solskiej pomnik w miejscu, gdzie znajdowała się baza jego partyzantów.

Odtworzony pomnik Jana III Sobieskiego w Niemirowie

7 X 1672 r. pod Niemirowem (dziś Ukraina) miała miejsce zwycięska bitwa Jana III Sobieskiego z Tatarami. Rodacy w 1883 r. upamiętnili to zdarzenie pomnikiem, który został zniszczony. Odbudowano go jednak w 2018 r. Ma formę kolumny i stoi, tak jak dawniej, obok barokowego kościoła pw. Św. Trójcy z 1640 r. przy rynku.

AKTUALIZACJA PRZEBIEGU SZLAKÓW PIESZYCH

Nowe trasy

Roztocze Zachodnie

Pieszy szlak Szastarka PKP – Kraśnik PKS, znakowany kolorem *żółtym*, 14 km (Roztocze Zachodnie)

Szlak Kaniwola – Szastarka, przygotowany przez PTTK w Lublinie, połączył Roztocze z Polesiem. Obecny nowy odcinek wiedzie z Szastarki do Kraśnika, a następnie aż do Wąwolnicy. Uwaga! Choć to trasa piesza, odcinek do Kraśnika poprowadzono wyłącznie szosami (!), które na sporej części nie mają pobocza (!).

0,0 km – plac przed stacją Szastarka. Zmierzamy w kierunku peronów, tuż co przed torami skręcając w prawo. Teraz łąką wzdłuż torów. Wkraczamy na lokalną szosę wiodącą do Stróży (można na nią wyjść także od razu ze stacji). Przekraczamy tory i rozpoczynamy długą wędrówkę wzdłuż szosy.

Ciekawostką okolic Szastarki jest wzgórze z napisem Hollywood. Miniemy je z prawej strony, przy czym, aby zobaczyć napis trzeba będzie patrzeć wstecz w stosunku do kierunku marszu.

Pierwsze 7 km pokonujemy wspólnie z Centralnym Szlakiem Rowerowym Roztocza (znaki *czerwone*), który odbiegnie następnie w prawo. My wędrujemy nadal w dotychczasowym kierunku i nadal za szosą.

9 km – skrzyżowanie z drogą krajową nr 19. Po lewej tablica upamiętniająca 11 mieszkańców Polichny rozstrzelanych przez Niemców 29 IX 1939 r.

Pojawią się tu znaki (*żółte* strzałki i znaki muszli) Lubelskiej Drogi Św. Jakuba Lublin – Sandomierz. Obie trasy razem wiodą już prosto do Kraśnika.

13,5 km – docieramy do prostopadłej ulicy, którą do czasu budowy obwodnicy wiodła niegdyś główna droga z Lublina do Annopola. Znaki Lubelskiej drogi św. Jakuba odbiegają tu w lewo, ku rynkowi, wokół którego znajdują się najważniejsze zabytki Kraśnika. Pieszy szlak *żółty* nieoczekiwanie skręca w prawo, a niemal 100 m dalej w lewo w ul. Grodzką. Przed nami następnie prostopadła ul. Lubelska, tu w prawo. Przechodzimy mostem nad rzeką Wyżnica.

14,0 km – dworzec autobusowy w Kraśniku. Kończy się roztoczański odcinek szlaku *żółtego*.

Trasa do bunkra Tadeusza Kuncewicza „Podkowy” na Łukaszowcu k. Kawęczyna, 1,5 km w jedną stronę, tabliczki kierunkowe

Od źródłek i lipowego pomnika chrząszcza w Szczebrzeszynie do miejsca startu w Kawęczynie jest niemal 3,5 km. Dotrzeć trzeba do miejsca, gdzie po prawej stronie drogi jest duża mapa turystyczna i pierwsza tabliczka kierunkowa (0 km). Najpierw wędrujemy

wśród pól, dalej przez las i wąwozy. Po drodze na rozwidleniu uwaga, wybieramy lewą odnogę. Gdy będziemy już blisko celu szlak skręci w prawo w ścieżkę wiodącą w górę wąwozu. Odcinek trudny, po deszczach błotnisty. Na szczycie znajdziemy pomnik z napisem: „W latach 1943-44 był tu bunkier Armii Krajowej oddziału Kawęczyn – m.p. [miejsce przebywania] komendy obwodu AK Zamość, jedna z baz wypadowych i szkoleniowych”. Obok zrekonstruowany betonowy bunkier obity drewnem (w środku ławy) i miejsce na ognisko. Znajdujemy się na tzw. Łukaszowcu zwanym też Ukaszowcem. Ta pierwsza nazwa widnieje na fachowej mapie nazewniczej Roztoczańskiego Parku Narodowego. Powrót do Kawęczyna tą samą drogą.

Przy okazji na rynku w Szczepieszynie warto zobaczyć mural na budynku biblioteki (Plac Kościuszki 1). Upamiętnia on legendarnego partyzanta Tadeusza Kuncewicza „Podkowy” Odsłonięto 25 lipca 2021 r., w 77 rocznicę wkroczenia jego oddziału do Szczepieszyna (25 lipca 1944 r.).

Ścieżka pieszo-rowerowa wzdłuż rzeki nad Wieprz w Szczepieszynie, 1 km

Ścieżka zaczyna się za mostem na Wieprzu przy drodze wojewódzkiej 858 wiodącej do Zwierzyńca. Prowadzi wzdłuż meandrów rzeki Wieprz. Po drodze dwie wiaty, które mogą służyć za punkty obserwacji przyrodniczej: pierwsza na łąki, druga na zakole Wieprza. W końcowej części efektowny most pozwala przejść na drugi brzeg rzeki. Koniec trasy przy ul. Zamojskiej.

Roztocze Środkowe i Puszcza Solska

Partyzancka droga krzyżowa im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Osuchach, 1 km (Puszcza Solska)

Stacje drogi krzyżowej w Osuchach, poświęcono 16 czerwca 2019 r. Na 14 dębowych krzyżach zobaczymy orzełki AK i tabliczki, na których umieszczono opisy stacji wzorowane na tych wykonanych w 1953 r. w celi przez uwięzionego kardynała Stefana Wyszyńskiego, dawnego partyzanta AK. Są także tabliczki pamięci partyzantów walczących w tym lesie w czerwcu 1944 r.

Początek przy cmentarzu partyzanckim w Osuchach, potem wędrować należy obok muzeum do szerszej leśnej drogi, gdzie skręcamy w lewo. Następnie wspólny fragment ze znakowanymi pieszymi szlakami turystycznymi i na koniec skręt w prawo za drogowskazem pokazującym drogę do Krzywej Górki.

Krzyże są dość proste. Na każdym partyzancki orzełek, drewniana tabliczka z krótkim opisem stacji drogi krzyżowej i mała metalowa tabliczka wspominająca poległych partyzantów z różnych oddziałów.

Ostatnia stacja znajduje się na Krzywej Górze, obok dotychczasowego pomnika i metalowego krzyża.

Ścieżka historyczno-przyrodnicza Nad Sopotem w Osuchach, znaki czerwone, 3,5 km

Ścieżka pokazuje pole partyzanckiej bitwy pod Osuchami z czerwca 1944 r. i przyrodnicze walory Puszczy Solskiej.

Pierwszy przystanek znajduje się na skraju lasu, 70 m na płd. od muzeum w Osuchach. To przystanek 1: Trasa ścieżki. Jej pierwszy odcinek pokrywa się z przygotowaną wcześniej trasą do odtworzonej ziemianki partyzanckiej. Nie jest to najlepsza rekonstrukcja, bo dach jest ze współczesnej blachy falistej, ale dobrze, że jest. Nasza ścieżka nie ma tu przystanku, aczkolwiek są tablice edukacyjne z wcześniejszego projektu: na placówce partyzanckiej, poranna toaleta i przygotowanie i spożywanie posiłków oraz zajęcia szkoleniowe w obozie. Jest też wiata turystyczna, a za nią malownicze starorzecze rzeki Sopot. Zmieniamy kierunek,

dochodząc do prostopadłej drogi leśnej (stąd w lewo na skrót do muzeum), ścieżka skręca tu w prawo. Mijane przystanki to 2: Gościniec Osuchowski, 3: Bory sosnowe Puszczy Solskiej. Nieco dalej rozwidlenie. Czekają nas tu wycieczka boczna do Krzywej Górki. Po drodze tabliczka pokazuje kierunek dojścia do rzeki Sopot. Nie jest to element naszej ścieżki, ale warto skorzystać, bo dojdziemy do ładnego miejsca. Powrót tą samą drogą. Dochodzimy do wspomnianej Krzywej Górki i pomnika upamiętniającego przełamanie się oddziałów AK pod wodzą Konrada Bartoszewskiego „Wira” podczas okrażenia w czasie bitwy Sturmwind II w czerwcu 1944 r. To także miejsce bitwy oddziału Józefa Steglińskiego „Corda” (zobaczymy tablicę z jej opisem). Szlak wiedzie dalej nad rzekę Sopot (przystanek 4). Powracamy teraz w okolice przystanku 3, przy prostopadłej drodze za znakami skręcając w prawo. Nieco dalej korzystamy z drogi równoległej, która prowadzi nas w kierunku Osuch. Mijane przystanki to 5: Węże, 6: Wilk i Ryś. Dalej uwaga! Szlak skręca w prawo do przystanku 7: Głuszc. Stąd już blisko do cmentarza partyzanckiego (tu wiele tablic informacyjnych). Idąc za znakami wzdłuż ściany lasu zobaczymy jeszcze przystanek 8: Walory parku krajobrazowego Puszczy Solskiej, nieco dalej zamykając pętlę.

Ścieżka historyczna do ziemianki „Wira” i szpitala leśnego 665 w okolicy Aleksandrowa, białe tablice kierunkowe i czerwone paski na drzewach, 8 km (okolice Górecka Kościelnego)

Ścieżka zaczyna się przy niewielkim parkingu przy cmentarzu wojenny Sigła, nieopodal zalewu na Szumie, przy szosie Aleksandrów – Józefów, tuż obok zabudowań Aleksandrowa.

https://roztocze24.info/?page_id=2923

Od cmentarza kierujemy się za szosą w kierunku Aleksandrowa. Po 600 m skręt w prawo, w drogę leśną. Po prawej kapliczka Św. Trójcy, upamiętniająca spaloną przez Niemców w 1944 r. leśniczówkę. Prowadzą nas białe tablice kierunkowe z napisem „ziemianka „Wira”/szpital leśny 665”.

1,5 km rozwidlenie dróg. Drogę, która wiedzie w prawo wykorzystamy podczas powrotu. Teraz skręcamy w lewo. Zbliżamy się do Kaplicznej Góry. Mijamy po prawej małą kapliczkę partyzancką z napisem: „Gdzie są chłopcy z tamtych lat... czas zatarł ślad”, a nieco dalej metalowy krzyż. Szlak skręca w lewo, ale nie zaszkodzi udać się na krótką wycieczkę boczną na szczyt Kaplicznej Góry.

2,5 km – po lewej widzimy miejsce, gdzie znajdował się obóz Konrada Bartoszewskiego „Wira”. Jest pomnik, zrekonstruowany bardzo wiernie bunkier oraz kilka ciekawych tablic informacyjnych (na jednej dawne partyzanckie zdjęcia, na drugiej fotografie z odbudowy). Bunkier-ziemiankę odtworzyła jesienią 2016 r. Grupa Rekonstrukcji Historycznej im. por. Konrada Bartoszewskiego ps. „Wir” (na tablicy podano telefon kontaktowy: 606 970 409). Wewnątrz bunkra ławy, partyzancki stół, polska flaga, księga pamiątkowa, a także tablice: przypominająca życiorys Bartoszewskiego, pamięci jego syna Piotra (1947-2018), pamięci kapitana Antoniego Kurowskiego „Zajączka” (1925-2014), uczestnika walk w Puszczy Solskiej z 1944 r. oraz Stanisława Kurowskiego „Kury” (1966-2016), współzałożyciela odpowiedzialnej za odbudowanie obiektu Grupy Rekonstrukcji Historycznej „Wir”.

Obóz Konrada Bartoszewskiego „Wira” na stokach Kaplicznej Góry z drewnianym bunkrem-ziemianką, został założony jesienią 1943 r. Od stycznia 1944 r. znajdował się tu Obóz Młodszych Dowódców Piechoty V Rejonu AK. Przeprowadzono dwa pełne kursy, każdy dla 50 kandydatów, trzeci przerwała akcja Sturmwind II – kursanci stali się oddziałem partyzanckim.

W bunkrze mieścił się także szpital. W kwietniu 1944 r. postawiono obok drewniany barak, wykradziony Niemcom na stacji Długi Kąt i do niego przeniesiono szpital. Ostatecznie w maju 1944 r. zmieniono jego lokalizację, przenosząc na płn.-wsch., poza obóz „Wira”.

Kolejne tabliczki prowadzą nas stąd właśnie do szpitala „665”. Wędrujemy najpierw 200 m na zach., potem ostry skręt w prawo, 150 m dalej w lewo. Następnie maszerujemy na płn.-zach.

4,0 km – docieramy do zrekonstruowanego szpitala leśnego. Przed nim pomnik, a po drugiej stronie drogi brzozy krzyż na tle siatki maskującej, zbudowanej z gałęzi sosen. Są też tablice informacyjne: z historią szpitala, starymi zdjęciami (m.in. z otwarcia szpitala), a także z jego odbudowy, którą – tak jak w przypadku bunkra „Wira” – przeprowadziła Grupa Rekonstrukcji Historycznej im. Por. Konrada Bartoszewskiego ps. „Wir”.

Stąd do Sigły powracamy najpierw tą samą drogą. 1 km za ziemianką „Wira”, na rozwidleniu, można wędrowkę nieco zmodyfikować. Skręcamy w lewo docierając do drogi szutrowej, którą prowadzi pieszy szlak Walk Partyzanckich (*czarny*). Tu w prawo, wzdłuż zalewu na Szumie do szosy Aleksandrów – Józefów i cmentarza Sigła (8 km).

Piesza ścieżka Pawie Pióro na placu przy szkole w Łabuniach, bez znaków, 0,5 km

Ścieżka dla dzieci. Propozycja lekcji ekologii i ochrony przyrody.

Tworzą ją ładnie przygotowane alejki, przy których znajdują się następujące przystanki: Drzewa liściaste (ruchome tabliczki, z jednej strony fotografie poszczególnych gatunków, z drugiej opis); Co ze mnie wyrośnie (tu także umieszczono ruchome tabliczki); Pytania z zakresu ekologii w wersjach łatwej i trudnej (po jednej stronie tablicy pytania, po drugiej odpowiedzi); Fortuna kołem się toczy (zaiste przygotowano tu koło fortuny, które wskazuje różne kategorie pytań); Zegar fenologiczny (z poszczególnymi porami roku, tworzy go kilka kręgów, które należy do siebie dopasować); Zwierzyniec (to tablica z wyciętymi otworami na głowy, można tu sfotografować się jako wybrane przez siebie zwierzę leśne); Rekordy zwierząt; Skok w dal (na taśmie mierniczej zaznaczono nie tylko centymetry i metry, ale także namalowano sylwetki zwierząt wskazujące na jaką odległość może skoczyć dany gatunek); Rozkład śmieci w czasie (z jednej strony ruchomych tabliczek fotografie różnych przedmiotów, z drugiej czas ich rozkładu podany w latach); Lekcja dendrologii (pnie poszczególnych gatunków drzew). Krajobraz uzupełnia mały ogród botaniczny i warzywny oraz ławeczki i zadaszenie turystyczne.

Na skraju placu jest także dąb pamięci zasadzony w 2016 r., dla uhonorowania urodzonego w Łabuniach posterunkowego policji państwowej Włodzimierza Łunia, zamordowanego przez NKWD w Kuropatach w 1940 r.

Poza teren placu wyprowadza drogowskaz z napisem: Na tropie ekologii. Ścieżka znakowana jest malowanymi na drodze tropami różnych zwierząt, a prowadzi do... biblioteki.

Ścieżka edukacyjno-przyrodnicza w Ulowie: Historycznie, przyrodniczo, malowniczo, niebieskie drogowskazy kierunkowe, 8,5 km

Ścieżka pokazuje najciekawsze miejsca w okolicy Ulowa, jej słabością jest jednak znakowanie – zamiast tradycyjnych znaków malowanych na drzewach mamy tabliczki kierunkowe, które rozmieszczono bardzo rzadko. Brak ich w wielu miejscach, gdzie szlak zmienia drogę bądź kierunek, co czyni pokonanie trasy po znakach niemal niemożliwym. Do tego mapa z przebiegiem trasy jest ukryta za wiejską chatą i wiatą turystyczną, nie widać jej z głównej drogi przebiegającej przez Ulów. Dziwi też rozmieszczenie przystanków, których numeracja rośnie w kierunku dokładnie przeciwnym do kierunku wskazywanego przez tabliczki kierunkowe.

Wędrując przez Ulów osiągamy miejsce, w którym wieś przecina pieszy szlak Centralny, znakowany kolorem *niebieskim*. Po zach. stronie drogi widoczny przystanek naszej ścieżki: Legenda o Ulowie, po wsch. miejsce, gdzie można pozostawić samochód.

Legenda wspomina czasy, gdy miejsce to zostało założona przez bartników. Znakomite warunki spowodowały, że już niebawem cała dolina, zwana doliną Ulów, pełna była pracowitych pszczół. Ale to nie wszystko. Każda

pasieką, za porcję miodu, opiekował się Diablik. W dzień spał w najbardziej kolorowym i największym ulu nikomu nie przeszkadzając. W nocy jednak z niego wychodził i pilnował całego terenu, pozostając w cieniu. Jeżeli pojawił się złodziej, Diablik niespodziewanie pojawiał się obok niego i zmuszał do wejścia na drzewo, strasząc widłami. I trzymał go tam do rana, aż przed dom wyszedł gospodarz. Diablik wtedy chował się, a gospodarz mógł odpowiednio zająć się złodziejem.

Pierwszy odcinek ścieżki dydaktycznej pokrywa się z *niebieskim* szlakiem pieszym.

1,1 km – uwaga, szlak skręca w prawo, miejsce trudne orientacyjnie.

2,0 km – przystanek z opisem Wapielni. Wspomniana jest na nim legenda o diable, który opiekuje się wzgórzem, a śpi pod największym głazem, którego żaden człowiek nie potrafi podnieść. Tablica wspomina także dawną wieżę widokową, która stała tu na przełomie lat 50. i 60. (spłonęła po uderzeniu pioruna).

Uwaga! Pieszy szlak *niebieski* skręca tu w lewo, my jednak wędrujemy w dotychczasowym kierunku, bez znaków, do widocznego skraju lasu. Tam w lewo. Pojawiają się znaki pieszych szlaków, ponownie *niebieskiego*, a także *zielonego* im. W. Podobińskiej. 400 m dalej stajemy na szczycie Wapielni. Szlaki skręcają tu w prawo. Aby zobaczyć największą grupę skał należy skręcić w kierunku przeciwnym. Do pokonania mamy niespełna 50 m w jedną stronę. Uwaga! Urwisko, miejsce niebezpieczne.

Powracamy na znakowaną ścieżkę i schodzimy z Wapielni. Na skraju lasu szlaki *niebieski* i *zielony* odbiegają w lewo. My udajemy się prosto odnajdując wiatę turystyczną, gdzie warto zatrzymać się na odpoczynek.

Następnie maszerujemy 600 m. poza szlakami polną drogą na skraju lasu w kierunku płd.-wsch. Przy prostopadłej drodze odnajdują się znaki pieszego szlaku *zielonego*. 70 m dalej skręca on w stronę Wapielni, my maszerujemy nadal prosto.

3,5 km – skręt w prawo. Zmieniamy kierunek marszu. Teraz wędrować będziemy niemal cały czas na płd.-wsch. 600 m dalej uwaga, zmieniamy drogę, na rozwidleniu udając się lekko w lewo. Podchodzimy na widokowe wzgórze. Za nim Ulów. Docieramy do wiaty turystycznej, przy niej duża tablica z mapą ścieżki i podstawowymi informacjami. Od wiaty ścieżką zmierzamy w kierunku szosy. Po lewej mijamy kolejny przystanek: Wiejska chata.

To miejsce spotkań zespołu Prząśniczki. Organizowane są tu warsztaty dla młodzieży związane z m.in. z wycinankami z papieru, obróbką lnu, pieczeniem chleba i wyrobem wigilijnej kutii. Wiejska chata to także mały skansen, pełen dawnych sprzętów gospodarstwa domowego, liczących sobie nawet 100 lat.

5,0 km – przecinamy szosę w Ulowie (skręcając w lewo można skrócić trasę i po pokonaniu zaledwie 400 m dojść do przystanku z opisem legendy o Ulowie). Po jej drugiej stronie następny przystanek: zrekonstruowana studnia z drewnianym żurawiem. Nieco na płn. od niego od drogi odbiega polna dróżka, którą prowadzi dalsza część naszej trasy. Wędrujemy na płd.-wsch. przez widokowe wzgórze do lasu. 550 m od opuszczenia szosy skręt w lewo, na płn.-wsch. 400 m dalej osiągamy prostopadły dukt, którym prowadzi *niebieski* pieszy szlak Centralny. Uwaga! W momencie pokonywania trasy na tym skrzyżowaniu nie było znaków. Skręcamy w prawo. Przed nami kolejny przystanek: Archeologia w Ulowie.

W okolicy Ulowa występuje wiele pozostałości po dawnym ludzkim osadnictwie, z okresu późnego paleolitu aż po wiek XVII. Najwięcej śladów pochodzi z neolitu, a odnoszą się one do kultur pucharów lejkowatych i ceramiki sznurowej. Przed nami miejsce, gdzie prowadzono badania wykopaliskowe. Nieco ponad 200 m dalej, po lewej, w odległości zaledwie 50 m od szlaku, znajduje się spory, choć latem zarośnięty, kurhan.

7,0 km – cmentarz wojenny z pomnikiem upamiętniającym 7 polskich oficerów z 13 kompanii 17 Pułku Piechoty z Chorzowa rozstrzelanych przez nieznanego z nazwiska niemieckiego oficera w dniu 20 września pomiędzy godz. 15.45 a 17.00.

Miała to być kara za zabicie niemieckiego dowódcy kompanii. Zatrzymanych było 9 polskich żołnierzy, jednak dwóch ocalało. Jak to możliwe? Otóż jednego z tych dwóch pozostałych rozpoznał inny Niemiec twierdząc, że ten na pewno nie strzelał do ich dowódcy. Na dużej tablicy przeczytać można szczegółową relację ocalałego podporucznika rezerwy Aleksandra Szymańskiego. Obok mała tablica z kilkoma dodatkowymi informacjami.

W tym miejscu zawracamy i trzymając się głównej drogi, cały czas prosto za znakami pieszego szlaku *niebieskiego* powracamy do miejsca, gdzie nasza wędrówka się zaczęła, a teraz skończy (8,5 km).

Ścieżka dydaktyczna na górę Kamień w Stanisławowie, tablice informacyjne, 3 km

Ścieżka doprowadza do jednej z najciekawszych grup skalnych na Roztoczu. Brak typowego znakowania, przygotowano jedynie tablice z przystankami, trasa nie jest jednak trudna orientacyjnie.

Początek przy tablicy z ogólnymi informacjami o ścieżce, znajdującej się w centrum Stanisławowa, na skrzyżowaniu szos. Podążamy za boczną szosą na wsch. Dalej piaszczysta droga. Z lewej dobiegają znaki pieszego szlaku *niebieskiego* Centralnego. Skręcamy w lewo, a po 300 m (przy tablicy z prośbą o zachowanie czystości na szlaku) w prawo.

Po kolejnych 400 m skręt w prawo, w las. Rozpoczynamy wspinaczkę na szczyt góry Kamień. Mijane tablice edukacyjne: A gdyby tak na grzyby?, Las – Zielone Płuca Ziemi; Zwierzęta naszego lasu; Zegar ptasiego śpiewu (który gatunek o której godzinie jest aktywny); Wzgórze Kamień. Docieramy na szczyt, to tu znajdują się ciekawe kilkumetrowe skałki. Jest też wiata dla turystów. Dalej, kierując się znakami *niebieskimi*, schodzimy do piaszczystej drogi. Tam szlak Centralny skręca w prawo, a my udajmy się w lewo z powrotem do Stanisławowa. Docieramy na znane nam już skrzyżowanie, gdzie zaczęliśmy wędrówkę (3,0 km).

Ścieżka historyczna w Zwierzyńcu, znaki czerwone, 1 km

Na trasie pomnik powstańców styczniowych i cmentarz wojskowy.

Ścieżka zaczyna się przy pomniku pamięci powstańców styczniowych przy ul. Biłgorajskiej. Wchodzimy w głąb lasu, okrążając camping. Po 300 m osiągamy cmentarz wojskowy. Znajduje się tu kwatera żołnierzy walczących w czasie I wojny światowej z prawosławnym krzyżem, a także mogiły polskich żołnierzy walczących we wrześniu 1939 r. Na niemal wszystkich napis „żołnierz nieznany”. Tylko w przypadku jednej mogiły wiemy, kto został tu pochowany – to kapitan Jerzy Miecz[ysław] Gołogórski.

Leśny dukt wiedzie nas do prostopadłej drogi. Prowadzi nią *żółta* ścieżka na Piaseczną Górę. My udajemy się jednak w lewo, w stronę Zwierzyńca. 1 km – skraj lasu i koniec ścieżki *czerwonej*.

Łącznik do ścieżki na Bukową Górę, znaki czarne, 1 km

Ścieżka na Bukową Górę (znaki *zielone*) formalnie kończy się w Sochach. Stąd turyści powracają wzdłuż szosy do Zwierzyńca. Jest ona jednak bardzo wąska i nie posiada pobocza. W 2019 r. Roztoczański Park Narodowy przygotował łącznik, który w granicach parku tę szosę omija. Według najnowszej mapy RPN zaczyna się on już w Sochach, w praktyce jednak dopiero przy granicy parku. Trasą tego łącznika poprowadzono także pieszy *czerwony* szlak Krawędziowy.

Z Soch wędrujemy w stronę Zwierzyńca szosą za znakami pieszego szlaku Krawędziowego, znakowanego kolorem *czerwonym*. Po przejściu niemal 700 m po prawej mijamy drewniany witacz Roztoczańskiego Parku Narodowego i drogowskaz wskazujący kierunek do Zwierzyńca, będący zarazem właściwym początkiem ścieżki *czarnej*. Opuszczamy szosę i zagłębiamy się w leśne dukty, wędrując za znakami *czarnymi* i *czerwonymi*. Po pokonaniu niemal 1 km osiągamy prostopadłą szutrową drogę, którą wiedzie *żółta* trasa rowerowa z

Florianki. Tu koniec ścieżki *czarnej*. Skręcamy w lewo powracając po 100 m do szosy. Do ośrodka edukacyjno-muzealnego RPN stąd jeszcze 650 m. Najlepiej za znaki pieszego szlaku krawędziowego *czarowego* lub nieco dłuższą ścieżkę *niebieską*, prowadzącą wydmą.

Ścieżka edukacyjna na wzgórzu Sygnał w Obroczy, znaki zielone, 6,5 km

Ta ciekawa trasa ma dwie części: widokową prowadzącą na malownicze wzgórze Sygnał w Obroczy i leśną wiodącą niemal w całości wzdłuż doliny rzeki Wieprz razem z pieszym niebieskim szlakiem Centralnym z Obroczy do Zwierzynca.

Tablica ze schematem ścieżki znajduje się przy wypożyczalni kajaków w Obroczy, przy szosie odbiegającej w stronę Guciowa (0 km). Wędrujemy stąd w stronę Guciowa. Po lewej stronie mijamy dom nr 128, nieopodal skręcamy w prawo w drogę zbudowaną z betonowych płyt. Później będzie to już tylko piaszczysta droga polna.

1,5 km – rozwidlenie polnych dróg. W momencie pokonywania trasy plastikowe znaki były uszkodzone. Tu trzeba skręcić w lewo. Wspinamy się na wzgórze Sygnał. Spod szczytu piękna panorama wstecz! Stąd można od razu zawrócić, lub wędrować dalej trasą ścieżki. W tym drugim przypadku schodzimy w dół z drugiej strony wzgórza. Przy ambonie droga skręca w lewo. Nieco dalej znak końcowy, tu zwracamy wędrując z powrotem przez wzgórze Sygnał do wspomnianego już rozwidlenia polnych dróg. Teraz schodzimy do zach. części Obroczy.

4,0 km – przekraczamy szosę Zwierzyniec – Obrocz. Jeżeli interesowała nas tylko podstawowa trasa na wzgórze Sygnał, możemy tu skręcić w prawo i po 600 m osiągnąć miejsce startu przy skrzyżowaniu szos do Zamościa i Guciowa.

Dalej nasza podstawowa ścieżka zielona zagłębia się w las i prowadzi wzdłuż drogi leśnej Obrocz – Zwierzyniec Biały Słup. To także przebieg Centralnego pieszego szlaku Roztocza, znakowanego kolorem *niebieskim*.

6,5 km – skraj zalewu w Rudce. Za napotkanym chwilę wcześniej pieszym szlakiem znakowanym kolorem *zielonym* można dojść do pobliskiego zalewu, tak też wiedzie nasza ścieżka. Stąd wzdłuż jego brzegu, lub po cofnięciu się do lasu za znakami pieszego szlaku *niebieskiego*, dotrzemy do stacji kolejowej Zwierzyniec, gdzie tablica z mapą całego szlaku (7 km).

Ścieżka przyrodnicza na wzgórzu Niedźwiedź w Kosobudach, znakowana kolorem zielonym, 3 km

Trasa niezbyt długa, a przyjemna i widokowa. Niedźwiedzi (na szczęście) na niej nie spotkamy, ale mamy szansę zobaczyć koniki polskie. Ścieżka liczy 3 km, jednak nie tworzy pętli. Aby powrócić na parking skorzystamy z pieszego szlaku *czarowego*, pokonać trzeba będzie kolejne 3 km.

Początek trasy przy parkingu przy Leśniczówce Kosobudy, po drugiej stronie szosy. Tu tablica z opisem i mapą ścieżki. Wchodzimy do lasu. Przed nami kolejne tablice: Odnowienie jodłowe; Gatunki inwazyjne, jak czeremcha amerykańska i Przebudowa drzewostanu.

Za lasem docieramy do poprzecznej gruntowej drogi, tu w prawo, pod górę. Od czasu do czasu warto spojrzeć wstecz, ładny widok.

Wchodzimy ponownie do lasu, docierając niemal na szczyt wzniesienia Niedźwiedź.

1,2 km – skręt w lewo. Wędrujemy skrajem ogrodzonej polany. To zarazem ostoja konika polskiego, mamy szansę zobaczyć tu całe stado. Kolejny przystanek: Zachowanie terenów nieleśnych przez wypas, gdzie koniki pełnią m.in. funkcję „kosiarki”. Dalej uwaga na znaki! Docieramy do dwóch ambon. Z pierwszej ładne widoki. Tu też ława turystyczna, przy której można odpocząć, a zarazem przystanek Sukcesja naturalna.

3 km – koniec ścieżki, węzeł z pieszym szlakiem partyzanckim, znakowanym kolorem *czzerwonym*. Udajemy się w lewo widokową drogą schodząc do Kosobud, a następnie ponownie w lewo za szosą już prosto do parkingu (6 km).

Ścieżka z obrazami Aleksandry Wachniewskiej – malarki Roztocza w Zwierzyńcu, bez znaków, 2 km

Ścieżka znakowana... dużymi kopiami obrazów malarki i popularyzatorki Roztocza. Dlaczego nie? Na tej nowatorskiej ścieżce odnajdziemy 7 kopii obrazów malarki i popularyzatorki Roztocza, odpowiadających odwiedzanym miejscom. Jest to pierwsza tego typu trasa na Roztoczu! Ścieżka nie ma znaków (są tylko kopie obrazów), nie jest jednak trudna orientacyjnie.

https://roztocze24.info/?page_id=8812

Aleksandra Wachniewska, z domu Fejfer-Stankowska (1902–1989), urodziła się i swoją młodość spędziła we Floriancie. Absolwentka Warszawskiej Akademii Sztuk Pięknych. Po studiach zamieszkała w Zwierzyńcu. W 1930 r. wychodzi za mąż za Zygmunta Wachniewskiego, weterana wojny z bolszewikami z 1920 r. Jest autorką sztandaru 9. Pułku Piechoty AK.

Po wojnie pracowała w latach 1946-1948 w Państwowym Gimnazjum Leśnym jako nauczycielka kreśleń i rysunku.

Wachniewska aktywnie zabiegała o utworzenie Roztoczańskiego Parku Narodowego, przyczyniła się do założenia rezerwatów Obroc i Nart-Czerkies. Najchętniej malowała właśnie roztoczańską przyrodę.

Na frontowej ścianie dawnego domu Wachniewskiej, przy ulicy noszącej także jej nazwisko, odnajdziemy tablicę ku jej czci. Na ścianie domu handlowego Ordynat (ul. Zamojska 27) znajduje się mural jej pamięci.

Ścieżka ma trzy części. Pierwsze dwa przystanki (zwane tu stacjami) znajdują się we Floriancie, pozostałe w Zwierzyńcu.

Odcinek 1. Przystanki we Floriancie (młodość artystki): Przystanek 1. Dom we Floriancie. Przystanek 2. Dąb we Floriancie. Uwaga! Do Florianki nie można dojechać samochodem – to enklawa wewnątrz lasów Roztoczańskiego Parku Narodowego. Można dojechać rowerem, dojść pieszo lub za dodatkową opłatą dojechać melexem.

Odcinek 2. Przystanki w Zwierzyńcu (powroty do Zwierzyńca lata 30. XX w.), znajdujące się w obrębie Zwierzyńczyka – zrekonstruowanego założenia wodnego Zamoyskich. Przystanek 3. Aleja Marysieńki (tu stał drewniany pałac Zamoyskich). Przystanek 4. Drzewa nad stawem. Przystanek 5. Świerszcz jesienią (ma marginesie, potok tę nazwę zawdzięcza właśnie Wachniewskiej).

Odcinek 3. Przystanki w Zwierzyńcu (dom rodzinny i pracownia artystki): Przystanek 6. Autoportret na ul. Wachniewskiej, przy początku alei Wachniewskiej, wiodącej do Zwierzyńczyka (artystka mieszkała nieopodal w domu nr 17). Przystanek 7. Kościół na wodzie.

Jak zwiedzać ścieżkę?

Do Florianki (przystanki 1 i 2) najprościej pojechać rowerem korzystając z trasy rowerowej Roztoczańskiego Parku Narodowego.

W przypadku Zwierzyńca opisuję swoją propozycję poznania poszczególnych przystanków, w nieco innej niż oryginalna kolejności, bardzo prostych orientacyjnie.

Zaczynamy na parkingu przy ul. Wachniewskiej, przy skraju Zwierzyńczyka. Przy ulicy stoi pierwszy obraz: autoportret artystki (przystanek 6). Wędrujemy aleją wśród drzew do stawów, gdzie w lewo. Okrążając staw odnajdziemy obraz: świerszcz jesienią (przystanek 5). Teraz cały czas prosto w kierunku stawu Kościelnego. Mijamy obrazy: Aleja Marysieńki (przystanek 3) i drzewa nad stawem (przystanek 4). Obok zabudowań szkół leśnych

docieramy do ul. Browarnej. Ostatni obraz to kościół na wyspie (przystanek 7). Stąd powracamy na ul. Wachniewskiej, aby zamknąć pętlę.

Scieżka powstała staraniem Stowarzyszenia im. Aleksandry Wachniewskiej:

<https://stowarzyszeniewachniewskiej.pl/>

Nowy szlak historyczny Pamiętajmy w Krynicach, bez znaków 8 lub 6,5 km

Trasa została przygotowana z inicjatywy Koła Gospodyń Wiejskich w Polanach. Obecnie przygotowano jedynie przystanki, przejście odbywa się bez znaków. Szkoda, że przynajmniej na pierwszym przystanku nie ma mapki z przebiegiem trasy. Nie jest ona jednak trudna orientacyjnie.

Pierwszy przystanek to pomnik znajdujący się przy kościele w Krynicach. Napis na nim głosi, że postawiono go *bohaterskim żołnierzom Batalionów Chłopskich poległym [w dniach] 1-2 lutego 1943 r. w bitwie pod Zaborecznem i Różą, w obronie Zamojszczyzny i niepodległości Polski*. Poznać można także listę poległych partyzantów. Stąd kierujemy się wzdłuż szosy w kierunku Zamościa mijając zalew. Po pokonaniu 500 m od kościoła skręcamy w lewo, w wąską asfaltową drogę prowadzącą do wsi Polany. Przekraczając szosę uwaga na duży ruch samochodowy! Droga, którą będziemy się poruszać zwana jest gościńcem. Prowadzi widokowa trasa wśród wzgórz, po części wąwozem, ciekawszą niż wiodący równolegle w dolinie pieszy szlak czerwony. Osiągamy przystanek 2 – murowana kapliczka z figurą Matki Bożej, pochodząca z 1906 r. Upamiętnia prawdopodobnie wizytę w parafii Łabunie biskupa Mariana Leona Fulmana. Polany należały wtedy do tej właśnie parafii, zmianę przyniósł 1925 r., gdy erygowano nową parafię w znajdujących się bliżej Krynicach i do niej dołączono wieś. Na tablicy przeczytać można także informacje o Polanach. Wieś notowana już w 1562 r., gdy była własnością Oleśnickich. Mieszkańcy zajmowali się połowem ryb, a także uprawą zbóż i bartnictwem. W 1864 r. w wyniku uwłaszczenia carskiego miejscowi chłopcy otrzymali dokładnie po 24 morgi ziemi. W okresie międzywojennym funkcjonowały tu sklep spółdzielczy, knajpa (którą prowadziła jedna z trzech osiadłych we wsi rodzin żydowskich) zlewnia mleka, tzw. apteczka pierwszej pomocy i Kasa Stefczyka. Ważnym epizodem było stacjonowanie Szwadronu Kawalerii 14 Pułku Ułanów wywodzących się z ziemian mających rosyjskie pochodzenie, a którzy dołączyli do wojska Józefa Piłsudskiego. Wśród nich wskazać należy na rotmistrza Piotra Mielnika, który w czasie pokoju prowadził drużynę Strzelca, a później szkolił partyzantów.

Wędrujemy nadal w dotychczasowym kierunku. Niebawem asfaltówka się kończy, udajemy się w lewo za droga szutrową, która doprowadza do szerszej szosy. 1km dalej (4 km szlaku) nasza trasa opuszcza asfalt skręcając w polną drogę w lewo.

To rozstaj dróg i przystanek trzeci – krzyż. Postawiono go w 2006 r. w miejsce starszego czteroramiennego mającego chronić przed morowym powietrzem (tzw. karawik). Zimą na przełomie 1916/1917 roku, a potem także w listopadzie 1918 r. pojawiła się we wsi epidemia tyfusu plamistego, wtedy właśnie postawiono pierwszy krzyż. Zanim go jedna ustawiono wykopano dół, na którego dnie złożono białe płótno z lnu. Przebito go następnie ostro zakończonym krzyżem, a dół zasypano. Ofiary epidemii chowano na zach. od krzyża.

Przed nami ważna decyzja. Polna droga jest na razie wyraźna, ale potem szlak prowadzi wśród wysokich traw i jest mało przystępny. Można z tego odcinka zrezygnować, wybierając krótszą wersję szlaku.

Jeżeli zdecydujemy się trzymać dłuższej wersji szlaku (długość odcinka 3 km), wędrujemy nadal na zach. Gdy wygodniejsza droga odbiegnie w lewo maszerujemy nadal w dotychczasowym kierunku. Poziom zarośnięcia drogi stopniowo rośnie, aż pojawiają się wysokie trawy. Okresowo na ścieżce są one nieco podkaszane. Okrążamy dookoła las Poleński, w którym znajdowała się partyzancka strzelnica i gdzie składano partyzanckie przysięgi. Po lewej malownicze łąki. 2,3 km dalej znajdujemy się w pobliżu miejsca urodzin

Stanisława Basaja, o którym już za chwilę dowiemy się więcej. Uwaga! Dotychczasowa droga odbiega w lewo na płn.-zach., tu trzeba udać się w prawo do lasu i wędrować duktem poprowadzoną w pobliżu jego skraju na płn.-wsch. przez ciekawy wąwóz. Osiągamy następnie drogę utwardzaną, wędrując przez zabudowania Zaszalina. Tuż co przed dotarciem do szosy Majdan Ruszowski – Polany przed nami przystanek 4.

Jeżeli wybieramy wersję prostszą i krótszą (długość odcinka tylko 1,3 km), powracamy do szosy i udajemy się w lewo, w stronę Majdanu Ruszowskiego. Po dotarciu do prostopadłej szosy w lewo, do przystanku nr 4. poświęconego pamięci partyzanckiego dowódcy Stanisława Basaja.

Stanisław Kraska vel Basaj urodził się 24 XI 1917 r. w mijanym podczas wędrowki dłuższą wersją szlaku Zaszalinie. W wieku 7 lat rodzina przeniosła się do Małkowa k. Hrubieszowa. Młody Władysław, mając zaledwie 16 lat, jako ochotnik zgłosił się do wojska. Służył we Włodzimierzu Wołyńskim w 23 Pułku Piechoty (gdzie dodatkowo grał na trąbce w orkiestrze wojskowej), a później w Hrubieszowie w 2 Pułku Strzelców Konnych. Zdobył stopień kaprała. Brał udział w walkach pod Mokrą i Kamińskiem w czasie kampanii z września 1939 r. Potem powrócił do Małkowa, gdzie założył oddział partyzancki. Należał do ZWZ, ale największą sławę zdobył jako dowódca I Hrubieszowskiego Batalionu Batalionów Chłopskich. Przyjął pseudonim „Ryś”. Chronił mieszkańców Zamojszczyzny przed wysokimi kontyngentami, a nawet przed wywózką na roboty. Walczył nie tylko z Niemcami ale i Ukraińcami spod znaku UPA. Zaglądał też do rodzinnych Polan, skąd wywodziło się także kilku jego partyzantów. Tu reperował odzież, tu także przechowywał broń i amunicję. Gdy przez te ziemie przetoczył się front, walki z UPA trwały nadal. Basaj zdecydował się na wstąpienie do Milicji Obywatelskiej, uznając, że to będzie najbardziej skuteczny sposób walki z Ukraińcami. 25 lutego 1945 r. został wraz z innymi milicjantami uprowadzony przez UPA z posterunku w Kryłowie i bestialsko zamordowany. Pośmiertnie awansowany na majora i odznaczony Krzyżem Wirtuti Militari. Do dziś nie udało się ustalić miejsca, gdzie pozostawiono jego zwłoki.

Stąd za szosą wędrujemy przez Przymiarki na płn.-wsch. w kierunku Polanówki. Docieramy do ostatnich dwóch przystanków naszej ścieżki (8 km w wersji dłuższej, 6,5 km w wersji krótszej).

Przystanek 5 informuje, że dotarliśmy do miejsca, gdzie znajdowała się niegdyś szkoła. Zbudowano ją społecznie w 1939 r., zlikwidowano w 1983 r. (dzieci uczyły się odtąd w Krynicach), a w 1999 r. rozebrano. Zobaczymy tu otwarty w 1968 r. Dom Ludowy im. Batalionów Chłopskich powiatu Tomaszowskiego. Wewnątrz partyzancka ekspozycja, a na nim tablica pamięci żołnierzy Batalionów Chłopskich. Obok dęb Pamiętajmy posadzony z okazji stulecia odzyskania przez Polskę niepodległości, dekretu Józefa Piłsudskiego z 28 XI 1918 r. nadającego kobietom prawa wyborcze, a także ku pamięci ofiar epidemii tyfusu z lat 1916/1917-1918.

Obok kaplica, którą w 1999 r. wizytował biskup Jan Śrutwa. Co ciekawe, to dawny sklep, który właśnie wtedy przebudowano w celu sakralnym.

Przystanek 6 to podsumowanie wędrowki, a także informacje o ważnych osobach, wywodzących się z Polan. Oprócz Stanisława Basaja są to m.in.:

Stanisław Burda „Burski” (1907-1943) – służył w 44 Pułku Strzelców Kresowych w Równem, a później dowodził IV Kompanii Batalionów Chłopskich, z którą walczył pod Zaborecznem. Aresztowany przez Niemców i zabity na Zamku Lubelskim.

Lucjan Antoniewicz „Legawa” (1920-1941) – dowódca plutonu Batalionów Chłopskich. Zmarł w wyniku ran odniesionych w bitwie pod Zaborecznem.

Bronisław Schab (1904-1999) – współtwórca Związku Młodzieży Wiejskiej „Wici”, działacz społeczny, przewodniczący ZSL.

Przed nami ważna decyzja. Czy wracamy do Krynic tą samą drogą, za krótszą wersją szlaku, czy też wędrujemy dalej.

W pierwszym przypadku mamy do pokonania dodatkowe 6,5 km.

W tym drugim przypadku mamy do pokonania dodatkowe 6 km i nie musimy powtarzać drogi. Nadal korzystamy z szosy maszerując Polanówkę do drogi krajowej Zamość – Tomaszów, a następnie poprowadzonym wzdłuż niej chodnikiem już prosto do Krynic.

Stawy w Rogóźnie k. Tomaszowa Lubelskiego

To jeden z ciekawszych obszarów tego typu na Roztoczu, w 2020 r. wzbogacony o tablice edukacyjne, drewniane kładki i promenadę z licznymi ławkami, a także wiatę na ognisko.

Dojazd: z północnego krańca Tomaszowa jedziemy szosą w kierunku wsi Rogóžno. Po drodze napotkamy tablicę „Stawy w Rogóźnie”, która pokaże w którym miejscu należy skręcić w prawo. Uwaga! Końcówka dojazdu to droga szutrowa.

Ścieżka dydaktyczna w Ciotuszy Nowej, bez znaków, 3 km

Ciekawe spotkanie z historią tej położonej na Roztoczu Środkowym wisi. Ścieżka prowadzi niemal przez całą wieś wzdłuż szosy. Poznamy lokalną historię, zwyczaje i przyrodę.

Patrząc od południa zaczyna się przy pomniku postawionym w 2021 r. z okazji 430 lat Ciotuszy. Kolejne przystanki:

1. Początki wsi. W 1591 r. Marcin Oleśnicki herbu Radwan lokował tu wieś. Na tablicy schemat całej ścieżki. 2/3. Stacja Historia. Wysiedlenia mieszkańców wsi przez Niemców w 1943 r. (niemal 40 rodzin) i Tablica zasłużonych. Tu też pomnik pamięci mieszkańców Ciotuszy postawiony w 2021 r. z okazji jubileuszu 430 lat wsi. 4. Stacja przyroda: lokalna fauna i flora. Tu także ciekawostki historyczne: na przełomie XIX/XX w. w Ciotuszy funkcjonowały 2 huty szkła, cegielnia kuźnia, a także gorzelnia i browar. 200 metrów od miejsca gdzie się znajdujemy w XIX w. stała karczma. 5. Przystanek Kultura. Wspomnienie Jana Herdy – kompozytora i śpiewaka ludowego, a także funkcjonującego tu od 1970 r. zespołu ludowego Jutrzenka. 6. Stacja Kultura: zwyczaje i tradycje wielkanocne, andrzejkowe oraz ślubne. W Wielkanoc mieszkańcy Ciotuszy Nowej i Grabownicy spotykali się na granicy rozdzielającej wieś wspólnie świętując i śpiewając przy ogniskach. 7. Stacja oblicza lokalności: wspomnienie Ochotniczej Straży Pożarnej (pierwsza jednostka w Ciotuszy powstała w 1947 r.), sołtysów i Koła Gospodyń Wiejskich. 8. Stacja przyroda II: lokalna fauna i flora. Po prawej ładny staw. 9. Dwór, w tym miejscu faktycznie w 1828 r. stał sosnowy dwór, był też spichlerz, browar i gorzelnia. 10. Budowa wsi: najważniejsze daty z historii wsi i stare zdjęcia. 11. Życie religijne. Wspomnienie pierwszej kaplicy pw. św. Stanisława z 1905 r. i budowy kościoła pw. Matki Bożej Częstochowskiej z 1982 r.

Ścieżka edukacyjna im. Jana Miklaszewskiego w Suścu, 0,2 km

Ścieżka prowadzi aleją i drewnianym pomostem w parku rozciągającym się na płd. od ul. Długie. Na początku możemy zobaczyć dęby niepodległości posadzone w 2019 r. przez młodzież z pobliskiej Grabownicy. Jeden z nich 23 maja 2018 r. w Rzymie poświęcił papież Franciszek. Częścią ścieżki jest drewniany pomost, który prowadzi do miejsca obsługi rowerzystów na trasie Green Velo.

Ścieżka dydaktyczna przy zbiorniku Bełżec-Zagóra, bez znaków, 0,5 km

To ładnie zagospodarowane miejsce do odpoczynku nad wodą, z oświetlonymi alejami, wiatami, miejscem na ognisko i drewnianymi pomostami, nie tylko dla wędkarzy.

Tablice dydaktyczne informują o gminie Bełżec, jałowcu pospolitym (pomnikowy okaz znajduje się w pobliżu), hodowli ryb w Bełżcu i hodowanych gatunkach ryb, uroczych zakątkach gminy, źródłisku, dębach szypułkowych, leszczynie tureckiej (rośnie przy ul. Rzeszowskiej) oraz Lipach na Lipkach – miejsce niemieckiego obozu pracy dla Sinti i Romów).

Odnowiona ścieżka dydaktyczna w rezerwacie Czartowe Pole w Hamerni

Kładki w rezerwacie na tzw. ścieżce dolnej przygotowano przy okazji przygotowywania Szlaku Geoturystycznego Roztocza Środkowego w 2016 r. Z czasem uległy one jednak degradacji i je zamknięto. W końcu przyszedł czas na remont. Miejsce zniszczonych drewnianych kładek zajęły nowe, masywniejsze i szersze. W przypadku najciekawszego odcinka, czyli właśnie ścieżki dolnej, nieco je także przesunięto. Pierwotnie część z niej prowadziła bezpośrednio nad wodą, co przyspieszało degradację drewna. Obecnie przeniesiono ją całkowicie na brzeg. Modernizacja została przeprowadzona staraniem Lasów Państwowych. Nową ścieżkę otwarto na wakacje 2023 r.

https://roztocze24.info/?page_id=8563

Ścieżka dydaktyczna Werechanie w Pawłówce (grzęda Sokalska), znakowana drewnianymi *jasnobrązowymi* drogowskazami, 2 km

Ścieżka nie jest długa, bo liczy sobie zaledwie 2 km, ale prowadzi przez piękne lasy i wąwozy. To już nie Roztocze, tylko Grzęda Sokalska.

https://roztocze24.info/?page_id=8449

Dojazd z Tomaszowa Lubelskiego najprościej przez Sabaudię, Justynówkę i Podhorce.

Co ciekawe, ścieżka Werechanie znajduje się... w Pawłówce, a więc kilka km na płd.-wsch. od wsi Werechanie. W Pawłówce niegdyś stała gajówka, ale teraz najbliższa Werechanie znajduje się po drugiej stronie lasu, wędrować będziemy więc przez las Piecyki należący do Leśnictwa Werechanie i stąd ta nazwa.

Początek trasy i przystanek 1 na wsch. krańcu wsi Pawłówka, przy drewnianej wiacie. Tu też tablica z informacjami o ścieżce (włącznie z mapą) i o Nadleśnictwie Tomaszów. Wchodzimy do lasu. Przystanek 2 – opisuje wielogatunkowy grąd środkowoeuropejski, czyli typ lasu, w którym się znajdujemy. Gatunki dominujące to grab pospolity i dąb szypułkowy.

Przed nami przystanek 3 – historia wsi Pawłówka. Przechodzimy przez górkę i zaczyna się przepiękne spotkanie z wąwozami!

Kto chce zostać tu na dłużej, może skorzystać z ławeczki. W pobliżu przystanek 4 – las Piecyki z jarami, wąwozami i parowami.

Najfajniej tu chyba wczesną wiosną, gdy nie zabraknie wiosennych kwiatków, w tym przyłaszczek, ale warto wybrać się tu o każdej porze roku. Wiosną, gdy jeszcze nie ma liści, wąwozy będą jednak najbardziej wyeksponowane.

Dalej wchodzimy na wierzchołkę, gdzie skręcamy w lewo a po chwili opuszczamy główną drogę skręcając nieznacznie w prawo. Schodzimy w dół i powracamy do wiaty, zamykając pętlę.

Roztocze Południowe

Nowe ścieżki poznawcze w Siedliskach: *zielona* i *niebieska* (Roztocze Południowe)

Jesienią 2021 r. przygotowano dla turystów dwie nowe ścieżki dydaktyczne w Siedliskach: przyrodniczą (północna, *zielona*) i historyczną (południowa, *niebieska*). Obie projektował Paweł Borowiec z Muzeum Skamieniałych Drzew, a znakowali Edward Słoniewski i Marian Buryło z Oddziału PTTK w Zamościu. Ścieżki te uzupełniają istniejącą już wcześniej ścieżkę Szlakiem skamieniałych drzew (czerwona).

https://roztocze24.info/?page_id=8028

Ścieżka przyrodnicza (północna) w Siedliskach, znaki *zielone*, 6 km

To ścieżka wyjątkowej – nawet jak na Roztocze – urody, poprowadzona wśród pięknych lasów i wąwozów góry Siedliska! Polecić ją jednak należy wyłącznie turystom pieszym, dla rowerzystów będzie uciążliwa.

W Siedliskach najdogodniej zostawić samochód w pobliżu Muzeum Skamieniałych Drzew. Podchodzimy do cerkwi, gdzie początek szlaku. Droga z lewej strony świątyni wędrujemy na płn. W stronę lasu, potem zmiana kierunku na zach. Na trasie w kilku miejscach okazałe stanowiska żarnowca.

1,5 km – skręt w prawo. Zaczyna się najciekawszy odcinek trasy, wspinając się pod górkę maszerujemy wśród jarów i wąwozów w pięknym liściastym drzewostanie. Najpiękniej będzie tu jesienią.

2,5 km – ostry skręt w prawo. Teraz będziemy maszerować graniową dróżką. Niemal 1 km dalej, po prawej ograniczony, ale ciekawy widok na Siedliska i okolice.

4,0 km – przy starym dębie propozycja krótkiej wycieczki bocznej (znakowanej). Prowadzi ona na skraj dawnej osady Bożyki, po drodze zobaczymy drzewa owocowe, wskazujące, że kiedyś mieszkali tu ludzie. Po 250 m dochodzimy na skraj wąwozu i do kolejnego monumentalnego, choć złamanego dębu. Do szlaku podstawowego wracamy tą samą drogą.

2,5 km – ostry skręt w prawo. Teraz będziemy maszerować graniową dróżką. Niemal 1 km dalej, po prawej ograniczony, ale ciekawy widok na Siedliska i okolice.

4,0 km – przy starym dębie propozycja krótkiej wycieczki bocznej (znakowanej). Prowadzi ona na skraj dawnej osady Bożyki, po drodze zobaczymy drzewa owocowe, wskazujące, że kiedyś mieszkali tu ludzie. Po 250 m dochodzimy na skraj wąwozu i do kolejnego monumentalnego, choć złamanego dębu. Do szlaku podstawowego wracamy tą samą drogą.

Teraz szerokim łukiem wychodzimy na pola i wychodzimy na pola. Za kamiennym krzyżem osiągamy szosę (5,5 km). Szlak skręca tu w prawo, aby zakończyć się nieco dalej na rozwidleniu dróg. Warto przejść nim do końca, jeżeli mamy w planie pokonanie drugiej z nowych ścieżek, która tam się rozpocznie. Jeżeli jednak naszym celem była tylko ścieżka przyrodnicza skręcamy na zach. i po niespełna 500 m docieramy do cerkwi zamykając pętlę.

Ścieżka historyczna (południowa) w Siedliskach, znaki *niebieskie*, 3 km

Ścieżka doskonale uzupełnia wcześniejszą *czerwoną* ścieżkę wiodącą Szlakiem skamieniałych drzew. Niektóre przystanki na trasie są te same, ale dochodzimy do tych miejsc z innej strony.

Jeżeli wędrowaliśmy wcześniej ścieżką *zieloną*, nie wracamy w stronę cerkwi, tylko wędrujemy w stronę Hrebennego do przystanku autobusowego i miejsca, gdzie ostro w prawo odbiega droga do leśniczówki. Tu właściwy początek ścieżki *niebieskiej*. Przechodzimy nieopodal kościoła, mijamy leśniczówkę i trafiamy na polanę z pomnikowymi dębami i eksponowanymi fragmentami skamieniałych drzew. Po prawej cyprysiki błotne. W lesie kolejne pomnikowe dęby. Tabliczka pokazuje kierunek do pobliskiego źródła Pawła Sapiehy (1860-1934) – dawnego właściciela okolicznych dóbr. To tylko 50 m stąd. Zarówno dęby, jak i źródło należały do ulubionych miejsc Pawła i często je odwiedzał. Przy źródle tablica z historią życia Sapiehy i tablica z wierszem Jana Szulca odnoszącym się zarówno do tego miejsca, jak i Pawła Sapiehy. Źródło ładnie zagospodarowane, z wieżyczką. Na ścianie pobliskiego budynku fotografia kawalerii w szarży i informacja, że tu powstaje panorama Siedliska.

Teraz wspinamy się na wzgórze tatarskie. Na jego przeciwległym końcu krzyż z tablicą informującą, że to miejsce bitwy ówczesnego hetmana Jana Sobieskiego z Tatarami w 1672 r. Uwaga! Skręcamy w lewo, wędrując za szutrową drogą zamykającą wieś od strony południowej. Przy niej mogiła żołnierza Armii Czerwonej, który zginął w tym miejscu w 1941 r. (podobną mogiłę zobaczymy w tej okolicy także na Jalince, przy ścieżce *czerwonej*).

1,5 km – skręt w prawo, przy cmentarzu (w pobliżu, po lewej, znajduje się stacja kolejowa Siedliska Tomaszowskie). Wchodzimy w las. Uwaga! Nasz szlak skręca w prawo, trzeba bardzo uważać na znaki, gdyż właściwie nie ma tu jeszcze ścieżki (pewnie zostanie

wydeptana). Generalnie kierujemy się lekko w prawo, w stronę zamykającego Siedliska gospodarstwa, gdzie pojawi się już konkretna ścieżka. Zaprowadzi nas ona do kapliczki i źródła Matki Bożej. Tu też turystyczne ławy. Stąd blisko do prostopadłej szosy, za która docieramy do Muzeum Skamieniałych drzew, a następnie do cerkwi, gdzie nasza trasa się kończy.

Ścieżka dydaktyczna w Zatyłu k. Lubyczy Królewskiej, bez znaków

To propozycja bliższego zapoznania się z przyrodą stawów w okolicy Lubyczy Królewskiej.

Część 1: 3,5 km

Ta część ścieżki generalnie pokrywa się z pieszym szlakiem *niebieskim*. Z centrum Lubyczy wędrujemy ul. 22 Lipca w kierunku Rudy Żurawieckiej. Przekraczamy tory i od razu skręcamy w dróżkę w lewo. Doprowadza ona nad skraj stawów (przystanek: Karp i amur biały, dalej: Wydra europejska).

890 m od opuszczenia szosy skręcamy na groblę w lewo, prowadzącą w kierunku kolejnej tablicy (przystanek: Czapla siwa).

Powracamy na trasę podstawową. Po 110 m uwaga! Główna droga odchodzi nieco w prawo, my tymczasem skręcamy w dróżkę odbiegającą nieco w lewo. 40 m dalej przystanek: Bobry.

Powracamy na trasę podstawową. Wędrujemy wzdłuż linii lasu. Na jego przeciwległym krańcu kolejny przystanek, tym razem z charakterystyką Roztocza. To zarazem ładny punkt widokowy. Po pokonaniu kolejnych 550 m docieramy do rozwidlenia dróg. Nieco w lewo odbiega ta główna (*niebieski szlak pieszy*), którą wybieramy.

Docieramy do szosy, tu w lewo. Przekraczamy tory, przy nich (po prawej) znajduje się postawiona nad źródłkami współczesna kapliczka św. Antoniego.

Część 2: 2 km

Trasa wiedzie groblami między stawami (można tu odpłatnie łowić ryby), nie jest znakowana, wędrujemy w dowolnym układzie (nie musimy pokonywać wszystkich grobli).

Przy wejściu mijamy tablicę: Stawy w Zatyłu – siedlisko zwierząt i ptaków. Pozostałe tablice: Chów i hodowla karpia w Zatyłu; Rośliny wodne; Stawy rybne w Zatyłu, a przy wyjściu (od strony torów) Poznajemy ryby.

Ścieżki dydaktyczne w Gorajcu k. Cieszanowa

Poznawczy szlak dziecięcy w Gorajcu, znaki zielone, 2,5 km

Szlak poprowadzono jest w dolinie rzeki Gnojnik, atrakcją są dwie chatownie do obserwacji ptaków (pierwsza w formie wieży). Przygotowane tablice edukacyjne zawierają nie tylko informacje, ale także zadania dla dzieci.

Uwaga! Część trasy prowadzi bez ścieżki przez trawy, te odcinki są jednak zwykle przeddeptane. Można tu zobaczyć m.in. lulecznicę kraińską, miodunkę plamistą (dobra na choroby płuc), trędowniki bulwiastego, i ostrożeń warzywny (tzw. czarcie żebro).

Początek przy drewnianej cerkwi w Gorajcu. Stąd za szosą 250 m na wsch. Następnie skręt w pełną drogę w prawo. Pierwsza tablica edukacyjna – owady, z opisem biedronki, mrówki, pszczoły, żuka gnojowego i kleszcza. Za mostkiem na Gnojniku pierwsza chatownia i tablica edukacyjna. Według opisu w okolicy bytują orlik krzykliwy i derkacz. Przed nami echo-punkt i – już w lesie – tablica z narysowanymi tropami różnych zwierząt. Udajemy się ponownie na wsch. Na brzozie umieszczono budkę dla ptaków. Kolejny przystanek to ptasia oaza, z opisami wróbla, dzięcioła, skowronka i bociana.

Za lasem chatownia nr 2, tym razem parterowa i tablica edukacyjna zachęcająca do obserwacji dzięcioła dużego i puszczyka. Maszerujemy nad Gnojnikiem nieopodal zastawki bobra. Mijamy drugą budkę dla ptaków, dalej tablica edukacyjna: zioła (mięta, pokrzywa, czosnek niedźwiedzi, tatarak).

Osiągamy prostopadłą drogę utwardzaną, skręcamy w lewo. Przed nami most na Gnojniku, dalej szosa. Skręcamy w lewo. Do cerkwi, gdzie zaczęliśmy wycieczkę i gdzie ją teraz skończymy, mamy stąd 900 m.

Ścieżka do kapliczki maryjnej na wodzie w Gorajcu 1,2 km (w jedną stronę)

Od głównej szosy, 100 m na zach. od cerkwi w Gorajcu, odbiega na płn. droga szutrowa. Przy niej pierwsza tabliczka wskazująca kierunek. Dalej będą kolejne. Przecinamy las wychodząc na łąki nad rzeką Łówcza. Tu w lewo, już prosto do kapliczki.

Szlaki (rowerowy i nordic walking) Nadleśnictwa Oleszyce (Płaskowyż Tarnogrodzki)

Przygotowano *czerwoną* trasę rowerową, *żółtą* trasę nordic walking (będącą skrótem trasy rowerowej) i *niebieską* trasę półmaratonu (pokrywającej się z powyższymi dwoma). Początek wszystkich szlaków w pobliżu leśniczówki Zabiała na skrzyżowaniu leśnych dróg pożarowych nr 20 i 9.

Trasa rowerowa: Zabiała – użytek ekologiczny Pod Wysoką Górą – Lebiedzie – gajówka Kozickiego – Zabiała, znakowana kolorem *czerwonym*, 14 km

Szlak znakowany tabliczkami z napisem trasa rowerowa i *czerwoną* sylwetką roweru.

Jedziemy asfaltową drogą pożarową nr 9, przez pierwsze 1,5 km także z trasą nordic walking. Po prawej mijamy użytek ekologiczny Pod wysoką Górą – torfowisko niskie.

4,5 km – miejsce oznaczone, jako gajówka Lebiedzie. Skrzyżowanie dróg leśnych, szlak skręca w lewo. Można jednak podjechać prosto 1 km do krzyża Lebiedzie z XIX w. Znajduje się on w lesie po lewej stronie, na granicy użytku ekologicznego Źródlika rzeki Przerwy.

7 km – prostopadła droga leśna (miejsce oznaczone jako gajówka Kozickiego), skręt w lewo. Teraz cały czas prosto za główną szosą do leśniczówki Zabiała.

14 km – zamykamy pętlę.

Trasa nordic walking: Zabiała – użytek ekologiczny Kosów Staw – Zabiała, znakowana kolorem *żółtym*, 11,5 km

Szlak znakowany jest tabliczkami z napisem trasa nordic walking i *żółtą* sylwetką biegacza. Maszerujemy drogą pożarową nr 9, początkowo razem z *czerwoną* trasą rowerową.

1,5 km – skręcamy w lewo w wyboistą drogę.

3 km – uwaga! Skręt w prawo w drogę gruntową, tu i ówdzie podsypaną kamieniem. Warto jednak tu się udać bo trafimy nad rozległy, porastany przez ols Kosów Staw. Miejsce niezwykle i latem pełne życia, szczególnie w aspekcie ptasim.

6,5 km – osiągamy prostopadłą szosę, tu w prawo. Pojawia się znaki *czerwone* szlaku rowerowego. Za główną szosą zmierzamy do leśniczówki Zabiała.

11,5 km – zamykamy pętlę.

Trasa półmaratonu w okolicy leśniczówki Zabiała, znakowana kolorem *niebieskim*, 11,5 lub 14 km

Trasa pokrywa się ze szlakami rowerowym i nordic walking. Półmaraton to bieg na trasie 21 km i mniej więcej tyle przejdziemy pokonując dwukrotnie szlak nordic walking. W żadnej innej konfiguracji oleszyckich tras pokonany dystans nie będzie zgodny z tą wartością (będzie krótszy lub dłuższy).

Szlaki turystyczne z projektu 4 pory roku Gminy Cieszanów

W konkursie wyłoniono 4 trasy, które zostały sfinansowane w ramach Programu Współpracy Transgranicznej PL-BY-UA 2014-2020. Niestety żadna trasa nie została wyznakowana, przygotowano jedynie przystanki. Te trasy to: Szlak Roberta Korzeniowskiego, Szlak dawnych PGR-ów, Jesienna trasa leśna i Trasa akwenów wodnych. Tylko ta pierwsza ma przygotowaną na tablicach mapę, w związku z tym możliwa jest do pokonania.

Szlak Roberta Korzeniowskiego – 4 pory roku, wspomnienia z gminy Cieszanów, bez znaków, 28 km

Szlak nie jest znakowany, prowadzi głównymi szosami. Na trasie natrafimy na tablice z uproszczonym przebiegiem szlaku i ze wspomnieniami słynnego sportowca, który urodził się w Lubaczowie 30 lipca 1968 r. Lekkoatleta i chodziarz na dystansach 20 i 50 km. Jedyne polski sportowiec, który zdobył 4 złote medale olimpijskie. Ambasador dobrej woli UNICEF. Start w Cieszanowie na rynku. Przystanek 1. Cieszanów – początek drogi. Robert wspomina tu kościół pw. św. Wojciecha, w którym został ochrzczony. W pobliżu mieszkali jego babcia i dziadek: Michalina i Dymitr Sawczuk.

Stąd jedziemy do Niemstowa. Po dotarciu do prostopadłej drogi w tej wsi skręcamy najpierw w prawo, do domu numer 9 (8 km). To przystanek 2. Pierwszy dom po urodzinach i wspomnienie dzieciństwa, gdy na dziki chodziło się do lasu. Stąd udajemy się w stronę Starego Lublińca przez zalew Stary Lubliniec.

12 km – za zalewem, po lewej stronie przy wiacie Deszczownia przystanek 3. Pastwisko. Wspomnienie dzieciennego wypasania krów, których miało być nawet 160 sztuk. Zwierzęta często uciekały, ale i tak miały swoje sposoby aby wrócić do domu.

Teraz zmierzamy w kierunku Starego Lublińca. Za kościołem wybieramy równoległą do szosy szutrową drogę wstecz. 16 km – przystanek 4, dom 11. Tu mieszkała ciocia Zofia Wingert, która miała dwóch synów, z którymi Robert świetnie się dogadywał. Wspomina też pobliską rzekę Wirowa, gdzie łowił ryby i raki.

Zmierzamy do ostatniego przystanku. Droga prowadzi nas przez Nowy Lubliniec, Żuków i Kowalówkę, za którą skręcamy w prawo w stronę Gorajca. Tam, przed cerkwią (28 km) przystanek 5. Gorajec – trasy treningowe. Ta wieś to dla Roberta punkt wypadowy na piesze wycieczki. W tym te prowadzące do okolicznych pięknych drewnianych cerkwi. To zarazem koniec omawianej trasy.

Korekty opisów i przebiegów szlaków pieszych

Roztocze Zachodnie

Trasa 1. Szastarka – ścieżka dydaktyczna w lesie Mosty – Kolonia Rzeczyca, s. 66, wiersz 14 od dołu

Jest: Można stąd przejść obok leśniczówki do szosy. Przy niej, w kierunku Kraśnika, znajduje się pomnik poświęcony powstańcom poległym 18 VII 1893 r. w bitwie z Moskalami.

Powinno być: Można stąd przejść obok leśniczówki do szosy. Przy niej, w kierunku Janowa, znajduje się pomnik poświęcony powstańcom poległym 18 VII 1893 r. w bitwie z Moskalami.

Uwaga! Przy budowie drogi ekspresowej nr 19 konieczna była wycinka sporego pasa lasu. Ścieżka jest praktycznie niedostępna i częściowo zniszczona. Po wybudowaniu nowej drogi ekspresowej od strony ścieżki nie da się już dojść do wspomnianego powyżej pomnika.

Trasa 4. Huta Turobińska – Batorz, s. 70

Ta batorska knieja z opisu szlaku to niegdyś droga gruntowa, a dziś już wąską leśną szosą.

Trasa 14.1. Poszerzony opis ścieżki dydaktycznej w rezerwacie Szum (znaki *niebieskie*), s. 90-91

W moim przewodniku wizyta w rezerwacie Szum to fragment szlaku 14.1, prowadzącego ze Starego Górecka do Józefowa (14,5 km). Jeżeli interesuje nas tylko rezerwat, możemy skrócić wędrówkę do 4,5 km, zaczynając wycieczkę z leśnego parkingu przy szosie Stare Górecko – Górecko Kościelne. W kierunku tam wędrujemy za znakami *niebieskimi* ścieżki dydaktycznej, z powrotem za *czerwonymi* pieszego szlaku Krawędziowego. Punkt kluczowy

to kładka na wspomnianej poniżej Miedziance. Ścieżka *niebieska* jej nie pokonuje, ale jeden znak na drzewie pozostawiono także po drugiej stronie. Jest on widoczny podczas wędrówki powrotnej szlakiem *czerwonym*.

W pełnej wersji trasy wyruszamy za znakami *czerwonymi* szosą w kierunku Górecka Kościelnego. Niebawem schodzimy ścieżką w lewo do lasu. Przechodzimy przez kładkę na rzece Szum, a nieco dalej na jej dopływie – Miedziance. Docieramy na skraj rezerwatu Szum. Przekraczamy kładkę i za napotkanymi znakami *niebieskimi* skręcamy w lewo (w prawo prowadzą one do pobliskiego parkingu przy szosie Górecko Kościelne – Stare Górecko).

Wędrujemy dalej prawym brzegiem rzeki Szum, ścieżką obok niewielkich wodospadów. Niestety, w 2017 r. na dobre rozgościły się tu bobry, budowane przez nich tamy spiętrzyły wody rzeki Szum, tak, że większość wodospadzików znalazła się pod wodą.

Na trasie znajdują się ładne drewniane ławy – miejsca odpoczynku, sponsorowane przez popularny browar. Mijane przystanki (także z logo browaru) to: śnieżyczka przebiśnieg, orlik krzykliwy, lilia złotogłów, bocian czarny, wawrzynek wilczelyko, pstrąg potokowy, widłak wroniec, bluszcz pospolity. Bynajmniej nie wszystkie te gatunki tu zobaczymy, najtrudniej będzie z bocianem. Potem wędrujemy zdecydowanie bliżej rzeki, a kolejne przystanki będą znakowane większymi tablicami, postawionymi przez Lasy Państwowe: Cele i formy ochrony przyrody (w pobliżu ładny, mały wodospad); Budowa warstwowa lasu; Drzewa w naszym lesie; Poznajemy ptaki; Zegar ptasiego śpiewu (który gatunek kiedy wstaje); Ciekawostki z życia drzew; Małe i duże ssaki leśne; Życie w rzece i obok niej; Jak różne bywają nasze lasy; Rola grzybów i owadów w lesie. Niestety te tablice, choć same w sobie ciekawe, nie nawiązują do trasy, która pokonujemy, a szkoda.

Przed nami spory obszar wyciętego lasu. Nie odnajdziemy wyjaśnienia, dlaczego zostało to dokonane bezpośrednio przy granicy rezerwatu.

Później dochodzimy do śródleśnego zalewu (o powierzchni 2 ha), tamy (opis poniżej) i znaków szlaku *czerwonego* Krawędziowego. Wokół, na zboczach zalewu, spotkać można jodły. Natomiast w wodzie ponoć pływają pstrągi.

Tama powstała już w latach 50. z myślą o małej elektrowni wodnej dla mieszkańców pobliskiego Górecka. Wieś wkrótce zelektryfikowano i elektrownia nie powstała. Jednak w latach 80. powrócono do tego projektu i ukończono budowę.

Koniec ścieżki znajduje się obok niewielkiego parkingu w pobliżu mostu na rzece Szum, przy lokalnej szosie Józefów Roztoczański PKP – Stare Górecko – Górecko Kościelne.

Trasa 14.1. Korekta przebiegu pieszego szlaku *czerwonego* w Tarnowoli k. Górecka Kościelnego, s. 92

JEST: Wśród pierwszych zabudowań (nieco dalej sklep) znaki prowadzą nas w prawo, prosto w kierunku widocznej już Krzyżowej Góry.

POWINNO BYĆ: Wśród pierwszych zabudowań znaki prowadzą nas w prawo, a po chwili w lewo, wzdłuż płotu gospodarstwa, w kierunku widocznej już Krzyżowej Góry.

Trasa 16. Józefów – góra Kamień – Stara Ciotusza, s. 96, 97

Dwie korekty przebiegu *niebieskiego* szlaku pieszego Centralnego. Pierwsza pomiędzy Potokiem Senderki a przystankiem PKS Malewsczyzna. Poprawiony fragment opisu z przewodnika:

Dalej podążamy w prawo za znakami *niebieskimi*. Droga wiedzie na wsch., początkowo prowadząc skrajem lasu, potem przez las. Dochodzimy do szosy Józefów Roztoczański – Jacnia. Ok. 500 m na płn. od szlaku znajduje się przystanek autobusowy Malewsczyzna.

Druga korekta ma miejsce w okolicy Stanisławowa. Szlak prowadzi obecnie na szczyt góry Kamień.

Trasa 16. Zmiana przebiegu czarnego szlaku łącznikowego Potok Senderki – Józefów

Dwie korekty *czarnego* szlaku łącznikowego Potok Senderki – Józefów, dokonane w wakacje 2019 r. W rejonie Górników szlak został doprowadzony do mogiły powstańca, a w Majdanie Nepryskim do pracowni kamieniarskiej. Pierwsza zmiana skraca szlak o niemal 0,5 km, druga wydłuża o taką samą długość, w związku z czym sumaryczny dystans, który mamy do pokonania na całej trasie, nie uległ zmianie. Poniżej poprawiony opis przewodnikowy.

Za Józefowem, na skraju lasu, skręt w prawo. Przecinamy niewielki las sosnowy. Osiągamy pñ.-zach. kraniec Majdanu Nepryskiego (3 km). Udajemy się w lewo do pracowni kamieniarskiej, następnie w stronę torów. Ścieżka doprowadza do przejazdu kolejowego, tu w lewo. Za torami skręt w prawo, a po chwili — w leśną drogę w lewo. Uwaga na znaki!

Podchodzimy na wzniesienie należące do Gór Halińskich — znakomity punkt widokowy na wzgórze Roztocza, Józefów i Puszcę Solska. Na stokach Gór Halińskich zobaczyć można także dawne kamieniołomy. Najciekawszy z nich znajduje się na wzgórzu Młynarka w pobliżu stacji PKP Józefów Roztoczański.

Stąd szlak wiedzie w dół do miejscowości Szopowe (5,5 km). Nazwa wsi wg podań odnosi się do prowizorycznych szop, budowanych przez pracowników okolicznych kamieniołomów. Dochodzimy do szosy, skręcamy tu w lewo (na zach.), a po chwili w prawo do lasu. Przed nami urozmaicony odcinek leśny. Szlak od 2019 r. prowadzi obok mogiły nieznanego powstańca z 1863 r., odnowionej przez zamojski oddział PTTK (6,5 km). Niemal 1 km dalej docieramy do prostopadłej leśnej drogi. Jesteśmy na skraju wsi Górniki, która do 2008 r. dzieliła się na Stare i Nowe Górniki. Szlak skręca tu w lewo (natomiast udając się w prawo dojść można do pobliskich zabudowań wsi, stawu, ładnej drewnianej kapliczki i drewnianego młyna).

Trasa 19. Pieszy Szlak Ziemi Józefowskiej, odcinek Długi Kąt – Hamernia, s. 104-105

Drobna korekta przebiegu szlaku. Znak początkowy przesunięto ze stacji kolejowej Długi Kąt do przystanku autobusowego przy pobliskiej szosie Józefów – Tomaszów.

Trasa 19. Pieszy Szlak Ziemi Józefowskiej, odcinek Osuchy – Fryszarka – Józefów, s. 101-102

Trasa 20. Pieszy szlak walk partyzanckich, odcinek Osuchy – Borowe Młyny, s. 106-107

Odcinek szlaku z Osuch do Fryszarki to obecnie właściwie ścieżka dydaktyczna. W kluczowych miejscach pojawiły się tablice i mapy.

Znaki *czarne* prowadzą od cmentarza w Osuchach do piaszczystej drogi, tu skręcają w lewo. Wkrótce docieramy do kierunkowskazu wskazującego drogę do Krzywej Górki (jest też tablica z bliższymi informacjami, por. także szlak 6.1.), stąd tylko 400 m. To zarazem trasa krótkiego szlaku dojściowego, znakowanego kolorem *czarnym*.

Krzywa Górka (201 m n.p.m.) na jej szczycie znajdują się krzyże i kamień pamiątkowy. Tędy 25 VI 1944 r., w czasie akcji Sturmwind II, przedarła się przez hitlerowską oblęgę część zgrupowania partyzanckiego pod dowództwem Konrada Bartoszewskiego „Wira”. Ok 200 m stąd na pñ. zach., nad rzekę Szum, stał niegdyś drewniany młyn. W 2019 r. na odcinku od Osuch do krzywej górki przygotowano **partyzancką drogę krzyżową**.

Dalej wkraczamy na nieco podmokły teren. Po drugiej stronie Sopotu równolegle biegnie tzw. Zimowa Droga. Puszczańskie dukty zwyczajowo dzieli się tu na zimowe i letnie. Letnie mają podłoże suche, piaszczyste, natomiast zimowe podmokłe i latem są czasem niedostępne. 1,5 km – tablica Buliczówka: Łąki Czyszówki. W tym miejscu 25 czerwca 1944 r. walczył oddział AK Adama Haniewicza „Woyny”. Kierunkowskaz wskazuje konkretny kierunek i dystans 300 m. Ścieżka jest jednak zatarta, szczególnie na początku, a gąszcz niemal nie do pokonania. Kto się jednak przedrze trafi na niewielką polankę, a dalej do brzegu rzeki Sopot.

Niemal 1 km dalej kolejna tablica: Buliczówka: łąki Buliczówki. Tutaj świtem 25 czerwca 1944 r. partyzanci BCh z oddziału „Rysia”, dowodzeni przez Antoniego Warchała „Szczerbę” rozpoczęli szturm. Niestety tuż co przed rzeką Sopot (stąd 200 m, kierunkowskaz Lasów Państwowych) trafili na pole minowe. Natarcie załamało się.

4 km – tablica Buliczówka: Fryszarka. Świtem 25 czerwca 1944 r. walkę rozpoczęły tu oddziały BCh Antoniego Wróbla „Burzy” i Jana Kędry „Błyskawicy”. Miejsce wskazuje drogowy Lasów Państwowych, łąka znajduje się zaledwie 150 m stąd. Partyzantom udało się przedrzeć przez pierwszą linię niemieckiej obrony, zatrzymała ich jednak linia druga. Tylko kilku bojowników przebiło się dalej, reszta zawróciła.

Nieco dalej, po prawej, niewielki zbiornik wodny.

5 km – dochodzimy do drewnianego krzyża, postawionego w miejscu spalonej w czasie II wojny światowej wsi Fryszarka. Tu kolejna tablica informacyjna.

Jeszcze jedną tablicę zobaczymy dalej na szlaku, za uroczyskiem Maziarze, przy śródleśnej szosie. Odnosić się ona będzie do tragicznego losu mieszkańców wsi puszczańskich objętych operacją Sturmwind II.

W przypadku dalszego przebiegu szlaku *zielonego* warto odnotować, że 2018 r. wybudowano szosę łączącą Fryszarkę z Józefowem, która zastąpiła dotychczasową drogę utwardzaną. Będziemy nią wędrować przez 4 km, potem szlak odbiegnie w las.

Trasa 20.2. Pieszy szlak walk partyzanckich, odcinek Osuchy – Górecko Kościelne, s. 109

Wędrują od Osuch za osadą Podlas wkraczamy na drogę prowadzącą w stronę Aleksandrowa. Idziemy nią 2 km do białej kapliczki zwieńczonej krzyżem. Szlak skręca przed nią w gruntową drogę w prawo. Uwaga! Brak znaku, a dalej trasa trudna orientacyjnie. Dlatego proponuję także wariant obejścia najtrudniejszego fragmentu.

Przejście szlakiem. Od kapliczki idziemy na wsch. 500 m, obok kępy drzew schodząc w dół i przekraczając kanał. Za nim skręt w lewo. Trawiastą drogą maszerujemy 300 m i skręcamy w jeszcze bardziej trawiastą dróżkę w prawo. Za nią w dotychczasowym kierunku do prostopadłej, także trawiastej drogi. Na jednym z drzew znak szlaku. Jeżeli go odnajdziemy, dalej będzie już łatwo. Przed nami szersza droga prostopadła, tam w lewo. Maszerujemy teraz wśród lasu na płn. Mijamy oczyszczalnię ścieków, za nią w prawo, a po chwili w lewo. Na trasie kanał z „kaskadowym” żerem bobrowym. Teraz cały czas prosto do szosy Aleksandrów – Józefów, gdzie nowy szlak łączy się ze starym. Długość całego odcinka: 3,5 km.

Obejście szlaku. Z Podlasu cały czas wędrujemy główną drogą do Aleksandrowa i szosy Aleksandrów – Józefów. Skręcamy w prawo. Mijamy przystanek PKS (3 km), za nim skręcamy w prawo w drogę szutrową. Prowadzi ona do oczyszczalni ścieków. Osiągając jej płot skręcamy w lewo, za drogą szutrową. Docieramy do znaków szlaku *czarnego* (4 km). Udajemy się prosto, w stronę Sigły, a po chwili w lewo. 6 km – szosa Aleksandrów – Józefów. Wariant obejścia jest o 2,5 km dłuższy, ale za to łatwy orientacyjnie.

Kolejny problem napotkamy na odcinku Zalew Sigła – Górecko Kościelne. Szlak *czarny* w lesie przekracza rzekę Szum, kładka uległa jednak uszkodzeniu. Nie przejdziemy. Trzeba wędrować główniejszą drogą (którą tu przyszliliśmy) i po chwili skrócić w lewo, a przy prostopadłej drodze leśnej w prawo. Dojdziemy do znaków dalszego odcinka. W lewo do Aleksandrowa, w prawo do Górecka Kościelnego.

Trasa 19.2. Pieszy szlak Ziemi Józefowskiej, odcinek Osuchy – Hamernia, s. 102-103

Skorygowana pierwsza część opisu szlaku:

Od cmentarza partyzanckiego w Osuchach udajemy się na płd. Przed szkołą im. Edwarda Markiewicza „Kaliny” (przy niej odtworzony przedwojenny pomnik Związku Strzeleckiego

upamiętniający odzyskanie niepodległości) skręcamy w drogę w lewo. Za mostem na Sopocie na skrzyżowaniu wybieramy lewą drogę. Dalej uwaga! Przy drewnianym krzyżu opuszczamy szosę i skręcamy w prawo w początkowo równoległą drogę leśną. Miejsce mylne! Wkraczamy na teren Parku Krajobrazowego Puszczy Solskiej. Las z czasem zmienia się, pojawiają się mokradła. Szlak często schodzi na nieco podmokłe ścieżki.

3,5 km – skręt w lewo, w zarośniętą ścieżkę. Lepiej skręcić 25 m dalej w zwykłą leśną drogę. Teraz trzeba się jej trzymać, mimo przerwy w znakowaniu. Wkraczamy na wydmy, to tzw. Hamernicka Droga. 5 km – uwaga! Szlak skręca w lewo prowadząc dalej ścieżką u podnóża wydmy. 5,5 km – jesteśmy ponownie na szczycie nieopodal pamiątkowego kamienia Szkoły Podchorążych AK (5,5 km).

Od kamienia szlak sprowadza na niewygodną ścieżkę, lepiej nadal wędrować główną drogą 200 m i skręcić w prawo (płd.-wsch.), niebawem odnajdując znaki.

6,5 km – napotykamy kolejny pamiątkowy kamień w miejscu stacjonowania oddziału partyzanckiego Edwarda Błaszczaka „Groma” na przełomie 1943 i 1944 r. Tu skręt w lewo. 600 m dalej powracamy na Hamernicką Drogę. Tu w prawo. 300 m dalej szlak *zielony* ponownie ją opuści, ale na krótkim odcinku. Spokojnie można wędrować cały czas główną drogą.

9 km – docieramy do wąskiej śródleśnej szosy. Tu spotykamy znaki szlaku pieszego *czarnego* Walk Partyzanckich. Oba szlaki wiodą razem w lewo (na płn. zach.). *Czarny* niebawem jednak odbiega w kierunku uroczyska Maziarze. Idziemy dalej szosą za dotychczasowymi znakami *zielonymi*. Do 2018 r. stał tu pomnik postawiony w miejscu, gdzie w latach 1942-1944 stacjonowały oddziały partyzantki radzieckiej. Na nim wyrzeźbiona była twarz jednego z dowódców – „Miszki Tatara”.

Na szlak *czarny* wchodzimy ponownie tuż przed mostem na rzece Sopot (znajduje się on 100 m dalej). Warto tam podejść na odpoczynek.

Trasa 23. Krasnobrodzkie wąwozy s. 115-116

Zmiana przebiegu trasy w jej drugiej części. Poniżej skorygowany opis trasy.

Szlak wiedzie początkowo drogą na obrzeżu lasu, dalej skręcamy w lewo. Wśród pierwszych wąwozów wspinamy się na grzbiet. Na utwardzanej drodze przecinamy znaki innych krasnobrodzkich ścieżek niebieskiej i czarnej. Udając się za nimi w lewo dojść można do kaplicy w pobliskim uroczysku św. Rocha.

Ścieżka czerwona skręca jednak w prawo, w las. Dalej przecinamy kolejną drogę brukowaną. Niebawem zagłębiamy się w najciekawszy, ale i najtrudniejszy fragment trasy.

Warto dodać, że szlak nie kończy się przy stadionie (jak w opisie), a nieco dalej w lesie przy niewielkim parkingu.

Trasa 27. Krasnobród – Lipsko, s. 121

Wspominana w tekście kapliczka na źródłkach została w 2017 r. spalona. W 2018 r. szczęśliwie ją odbudowano. Przy okazji zmienił się nieco prowadzący do niej pieszy szlak *zielony* (trasa 27). Na końcowym odcinku nie prowadzi on wzdłuż wspomnianej linii energetycznej, ponieważ ta ścieżka zarosła. Wiedzie nadal dotychczasową drogą do węzła szlaków, gdzie razem z *czerwonym* szlakiem rowerowym obie trasy skręcają w prawo.

Trasa 28.1. Krynice – Krasnobród, s. 122

Uzupełnienie do opisu bitwy pod Zaborecznem. Obecnie w Zaborecznem można zobaczyć partyzanckie murale autorstwa Arkadiusza Andrejkowa.

Trasa 28.2. Krasnobród – Kosobudy, wiersz 18 od dołu, s. 124

Jest Kolonia Bondyż, a powinno być Kolonia Adamów.

Trasa 29. Szlak Wzgórzami Roztocza, okolice Szewni Dolnej, s. 125 wiersz 11 od góry

Wykreślamy zdanie: Pierwszy odcinek (3,5 km) pokonujemy wędrując wzdłuż szosy. Aktualny opis poniżej:

W pierwotnej wersji szlak prowadził przez całą wieś doliną, za szosą. Teraz jego przebieg uległ wydłużeniu o 3 km, ale zarazem zdecydowanie zyskał on na atrakcyjności.

1,5 km – skręt w prawo w szutrową drogę Lasów Państwowych. Czeka nas teraz spotkanie z zalesionymi i malowniczymi wzgórzami Lasów Komisarskich. Nawierzchnia zmienna, będzie szuter, betonowe płyty, a na końcowym odcinku zwykle dukty leśne. Na trasie także ciekawostka historyczna – stary cmentarz.

Nieopodal starej pompy powracamy na szosę. 6,5 km – drewniany kościół.

Druga nowa informacja. Grabnik Górny – przy szlaku niezwykła kapliczka trójkątna.

Trasa 31, 33 i 36: zmiany przebiegu pieszych szlaków w Suścu

Zmiany objęły piesze szlaki *niebieski* Szumów (trasa 31), *czzerwony* Krawędziowy (trasa 33) i *żółty* Południowy (trasa 36). Dotąd szlaki te prowadziły niemal przez cały Susiec i za szkołą przez las, obok oczyszczalni ścieków schodziły do doliny Jelenia. Teraz szlaki przed szkołą skręcają w ulicę Turystyczną i prowadzą obok ośrodka Karolinka do zalewu na potoku Jeleń (rzut beretem stąd do młyna i stawu Morskie Oko), a następnie pld. jego skrajem i dróżką nad Jeleniem. Następnie kładką pokonujemy Jeleń i przy krzyżu na wydmie nowe szlaki łączą się ze starymi. Ta zmiana oznacza wydłużenie wędrowki każdym z tych szlaków o 1 km, niemniej warto, bo jest o wiele ciekawiej. Natomiast przebieg pieszego szlaku *czarnego* Partyzanckiego pozostał bez zmian.

Trasa 31. Szlak Szumów: odcinek rezerwat Nad Tanwią – Rybnica – Susiec, s. 133, wiersz 3 od góry

Rozbudowana wersja opisu za wzgórzem Kościółek:

Kontynuujemy marsz szlakiem Szumów. Przechodzimy przez most. Tanew na tym odcinku stanowiła dawną granicę między zaborami, o czym przypomina zrekonstruowane przejście graniczne. Na parkingu znajduje się rekonstrukcja pomnika upamiętniającego przekroczenie granicy przez Józefa Piłsudskiego w 1901 r., postawiona w tym miejscu w 2017 r. (oryginał znajduje się nieco dalej nad Tanwią, w stronę Narola).

Za znakami po drewnianej kładce wchodzimy do lasu osiągając ścieżkę prowadzącą nad brzegiem rzeki Tanew.

Kolejne dwa akapity tekstu pozostają bez zmian.

Przekraczamy szosę prowadzącą do wsi Paary (13,5 km) i wchodzimy ponownie do lasu. 600 m dalej skrzyżowanie dróg.

Wędrując prosto można skrócić szlak o niemal 1 km. Trzymamy się głównej drogi. Po 500 m las się kończy, a droga skręca w lewo. Przy niej odnajdą się znaki dalszej części szlaku *niebieskiego*.

Na wspomnianym skrzyżowaniu szlak skręca jednak w prawo (płd.-wsch.). Miejsce to lokalnie nazywane jest Puszcą Jodłową (najcenniejsze drzewa nasienne oznakowano *żółtymi* pasami i literą N), jednak przetrzebioną podczas wycinki z lata 2016 r. Za szkółka leśną skręt w lewo, pod górę, ponownie w las jodłowy. Idziemy następnie ścieżką w skrajnej części lasu, która wyprowadza na szutrową drogę wiodącą przez zabudowania części wsi Rybnica o nazwie Sikliwce.

Trasa 33. Susiec – Nowiny – Hamernia, okolice Nowin i rezerwat Czartowe Pole, s. 136

Oprócz zmiany przebiegu w Suścu (patrz powyżej) dokonano jeszcze dwóch zmian przebiegu pieszego szlaku Krawędziowego (*czzerwony*).

Przez Czartowe Pole szlak *czerwony* prowadził tzw. ścieżką dolną, po drewnianej kładce nad wodami Sopotu. Kładka ta nieustannie podmywana przez wodę uległa uszkodzenia i zaplanowano jej wymienienie, które wykonano w 2023 r. W międzyczasie szlak przerzucono na drugi brzeg rzeki Sopot wykorzystując mostek i schody przygotowane przez Lasy Państwowe.

Od Czartowego Pola szlak *czerwony* podąża przez las do szosy pod Nowinami, za którą oryginalnie podążał do centrum wsi, a następnie wspinał się polną drogą do punktu widokowego pod lasem. Ponieważ droga ta została zagrodzona przez prywatnego właściciela konieczne było wyznakowanie nowego przebiegu szlaku. Przy okazji zrezygnowano z odcinka prowadzącego wzdłuż szosy. Teraz szosę jedynie przecinamy wpinając się do wspomnianego punktu widokowego leśną drogą.

Trasa 34. Szlak im. W. Podobińskiej, odcinek: Krasnobród – Wapielnia – Susiec, s. 139

W 2015 r. odnowiono odcinek Wapielnia – Łuszczacz. Przy tej okazji, na wniosek Lasów Państwowych, zmieniono jego przebieg na wzgórzu Wapielnia. Obecnie trasa znakowana omija znajdujące się tutaj skałki. Jeżeli chcemy je zobaczyć, wędrując od strony Krasnobrodu, na szczycie Wapielni nasz szlak skręca w prawo (płn.-zach.). Skałki znajdują się ledwie 30 m w kierunku przeciwnym. Uwaga! Należy zachować ostrożność, miejsce niebezpieczne. Zmieniono też szlak na odcinku Łasochy – Kunki. Stary przebieg zarósł, kierujemy się za nowymi znakami.

Trasa 35. Tomaszów Lubelski – Susiec, okolice Łosińca, s. 141-142

Podaję bardziej szczegółowy opis dojścia od cmentarza wojennego w Łosińcu do pomnika Józefa Piłsudskiego w Zawadkach, z uwagi na zatarcie się w terenie sporej części czarnego szlaku dojściowego.

Od cmentarza wędrujemy za szosą w kierunku wsi Zawadki. Po nieco ponad 700 m dochodzimy do tablicy, informującym o pomniku i historii z nim związanej. Od tablicy skręcamy w prawo. Po chwili osiągamy prostopadły dukt, tu w lewo. Spotykamy czarne znaki szlaku dojściowego (zaczynał się przy cmentarzu wojennym, jednak jego pierwsza część uległa w terenie zatarciu). Doprowadza nas one do kładki i dalej do pomnika.

Od tablicy można też wędrować inaczej. Ktoś wyznakował dojście czerwonymi strzałami. Od tablicy udajemy się w lewo, pierwszą strzałkę dostrzegając na słupie elektrycznym.

Trasa 36.1. Bełżec PKP – Brzeziny – Lipie – Narol, s. 142-143.

Znaki czerwone i żółte, 11,5 km

Jesienią 2016 r. zlikwidowano *czarny* pieszy szlak łącznikowy Bełżec – Brzeziny – Narol. Turyści jednak nic na tym nie stracili, bowiem na odcinku Bełżec – Brzeziny pozostawiono znaki szlaku *czerwonego*, a pomiędzy Brzezynami a Narołem wyznakowano nowy odcinek szlaku *żółtego*. W ten sposób ładnie powiązano ze sobą trzy szlaki Roztocza Południowego (tym trzecim jest zaczynający się w Narolu *zielony* szlak im. Brata Alberta).

Początek trasy przy dworcu kolejowym w Bełżcu, w pobliżu przystanek autobusowy. Tędy przebiega pieszy szlak *niebieski* Centralny. Wyruszamy za znakami pieszego szlaku *czerwonego*. Idziemy prosto przez zabudowania Bełżca i skręcamy na płd. za drogowskazem „Brzeziny 4” w ul. Kościuszki, która wyprowadza nas poza wieś. Ul. Szczetowa (w prawo, poza szlakiem) prowadzi do cmentarza z okresu I wojny światowej.

Dalej las. Już po kilkudziesięciu metrach skręcamy za znakami w drogę w prawo. Z czasem wchodzimy w zarośnięty wąwóz. Pod jego koniec rozwidlenie. Tu szlak skręca w lewo na zbocze, potem prowadzi skrajem lasu w prawo. Za lasem kierujemy się drogą przez pola w lewo. Wchodzimy na rozległą wierzchowinę.

Przed nami otwiera się malowniczy widok na pasmo Gorajów z Krągłym i Długim Gorajem, a także z Wielkim Działem. Dochodzimy do szosy i krzyża. Idziemy dalej prosto, przed nami Brzeziny (300 m n.p.m., 3,5 km).

W pobliżu wsch. krańca Brzezin prowadziła (skosem z płd. zach. na płn. wsch.) tymczasowa granica pomiędzy Niemcami a Związkiem Sowieckim. Po zakończeniu II wojny światowej, do czasu aresztowania przez UB 21 I 1956 r., we wsi ukrywał się komendant samodzielnego Obwodu Tomaszów Lubelski WiN, wcześniej dowódca 3. plutonu Kompanii „Narol” AK, dawny legionista, Stefan Kobos „Wrzos”.

Osiągamy prostopadłą drogę. Tu w lewo odbiega szlak *czerwony* do Hrebennego, a zaczyna się interesujący nas szlak *żółty* do Narola. Mijamy figurę Matki Bożej – votum za ocalenie wsi podczas ataku UPA. Następnie kościół pw. św. Wojciecha z 1959 r., wzniesiony w miejsce starszej drewnianej kaplicy.

Dalej mijamy zabudowania niewielkiej osady Maurycówka, powstałej w 1948 r. po rozparcelowaniu pobliskiego folwarku. Wędrujemy do wsi Lipie i skrzyżowania dróg pod Narolem (10 km). Szlak prowadzi tu prosto. Mijamy pomnik ku czci pochowanych tu żołnierzy 6. Dywizji Piechoty Armii „Kraków” poległych we wrześniu 1939 r. W okolicy dużego stawu (po prawej stronie drogi) zobaczymy kilka starych lip. Tyle pozostało z założonego w tym miejscu w XVIII w. ogrodu włoskiego. Dalej, po obu stronach drogi cmentarz. Droga odbiegająca za nim w lewo (poza szlakiem) wiedzie do wysokiego kopca — pozostałość dawnych obwałowań Lipska.

Za kościołem w Lipsku skrzyżowanie dróg. Udajemy się w prawo (napotkamy znaki *zielone* szlaku im. św. Brata Alberta). Dochodzimy do rynku w Narolu (11,5 km). Do Suśca można powrócić stąd autobusem, jednak większość połączeń prowadzi okrężną drogą przez Tomaszów Lubelski. Najbliższa stacja kolejowa znajduje się w Maziłach (stąd 7,5 km), wędrować należy drogą w kierunku wsi Podlesina, obok pałacu Łosiów, a po przekroczeniu torów leśnym duktem w lewo, którym prowadzi *czerwony* Centralny Szlak Rowerowy Roztocza. Stacja Maziły czynna jest obecnie codziennie.

Trasa 39. Tomaszów Lubelski – Bełzec, okolice Żyłki, s. 150

W Żyłce szlak przerzucono na płd. stronę potoku Żyłka, na dawną drogę graniczną z czasów zaborów. Wędrując warto patrzeć na prawo, aby nie ominąć zalewu Młynki – dobrego miejsca na odpoczynek.

Trasy 40 i 42.1. – opis Rabinówki k. Tomaszowa Lubelskiego

Wspominana w tekście zrekonstruowana wioska słowiańska już nie istnieje. Światowid został przeniesiony w okolice grodziska w Cermnie k. Turkowic.

Trasa 42.2. Ulów – Róża – Stara Ciotusza, s. 157-158 (Roztocze Środkowe)

W centrum wsi Róża zobaczyć można pomnik, który w 2016 r. niepotrzebnie przeniesiono z miejsca bitwy partyzanckiej, która rozegrała się w lesie za wsią. Przy okazji zmieniono napis, z: „w tym miejscu” na „w tej okolicy”.

Trasa 44. Szlak im. W. Podobińskiej, odcinek Lipsko – Zamość, s. 161 (Padół Zamojski)

Do 2024 r. szlak kończył się na głównej stacji kolejowej Zamość. Skrócono go jednak o 0,5 km. Obecnie szlak zaczyna się na skraju starówki przy Bramie Szczebrzeskiej.

Trasa 45. Ścieżka na Bukową Górę w Zwierzyńcu, s.163

Aktualne przystanki na ścieżce: Bór sosnowy na wydmie; Bór sosnowy świeży; Dalej mijamy pomnik pamięci leśników; Bór sosnowy świeży z jodłą; Następnie wchodzi do rezerwatu ścisłego, założonego w 1934 r. przez hrabiego Maurycego Zamoyskiego; Wyżynny bór

jodłowy; Przed nami schodki; Strefa przejściowa od boru jodłowego do buczyny karpackiej; Buczyna karpacka; krajobraz – tablica postawiona przy punkcie widokowym, tu wiata turystyczna; Sochy – przystanek historyczny.

Trasa 46. Ścieżka dydaktyczna do Wojdy, s. 164

Aktualizuję listę przystanków na ścieżce dydaktycznej, od strony Szewni: Na samym początku jest tablica z opisem ścieżki. Kolejne przystanki: 1. Cele i rodzaj ochrony w Roztoczańskim Parku Narodowym; 2. Ochrona czynna; 3. Lasy bukowe – żyzna buczyna; 4. Jodła pospolita; 5. Ptaki; 6. System wązowowy Krzywionki; 7. Paweł Dawidenko – informacje przy pomniku jemu poświęconym; 8. Kapliczka domkowa w miejscu dawnej gajówki Wojda Obrocka; 9. Ssaki. Ścieżkę zamyka ponownie tablica z ogólnym opisem trasy.

Trasa 47.1. Niebieska ścieżka poznawcza RPN w Zwierzyńcu, s. 167

Trasa *niebieska* wydumą do stawów Echo została w końcu w pełni wyznakowana. Od ośrodka edukacyjno-muzealnego RPN wiedzie wydumą, dalej drewnianymi pomostami z widokiem na stawy Echo. W końcowym odcinku opuszcza jednak kładkę (ta wiedzie do pobliskiego parkingu) i leśnym skrótem wyprowadza na szosę Zwierzyniec – Sochy dokładnie w miejscu, gdzie zaczyna się *żółta* ścieżka poznawcza na Piaseczną Górę. Przystanki ścieżki: Schemat ścieżki wydumą do stawów Echo, Czeremcha amerykańska – gatunek inwazyjny; Mrowisko leśne – rudnice; Spały żywiczarskie – czyli rowki rzeźbione przez leśników w drzewach w celu pozyskiwania żywicy; Dolina rzeki Świerszcz; Wydma – ta, którą podążamy ma 16 metrów wysokości i należy do najwyższych w parku; Koniki polskie; Erozja na wydmie.

Trasa 48. Zmiana przebiegu szlaku pieszego Krawędziowego w Zwierzyńcu, s. 169

Wędrując ze Zwierzyńca w stronę Soch za Ośrodkiem Edukacyjno-Muzealnym RPN nie trzeba już maszerować za szosą. Szlak prowadzi obecnie do stawów Echo leśną drogą na lewo od szosy. Następnie na zakręcie szosy opuszcza ją na dłuższym odcinku prowadząc równoległą drogą leśną, tak jak nowa *czarna* ścieżka poznawcza Roztoczańskiego Parku Narodowego.

Trasa 49, Kosobudy, s. 171

Zmiana przebiegu szlaku w kierunku obszaru ochrony ścisłej Jarugi w Roztoczańskim Parku Narodowym. Z Kosobud szlak wyprowadzał ścieżką wśród pól przez obszar zajmowany przez stadninę koni. Dla bezpieczeństwa turystów pieszych obecnie poprowadzono go wśród przyjemnego lasu nieco na zach. od stadniny. Trasa wydłużyła się o ok. 0,2 km.

Trasa 50.1. Zmiana przebiegu pieszego szlaku im. A Wachniewskiej (Obwodnica RPN) nad zalewem Rudka, s. 173

Zmieniono przebieg szlaku nad płn. brzegiem zalewu. Wydłużono fragment trasy przebiegającej nad zalewem, a skrócono odcinek szosowy.

Trasa 53. Ścieżka spacerowa na Kamienną Górę w Zwierzyńcu, s. 180 i 181

Zmiana przebiegu końcowej części szlaku.

Dalej pniemy się linią oddziałową na wzniesienie zwane Kamienną Górą. Na szczycie skrzyżowanie linii oddziałowych, tu w lewo stromym zejściem.

Docieramy ponownie do znaków zielonych pieszego szlaku im. A. Wachniewskiej. Obie trasy prowadzą razem na płn. Wychodzimy na pola. Tu szlak zielony odbiega w prawo, w stronę granicy Roztoczańskiego Parku Narodowego, a nasze białe niebieskie znaki ścieżki spacerowej prowadzą w lewo, do linii kolejowej. Tu zmiana przebiegu szlaku spowodowana likwidacją przejazdu przez tory. Skręcamy w lewo drózkami w pobliżu linii kolejowej

zmierzając w kierunku Rudki. Po drodze minimy kirkut. Koniec szlaku w Rudce, w pobliżu przejazdu kolejowego.

Trasa 57.1. Szlak Brata Alberta, odcinek Horyniec – Werchrata, s. 190 i 191

Nieopodal Świątyni Słońca przygotowany został parking dla turystów zmotoryzowanych (dojazd od drogi Horyniec – Werchrata boczną drogą asfaltową prowadzącą w kierunku Niwek, na rozwidleniu szos trzeba będzie skręcić w lewo). Od Świątyni Słońca wędrujemy na płn.-zach. do dróżki równoległej do asfaltu. Po 200 m skręt w prawo, w las.

W maju 2015 r. zmianie uległ fragment tego szlaku w okolicy Dziewięcierza, na Józkowej Górze. Z uwagi na zalanie terenu, które nastąpiło w wyniku pracy bobrów, szlak przerzucono na szosę prowadzącą do Dziewięcierza Moczarów (opisywany w przewodniku cmentarz i cerkwiśko w Moczarach znajdują się obecnie tuż co przy szlaku). Trasa uległa wydłużeniu o 1 km.

W samych Moczarach, z uwagi na niedostępność dotychczasowej drogi, maszerować należy nieco dłużej przez wieś aż do okolic drewnianej kaplicy, gdzie skręcamy w lewo. Połą drogą wędrujemy na płn.-wsch. Na rozwidleniu nadal prosto! Docieramy do skraju lasu, gdzie szlak skręca w lewo (nieco ponad 50 m w prawo znajduje się mogiła polskich ofiar UPA). 300 m dalej stary i nowy szlak się łączy.

Trasa 57.2. Szlak Brata Alberta, odcinek Werchrata – Narol, opis pustelni Monastyr, bunkier „Stiaha” s. 194

W 2018 r. na miejscu pustelni wybudowano dużą drewnianą kaplicę.

W dalszej części opisu szlaku podaję drogę dojścia do krzyża upamiętniającego bunkier „Stiaha”. Zostało on jednak zniszczony.

Trasa 58. Szlak turystyczny P.O. (punkt oporu) Goraje, s. 197

Szlak odnowiono w 2018 r., z czym wiązała się dwie korekty przebiegu. Pierwsza wymaga zmiany w opisie, poprawiony fragment zamieszczam poniżej.

1,6 km – docieramy do Centralnego szlaku pieszego Roztocza (*niebieski*) i skręcamy w lewo. Już po chwili w lewo widać pierwszą z licznych strzałek, sugerujących wycieczki boczne. W odległości 200 m, w zaroślach nieco na prawo od strzałki znajduje się tu obiekt Linii Mołotowa.

Nieco ponad 400 m od momentu, gdy przebiegi obu szlaków połączyły się, obok imponującej rosochatej sosny, druga strzałka sugerująca tym razem skręt w prawo. Wydeptana ścieżka prowadzi do jednego z ciekawszych schronów bojowych Linii Mołotowa. Znajduje się on zaledwie 30 m od głównej drogi, nie jest jednak z niej widoczny.

50 m dalej na zakręcie uwaga, skręcamy w ścieżkę znajdującą się na przedłużeniu naszej drogi (można też dalej wędrować dotychczasową drogą i 100 m dalej skręcić w prawo).

Kolejna strzałka proponuje skręt w prawo. Droga prowadzi w okolice Jałowców Lubyckich.

Trasa 59.2. Pieszy szlak Wolnościowy, odcinek Brzeziny – Bełżec, s. 201

Wg opisu, gdy wędrując szlakiem *czerwonym* dochodzimy do Brzezin, spotykamy znaki *czarne* szlaku Łącznikowego. Dalej oba szlaki prowadzą razem do Bełżca. Ostatnio skasowano jednak szlak *czarny*, na tym odcinku pozostały wyłącznie znaki *czerwone*.

Trasa 60.3. Pieszy szlak Centralny, odcinek Huta Lubycka – Polanka Horyniecka, s. 204

Pomiędzy Hutą Starą a Polanką Horyniecką wybudowano leśną szosę Lasów Państwowych.

Trasa 62. Ścieżka dydaktyczna Za Niwą w Horyńcu, s. 206

Drogowskazy kierunkowe i znaki czerwone, 4 km

Krótką i przyjemną spacerową trasą leśną, położoną nieopodal uzdrowskiej części Horyńca. Ścieżka zmodernizowana w 2021 r., wtedy przygotowano nowe przystanki, poniżej zaktualizowany opis tej trasy.

Dojście do ścieżki ze stacji kolejowej **Horyniec Zdrój** za pieszym szlakiem *niebieskim* w kierunku Nowego Brusna. Właściwy początek ścieżki przy tablicy z informacjami o ścieżce na skraju lasu i deptaka spacerowego przy Uzdrowisku Horyniec. Wędrujemy deptakiem. Mijamy następujące przystanki: 1 – panorama Roztocza; 2 – szumi las... – opowieść o lesie. Skręcamy w las w prawo. Kolejne przystanki to: 3 – gdzie olsza, tam woda, 4 – różnorodność gatunkowa fauny; 5 – teren urokliwy i ciekawy przyrodniczo... Roztocze – tym razem w aspekcie flory (w tym porostów). To już okolice wsi Puchacze i Świdnica. Tu skręt w prawo. Spotykamy ponownie znaki *niebieskie* szlaku pieszego prowadzącego po umocnieniach Linii Mołotowa. Już do końca wędrowki obie trasy prowadzą razem. Niebawem ponownie zagłębiamy się w las. Ścieżka nieco tu kluczy. Ostatnie przystanki to: 6 – najważniejsza i niezastąpiona sosna; 7 – osobliwości Roztocza: lasy grądowe (dębowo-grabowe) i kamienne krzyże z Brusna; 8 – długowieczny moczarny... symbol dostojności i siły: dąb szypułkowy. 9 – Najurodziwsze drzewo rodzime: brzoza brodawkowata. Sok z brzozy pomaga w walce z chorobami nowotworowymi i tymi przenoszonymi przez kleszcze. Niebawem zamykamy pętlę.

Trasa 64. Ścieżka dydaktyczna Kobyłe Jezioro w rezerwacie Źródła Tanwi, s. 208

Opisywana wieża widokowa pomiędzy przystankami 7 i 8 już niestety nie istnieje.

Trasa 66. Korekta opisu ścieżki Skamieniałych drzew w Siedliskach, s. 209

Ponieważ szosa Werchrata – Siedliska została już wybudowana, właśnie nią prowadzi najbardziej dogodny dojazd do ścieżki od strony pld.

Trasy nordic walking

Trasa 67. Nordic Park Jacnia, s. 212

Po wędrowce najlepiej odpocząć nad zalewem. Przy parkingu postawiono tu ostatnio tężnię. Może nie tak monumentalną, jak w Ciechocinku, niemniej równie zdrową. Po gałązkach tarniny płynie tu solanka jodkowa z odwiertu Korona z uzdrowiska w Zabłociu. Aby woda zaczęła płynąć należy nacisnąć przycisk. Jedna sesja trwa 30 minut, ale można ją wydłużyć kolejny raz naciskając przycisk. W czasie sesji rozlega się muzyczka relaksacyjna.

Trasa 68. Nordic Park Józefów, s. 213

Po ukończeniu znakowania okazało się, że szlaki te nie będą zaczynały się przy zrekonstruowanym przegierzu (choć koło niego będą przebiegać), a przy Urzędzie Gminy. To też rynek, tylko z innej strony.

Nordic Park Szczebrzeszyn

Park tworzą trzy podstawowe trasy o zróżnicowanej długości. Ofertę uzupełniają wcześniej wyznakowane trasy turystyczne, ze szczególnym uwzględnieniem znakowanej *czarnobiałymi* kwadratami ścieżki poprowadzonej przez tzw. Błońskie Doły.

Trasa Przez wąwozy lessowe, znakowana kolorem czarnym, 13,5 km

Umowny początek tras znajduje się przy tablicach informacyjnych na pld. skraju rynku w Szczebrzeszynie. Stąd, za znakami tras *czarnej* i *czerwonej*, udajemy się pod górę do cerkwi (przed nią tablica z mapą wszystkich tras nordic walking) i dalej główną drogą

nieopodal cmentarza na roztoczańską wierzchowinę. Na tym odcinku trasom nordic walking towarzyszą także szlaki *czerwone*, pieszy i rowerowy. Po pokonaniu 2,5 km docieramy do miejsca, gdzie szlaki nordic walking się rozchodzą.

Trasa *czarna* jest trudniejsza, ale za to prowadzi wśród bardzo ciekawych wąwozów. Jej zasadnicza część pokrywa się z *niebieską* ścieżką dydaktyczną Wąwozy lessowe, a początkowo także z *czerwonym* szlakiem pieszym.

3,5 km – uwaga, miejsce mylne, trasy skracają tu w prawo. 500 m dalej rozejście szlaków, pozostawiamy znaki *czerwone* szlaku turystycznego odbiegające w stronę Szperówki. Niebawem wokół ścieżki pojawiają się rozległe łąny potężnych skrzypów zimowych. Otaczające nas ściany wąwozu stają się coraz wyższe. Mijamy wiatę przygotowaną dla turystów. Dalej wąwóz zacznie się wypłycać, a z szerokiej dotychczas drogi pozostanie już tylko wąska ścieżka. Wychodzimy na pola do prostopadłej drogi gruntowej i drzewa z turystycznymi drogowskazami (7 km). Ścieżka *niebieska* wiedzie dalej jeszcze 700 m w prawo do drogi krajowej, gdzie jej przebieg się kończy. Czarny szlak nordic walking skręca jednak w lewo, wiodąc grzbietową drogą prosto, później w lewo w dół. 10 km – zamykamy pętlę podstawową, teraz znaną nam już drogą udajemy się prosto do węzła szlaków. 11 km – skrzyżowanie z *czerwoną* ścieżką nordic walking. Powracamy do Szczebrzeszyna. 13,5 km – rynek.

Trasa Przez kompleksy leśne Szczebrzeszyńskiego Parku Krajobrazowego, znakowana kolorem *czerwonym*, 10 km

Trasa widokowa, nie zabraknie na niej także wąwozów.

Pierwszy odcinek pokonujemy razem z *czarną* trasą nordic walking.

2,5 km – znaki *czarne* trasy odbiegają w dół, my wędrujemy dalej za znakami trasy *czerwonej* i także *czerwonymi* znakami szlaku rowerowego, szczytem wierzchowiny.

5 km droga prostopadła. Szlak rowerowy odbiega tu w prawo, a *czerwona* ścieżka nordic walking skręca w lewo. Czeką nas teraz długie i malownicze zejście w dół, prowadzące częściowo wąwozami.

7,5 km – szosa Szczebrzeszyn – Kawęczyn. Tu w lewo, nieopodal źródeł i lipowego pomnika chrząszcza, do rynku w Szczebrzeszynie.

Trasa Na wierzbowy mostek, znakowana kolorem *zielonym*, 7,5 km

Startujemy z pld. rynku w Szczebrzeszynie, wędrując nieopodal pomnika chrząszcza wykonanego z brązu, wzdłuż szosy do Zamościa. Mijamy kościół i kamienną figurę z 1655 r.

0,5 km – skręt w ulicę w lewo. Mijamy stadion. Za nim skręt w prawo, w ul. Ogrodową. Następnie prosto wśród pól do prostopadłej drogi (2,5 km), nieopodal mostu na szosie Szczebrzeszyn – Turobin. To właśnie ten tytułowy wierzbowy mostek, przy czym bynajmniej nie będzie on wierzbowy (może kiedyś taki był). W każdym razie nie wchodzimy na niego, od razu skręcając w lewo. Kolejny odcinek jest znakowany znaczkami umieszczanymi do drewnianych tyczek. Mam nadzieję, że nie ulegną one zniszczeniu, bo teren jest trudny orientacyjnie. Wędrujemy najpierw na zach., potem chwilę na płu.-zach., a w końcu na pld.-zach. Docieramy w pobliże szosy Szczebrzeszyn – Szperówka. Nie wchodzimy jednak na nią, skręcając moment wcześniej w lewo, za piaszczystą drogą. Nieopodal tablica informacyjna szlaku rowerowego Czarna Perła. Obie trasy wspólnie tą samą drogą powracają do Szczebrzeszyna.

6 km – zamykamy pętlę. Do rynku (7,5 km) powracamy znaną nam już drogą wiodącą nieopodal stadionu.

Szlaki (rowerowy i nordic walking) Nadleśnictwa Oleszyce (Płaskowyż Tarnogrodzki) – patrz aktualizacje tras pieszych.

Ukraina

Możliwe niezgodności w kolorach ścieżek dydaktycznych

W 2019 r. zauważyłem, że zaczął się proces przemalowywania ukraińskich ścieżek dydaktycznych na Roztoczu z rombów na zwykłe znaki: dwa paski białe, pomiędzy nimi pasem kolorowy. Może wiązać się to też ze zmianą koloru, np. szlak w Krechowie ma obecnie kolor *żółty*. Sprawdzenie tych tras jest niestety obecnie niemożliwe.

Korekta przebiegu ścieżki pątnicznej w Krechowie do grotty Tymosza i źródelka

Przebieg trasy został zmieniony. Obecnie ma on 3 km i jest znakowana kolorem *żółtym*. Opisywana w tekście przecinająca tę trasę ścieżka Gołębie uległa zatarciu.

Ścieżka w Niedźwiedzim Sanktuarium we wsi Domażyn, 1 km

Niedźwiedzie Sanktuarium to rozległy ogrodzony fragment lasu i pól, w którym niedźwiedzie żyją w stanie półwolnym. Środkiem tego obszaru poprowadzono okrężną ścieżkę spacerową z pomostami widokowymi. Zadbano także o solidne zabezpieczenia, mowa tu wszak o wyjątkowo silnych zwierzętach. Miejsce to należy do sieci: Four Paws/Cztery Łapy.

AKTUALIZACJA PRZEBIEGU SZLAKÓW ROWEROWYCH

Nowe szlaki

Szlaki długodystansowe

Wschodni Szlak Rowerowy Green Velo

To ponad 2000 km trasy znakowanej, na którą oprócz trasy podstawowej składają się szlaki boczne i łącznikowe. Szlak wiedzie przez następujące województwa: warmińsko-mazurskie, podlaskie, lubelskie, podkarpackie i świętokrzyskie. Podstawowe informacje o szlaku (w tym mapę) odnaleźć można pod adresem: <https://greenvelo.pl/portal/pl>.

Osobiście przejechałem odcinek Krasnystaw – Budzyń. Opisuję go na swojej stronie internetowej w dziale Ciekawe wycieczki w katalogu Roztocze po całości.

https://roztocze24.info/?page_id=2126

Roztocze Zachodnie

Rowerowy szlak Łącznikowy Nawóz – Nielisz – Siedliska – Zamość, znakowany kolorem *czerwonym*, 33 km

Szlak łączy Zamość z trasą rowerową Polski Wschodniej Green Velo.

Znak początkowy nieopodal płn.-zach. krańca zalewu w Nawozie, przy skrzyżowaniu z prostopadłą drogą Wirkowice – Nawóz, którą biegnie podstawowy szlak Green Velo. Przez pierwsze 9 km szlak *czerwony* prowadzi razem z *niebieską* trasą rowerową Nad Zalewem. Jedziemy koroną wału na wsch., dalej skręcamy w prawo mijając kościół w Nieliszu (nieopodal pomnik pamięci ofiar II wojny światowej), skręcając w boczną leśną szosę wiodącą do leśniczówki Nowiny.

9 km – prostopadła szosa w Deszkowicach Drugich. *Niebieski* szlak skręca w lewo, a my udajemy się w prawo. 4 km dalej skręt w lewo.

15 km – przecinamy linię kolejową Rejowiec – Zawada, w pobliżu przystanek Złojec (to jego nowa lokalizacja, przygotowana jesienią 2014 r.). Po 2 km, przy prostopadłej drodze w prawo. Wjeżdżamy ze Złojca, zaczyna się odcinek terenowy.

19 km – jeszcze przed torami, przy kapliczce, skręt w lewo. Po chwilki, na rozwidleniu w prawo. Jedziemy wśród rozległych pól. Docieramy do prostopadłej drogi, tu w prawo.

22 km – prostopadła szosa w Siedliskach Kolonii. Tu w lewo. Jedziemy prosto, potem łukiem w prawo, pod wiaduktem Linii Hutniczej Szerokotorowej. Na skrzyżowaniu w lewo. Niebawem asfalt się kończy, szutrową drogą docieramy do przedmieść Zamościa.

28 km – cmentarz, ul. Braterstwa Broni. Za nim skręcamy w lewo, w ul. Śląską. Korzystamy z pasa przygotowanego dla rowerzystów.

30,5 km – rondo. Znajdujemy się na skraju zamojskiej starówki. Mijamy pomnik Jana Zamoyskiego. 33 km – Rynek Solny i koniec szlaku.

Szlak Aktywnie i wirtualnie po Ziemi Biłgorajskiej, Korytków Duży – Biłgoraj – Nadrzecze, znakowany kolorem czarnym, 97 km

Szlak spokojnie można nazwać rowerową obwodnicą Biłgoraja. Łączy on niemal wszystkie tutejsze szlaki i ma następujący przebieg: Korytków Duży (kościół) – Andrzejówka – Ciosmy – Bidaczów Stary – Nowy Bidaczów – Ruda Zagrody – Dereźnia – Okrągłe – Brodziaki – Wola Duża – Hedwiżyn – Kajetanówka – Żelebsko – Ignatówka – Rapy Dylańskie – zalew Bojary – Nadrzecze (koniec prawdopodobnie przy siedzibie Fundacji Kresy 2000, brak znaku końcowego). Do zamknięcia pętli brakuje ok. 4 km, które można pokonać bez znaków korzystając z lokalnych szos.

Szlaki rowerowe gminy Turobin

Trasa 1: Turobin – Gródki – Huta Turobińska – Turobin, znaki czarne, 18 km

Trasa 2: Turobin – Czernięcin Główny – Żabno Kolonia – Żabno – Elizówka – Turobin, znaki czerwone, 16 km

Trasa 3: Turobin – Czernięcin Główny – Czernięcin Poduchowny – Gaj Czernięciński – Czernięcin Poduchowny – Turobin, znaki niebieskie, 21 km

Trasa 4: Skraj Elizówki – Żabno – Elizówka, znaki żółte, 14 km

Trasa 5: Turobin – Elizówka – Guzówka – Tarnawa Duża – Tarnawa Mała – Turobin, znaki fioletowe, 16 km

Szlaki rowerowe w Turobinie wyznakowano w 2013. W 2020 r. je odnowiono, przy okazji zmieniając nieco ich przebiegi. Ukazują je duże mapy umieszczone przy wiatach na rowery w centrum Turobina, w Czernięcinie Poduchownym przy kościele i w Tokarach przy szkole, po przeciwnej stronie drogi. Ta trzecia lokalizacja jest dość intrygująca, bo w pobliżu wiaty nie przebiega żaden z tych szlaków. Znakowanie jest nawet w miarę dobre na odcinkach szosowych i przy części tras szutrowych, znacznie słabsze, a czasem mamy niemal całkowity brak znaków, na odcinkach terenowych (np. Huta Turobińska – Olszanka). Ponadto umieszczając nowe znaki pozostawiono też wiele starych, co jest mylące na odcinkach zmienionych, wskazują wszak niewłaściwą drogę. Osobliwością jest nowy przebieg trasy 4 w okolicy Żabna. Przygotowano go ewidentnie palcem po mapie, bo wiedzie miedzą, która jest w miarę wygodna tylko na początku, dalej staje się coraz bardziej zarośnięta, nie mam mowy nie tylko o jeździe, ale nawet o przejściu.

Te szlaki to projekt z dużym potencjałem, ale do poprawy.

Ścieżka rowerowa Nielisz – Sitaniec

Przy okazji remontu drogi wojewódzkiej 837 na odcinku Nielisz (zalew) – Sitaniec równoległe do szosy wybudowano wąską drogę przeznaczoną dla rowerzystów. Tak właśnie powinny wyglądać szlaki rowerowe! Trasa nie jest znakowana, ale i nie ma takiej potrzeby. Oficjalna nazwa: ścieżka rowerowa Sitaniec – Nielisz. Sitaniec to już przedmieścia Zamościa, warto by pomyśleć o przedłużeniu trasy rowerowej do Zamościa właśnie.

Roztocze Środkowe

Szlaki Rowelove Po wzgórzach Roztocza: Obroc – Wólka Wieprzecka i Traktem Ordynackim: Guciów – Lipsko Polesie, znakowane kolorem *zielonym*

Szlaki te łączą rowerowy szlak Roztoczański Zwierzyniec – Majdan Sopocki, znakowany kolorem *niebieskim*, z rowerowym szlakiem Gminy Zamość: Zamość Skokówka – Mokre, znakowanym kolorem *czerwonym*. Pierwszy z nich to krótka trasa wiodąca najkrótszą drogą za szosą, drugi to dłuższa, za to znacznie ciekawsza trasa mogąca być celem wyprawy sama w sobie.

Obroc – Wólka Wieprzecka, 8,5 km, znaki *zielone*

Początek szlaku na skrzyżowaniu szos Obroc – Guciów i Obroc – Zamość, nieopodal mostu na rzece Wieprz. Wyruszamy w kierunku Zamościa jadąc szosą przez Kosobudy do Wólki Wieprzeckiej i skrzyżowania dróg w okolicy Skaraszowa, gdzie osiągamy znaki *czerwone* szlaku rowerowego Gminy Zamość.

Guciów – Bliżów – Lipsko Polesie, 25 km, znaki *zielone*

Początek szlaku w Guciowie przy parkingu należącym do Zagrody Guciów. Pierwszy fragment wykorzystywany jest także do przewozu kajaków, należy więc zachować ostrożność. Przekraczmy most na rzece Wieprz i zagłębiamy się w las. Droga miejscami piaszczysta. Dalej zabudowania Bliżowa. Na krótkim odcinku pojedziemy drogą asfaltową.

5,5 km – skręt w prawo, opuszczamy szosę. Przed nami wzgórze. Jedziemy skrajem lasu do węzła z pieszym szlakiem *zielonym* im. A. Wachniewskiej (8 km). Oba szlaki razem prowadzą do pomnika pamięci uczestników Powstania Zamojskiego na skraju Szewni Dolnej. Przed nami długi odcinek asfaltowy, wiodący przez Szewnię Górną do Czarnowody (winnica). Budowana tu szosa sięga coraz dalej.

19 km – za lasem prostopadła droga gruntowa. Skręcamy w lewo, tędy wiedzie także pieszy szlak *zielony* im. W. Podobińskiej. Po prawej mijamy pomnikowy dąb z kapliczką maryjną.

19,5 km – w prawo, w wąwóz odbiega szlak pieszy, a my – za główną drogą – skręcamy w lewo.

20,5 km – skręt w prawo. Już niebawem będziemy jechać w dół. Droga kamienista. Na skrzyżowaniu dróg nadal prosto pod górkę, po drodze glinianej, a po chwili ponownie w dół. Na skraju lasu szlak osiągamy znaki *czerwone* rowerowego szlaku Gminy Zamość. Nasz szlak *zielony* skręca w lewo, warto jednak udać się w kierunku przeciwnym do odbudowanej po pożarze kapliczki św. Romana postawionej na źródłach (0,7 km w jedną stronę). Po prawej stronie znajduje się także nowa wieża widokowa.

Kontynuujemy przejażdżkę rowerowym szlakiem *zielonym* przez las. Na tym odcinku towarzyszyć nam będzie także rowerowy szlak *czerwony* i lokalne ścieżki nordic walking. 1,5 km dalej szlak *czerwony* odbiegnie w prawo, my poruszamy się nadal główną drogą leśną. Wjeżdżamy w zabudowania Lipska Polesie, pojawi się asfalt. Koniec szlaku *zielonego*, nieco niespodziewanie, 200 m od drogi wojewódzkiej 849 Adamów – Zamość i przystanku autobusowego. Koniec szlaku wyznacza budynek Centrum Geoturystycznego.

Szlak Łosiowy Susiec – Siwa Dolina, znaki *niebieskie*, 16 km

Szlak w dużej mierze bazuje na trasie pieszego szlaku *czarnego* Susiec – Tomaszów Lubelski (por. jego opis). Jedyna, ale za to ciekawa, różnica to poprowadzony widokową wierzchowiną odcinek Łosiniec – Pasieki.

Uwaga! Szlak trudny, występują odcinki piaszczyste. Początek szlaku w Suścu przy rozwidleniu szosy Józefów – Tomaszów z drogą prowadzącą do stacji kolejowej, nieopodal urzędu gminy. Jedziemy w stronę stacji, skręcając jeszcze przed nią na skrzyżowaniu w prawo. Szosa wiedzie nas do lasu, po drodze pojawią się także znaki *czarnego* szlaku pieszego, z którym trasa szlaku rowerowego na tym odcinku pokrywa się.

8 km – Łosiniec, tuż co przed kościołem skręt szlaku *niebieskiego* w lewo, w pełną drogę prowadzącą ku wierzchowinie. Jej szczyt to znakomity punkt widokowy, znajduje się tu duży metalowy krzyż postawiony na pamiątkę przypadającej w 2009 r. 90. rocznicy erygowania parafii rzymskokatolickiej w Łosińcu. Za wierzchowiną udajemy się nadal w tym samym kierunku. Miejscami pojawią się piachy. Docieramy do prostopadłej szosy we wsi Pasieki, tu w prawo. Na tym odcinku pojawią się znaki *niebieskie* pieszego szlaku Centralnego.

12,5 km – węzeł szlaków. Z prawej dobiega tu pieszego szlak *czarny*, który prowadził z Łosińca inną drogą. Skręcamy w lewo (w edycji z 2017 r. napisałem mylnie w prawo). Już do końca trasy *niebieski* szlak rowerowy pokrywał się będzie z *czarnym* szlakiem pieszym.

16 km – skraj Siwej Doliny. Koniec szlaku rowerowego. Szlak pieszego prowadzi dalej prosto, do centrum Tomaszowa.

Do Suśca można stąd wrócić korzystając z głównej szosy Tomaszów – Susiec, po bokach ma ona przygotowane pasy rowerowe. Czekają nas wtedy jeszcze dodatkowe 14 km jazdy.

Szlaki rowerowe gminy Krynice k. Tarnawatki

Trasy te wyznakowano we wrześniu 2016 r. Niestety, z jednym wyjątkiem nie tworzą one wygodnych pętli, doprowadzając po prostu w kilku miejscach do granicy gminy. Takie rozwiązanie jest pozbawione sensu, dlatego oprócz opisów tras przedstawiam poniżej propozycje pętli, które uzupełniałyby te szlaki i umożliwiały rozpoczęcie i zakończenie wycieczki w Krynicach.

Krynice – Zadnoga – Majdan Ruszowski – Łabunie – Komarów Osada – Karolówka – Dąbrowa – Krynice, 33 km, znaki *niebieskie*, częściowo poza szlakiem

Za najbardziej dogodnym miejscem startu uznajemy Krynice. Aby utworzyć pętlę proponujemy rozszerzenie wycieczki o Komarów Osadę, część trasy nie będzie znakowana.

Uwaga! Szlak dobiega tu od strony Majdanu Sielec niefortunnie przeprowadzając przez teren szkoły. Autorzy szlaku chcieli ominąć w ten sposób jazdę wzdłuż drogi krajowej nr 19, ale w tej szkole jest zamknięta brama, więc szlak bywa nią przegrodzony (!). Lepiej startować po prostu z centrum Krynicy, z miejsca gdzie na zach. odbiega szosa do Zadnogi i Romanówki. Po pokonaniu 1 km po prawej mijamy zagospodarowane miejsce do odpoczynku nad krynickim zalewem.

Dalej Zadnoga. Po prawej mijamy Olejarnię Staropolską Na Roztoczu U Kołodzieja (produkuje m.in. oleje z rzepaku, a także – polecany na regulację pracy wątroby i trzustki – olej z ostropestu).

Na rozwidleniu szos udajemy się w prawo. Przekraczamy most na Krynicy. Za główną szosą niebawem skręcamy w lewo. Przejeżdżamy przez wieś Polany. Przy prostopadłej szosie w lewo (w prawo droga wiedzie do wsi Polanówka).

8 km – prostopadła droga w Majdanie Ruszowskim (reklamowanym jako okno na Roztocze, z racji ładnego położenia wśród wzgórz). Skręcamy w prawo w kierunku centrum wsi, po chwili udając się w kierunku półn.-wsch. przez las buczyna (ze słynnym radarem NATO) do wsi Łabunie Reforma i dalej do Łabuń.

15 km – Łabunie, skrzyżowanie z drogą krajową nr 19. Udajemy się w prawo, początkowo równoległe do szosy. 400 m dalej skręt w lewo. Jadąc na półn.-wsch. docieramy do prostopadłej szosy w Wólce Łabuńskiej, tu w lewo. Teraz cały czas prosto. W lewo odbiega boczna szosa do Wolicy Śniatyckiej – miejsca największej w XX w. bitwy kawaleryjskiej, rozegranej przez Wojsko Polskie z bolszewikami 31 VIII 1920 r.

To propozycja wycieczki bocznej – w jedną stronę 4,5 km, nie wliczanych do całkowitego kilometrażu trasy. Aby odnaleźć pomnik w miejscu bitwy jedziemy prosto przez Ruszczyznę do wspomnianej Wolicy Śniatyckiej. Docieramy do prostopadłej szosy i udajemy się w prawo, a po 350 m w lewo, ponownie na półn. Jeszcze niespełna 1 km i tabliczka wskazuje drogę doprowadzającą do pomnika (w lewo). Powrót tą samą drogą.

23 km – jesteśmy już w Komarowie Osadzie, w prawo odbiega boczna droga, którą prowadzi dalsza część trasy. Wcześniej warto jednak podjechać jeszcze 300 m prosto do kościoła.

Neogotycki kościół pw. Św. Trójcy w Komarowie Osadzie wzniesiono w latach 1908-1911. W przedśionku uwagę zwraca polichromia autorstwa Wojciecha Kossaka. Przedstawia ona szarżę polskiej kawalerii I Dywizji Jazdy pod dowództwem płk. (późniejszego generała) Juliusza Rómmla na I Konną Armię Budionnego. Przed kościołem pomnik chwały jazdy polskiej, dzięki której bitwa z 1920 r. została wygrana.

Wspomnianą boczną drogą jedziemy na płd.-wsch., potem płd.-zach.

24,5 km – skręt w kolejną boczną szosę w lewo. 27,5 km – rozwidlenie szos. Wybieramy tę lewą, która przez ładny wąwóz sprowadza nas na skraj Karolówki. Dotarliśmy do wsch. krańca rowerowego szlaku *niebieskiego*, za którym powrócimy do Krynicy.

28 km – skrzyżowanie dróg w Majdanie Sielec. Zaczyna się tu rowerowy szlak *czarny*, który prowadzi do Rachań. My udajemy się w lewo, konsekwentnie w stronę Krynicy. Osiągamy prostopadłą szosę we wsi Dąbrowa. Tu w lewo, a po niemal 350 m w prawo. Docieramy w pobliże stadionu. Tu uwaga! Skręt w lewo, a nieco dalej w prawo, następnie udajemy się szutrową drogą u podnóża wzniesienia do centrum Krynicy (33 km).

Majdan Sielec – Dzierążnia – Rachanie Kolonia – Rachanie, 12 km, znaki *czarne* (w wersji rozszerzonej z Krynicy 36 km)

Na szlak możemy wystartować w Majdanie, ale można także dotrzeć tu rowerem startując w Krynicy – i tę wersję opisuję poniżej.

Z Krynicy do Majdanu jedziemy za znakami *niebieskiego* szlaku rowerowego.

5 km – Skrzyżowanie dróg w centrum wsi Majdan Sielec. Początek rowerowego szlaku *czarnego*, który prowadzi stąd na płd. Osiągamy wysokie wzniesienie na nim drewniana wieża widokowa. Zjeżdżamy do wsi Dzierążnia (bliżej przyjrzymy się jej w drodze powrotnej), końcówka po drodze z betonowych płyt. Teraz skręt w lewo.

9 km – opuszczamy główną szosę udając się w prawo. Szlak kluczy, aby po niemal 1 km ostatecznie skrócić na wsch. Po następnym 1,5 km skręt w lewo, a po chwili w prawo. Trafiamy do głównej drogi w Zwiartowie i skręcamy w prawo. Po prawej mijamy uprawy szarłatu (szczególnie efektownie wyglądają we wrześniu). Szlak teoretycznie kończy się na granicy gminy w Rachaniach Kolonii, jednak to po prostu nie ma sensu. Najlepiej dalej jechać główną drogą do pobliskich Rachań.

17 km – prostopadła droga w Rachaniach. Udajemy się w lewo. Nie będziemy stąd wracać tą samą trasą, po pokonaniu 300 m na kolejnym skrzyżowaniu skręcimy w lewo. Wcześniej jednak warto zwiedzić Rachanie.

Rachanie – po raz pierwszy wspomiane w 1436 r. jako miasto nadane Mikołajowi Lachowi z Brzewina przez księcia plocko-bełskiego Kazimierza II (choć według niektórych źródeł już w 1425 r. książę Ziemowit IV powierzył osadzenie tu miasta Michałowi Motycze, Lach miał być kolejnym właścicielem). Do końca XVII w. wymieniane wśród miast królewskich. Mikołaj Lach był protoplastą wieloletnich właścicieli tych dóbr – Rachańskich. Po nich Rachanie, w początku XVII w., przechodzą w ręce Cetnerów, później Czarnkowskich, Rostkowskich, Rzeczyckich, Fredrów, Starzyńskich i Bełdowskich. Mieczysław Bełdowski był twórcą Uniwersytetu Ludowego im. Macieja Rataja, który w tej miejscowości funkcjonował w latach 1945-1948.

Od 1795 r. Rachanie wymieniane już tylko jako wieś. W 1921 r. było tu 1235 mieszkańców, w tym 78 Żydów i 16 Ukraińców.

Najważniejszym zabytkiem jest kościół parafialny pw. Przemienienia Pańskiego, murowany, wzniesiony w latach 1769-1797. Ołtarz główny z XVIII w., z obrazem Matki Bożej. Na wyposażeniu chrzcielnica z XVIII w.

Asfaltową szosą prowadzącą do Zwiartówka wyjeżdżamy z Rachań, wspinając się na wierzchowinę. Ładny widok. Tędy prowadzi, a w zasadzie prowadził, od dawna nieodnawiany pieszy szlak *zielonego*. Po przeciwległej stronie wierzchowiny ładny stary murowany młyn.

21 km – prostopadła szosa w Zwiartówku. Tu w lewo. Jedziemy do Dzierążni.

26,5 km – docieramy do skrzyżowania z rowerowym szlakiem *czarnym*. Uwaga! Chwilę potem – poza szlakiem – skręcamy w boczną asfaltówkę w prawo. W ten sposób poznamy najważniejsze zabytki Dzierążni. Mijamy kościół (po prawej) i pałac (po lewej). Za tym drugim obiektem skręt w lewo. Zjeżdżamy w dół do głównej szosy, tam w prawo. Mijamy budynek Ochotniczej Straży Pożarnej. Na nim tablica w hołdzie założycielom OSP w Dzierążni, a obok gład pamięci druhów, którzy odeszli na wieczny spoczynek.

Dzierążnia – warto tu zobaczyć murowany kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny i św. Mikołaja, zbudowany w latach 1764-1774, tudzież pałac z II poł. XIX w. (wokół malownicza aleja lipowa). Natomiast na cmentarzu uwagę zwraca kaplica grobowa Makomaskich, stanowiąca – co jest ciekawostką samą w sobie – dawną cerkiew grekokatolicką z 1828 r., przebudowaną w 1934 r.

Teraz korzystamy ze znaków znanego nam już rowerowego szlaku *czarnego*, za którym powracamy do Majdanu Sielec. Tam przierzucamy się na szlak *niebieski* i jedziemy na zach., do wsi Dąbrowa.

33 km – prostopadła droga w Dąbrowie. Szlak *niebieski* odbiega tu w lewo, my proponujemy udać się w prawo. Niemal 1 km dalej prostopadła szosa, tu w lewo. Krętą drogą powracamy do centrum Krynicy (36 km).

Zadnoga – Zaboreczno – Kolonia Partyzantów – Antoniówka – Krynice, znaki zielone 11 km (wersja rozszerzona z Krynicy 14 km)

Z centrum Krynicy udajemy się za szosą prowadzącą w kierunku Zadnogi i Romanówki. Od szkoły towarzyszą nam znaki *niebieskiego* szlaku rowerowego.

600 m – znak końcowy szlaku *zielonego*. Dotrzemy tu pod koniec wycieczki.

Przed nami Zadnoga. Po prawej mijamy wspomnianą w opisie trasy *niebieskiej* Olejarnię Staropolską.

2,5 km – rozwidlenie szos. Tu też początek trasy *zielonej*. Skręcamy w lewo. 1,5 km dalej w Romanówce koniec szosy. Jedziemy drogą gruntową na zach. Przed nami ładny punkt widokowy. Zjeżdżamy z góry i udajemy się główną drogą w lewo. Uwaga! W momencie przejazdu na odcinku terenowym nie było znaków. Wjeżdżamy w las. Na skrzyżowaniu duktów w prawo, a za lasem w lewo.

6 km – prostopadła szosa w Zaborecznie, po prawej stacja z urządzeniami do ćwiczeń fizycznych. Przecinamy szosę wjeżdżając ponownie w las. Jedziemy 600 m na płd. i skręcamy w lewo. Słabe znakowanie. Główną drogą zmierzamy generalnie na wsch. Za lasem, na lewo od szlaku, warto zobaczyć pomnik upamiętniający partyzancką bitwę (por. przewodnikowy opis bitwy pod Zaborecznem). Jesteśmy w Kolonii Partyzantów. Powracamy na szosę i skręcamy w prawo. Niebawem czeka nas mozolna wspinaczka na całkiem wysoką górę – punkt widokowy.

Przed nami Antoniówka. Droga w prawo prowadzi do cmentarza wojennego z września 1939 r. Chwilę potem nasz szlak skręca w drogę gruntową w lewo (11 km). Ponownie słabsze znakowanie. Trzymamy się głównej drogi. Uwaga! Po dotarciu do skraju lasu opuszczamy ją, przerzucając się na dukt wiodący skrajem linii drzew. Wkraczamy do przyjemnego wąwozu i zjeżdżamy w dolinę. Wśród pól, przy kamiennym krzyżu, skręt w lewo.

13,5 km – docieramy do prostopadłej szosy Krynica – Zadnoga. Tu już byliśmy – osiągamy znak końcowy trasy *zielonej*. Skręcamy w prawo, po chwili osiągając centrum Krynicy (14 km).

Szlaki rowerowe gminy Łabunie

Latem 2018 r. wyznakowane zostały trzy szlaki: *niebieski* (prowadzi z Gminy Krynicy do Pniówka, gdzie włącza się w trasę *czerwonego* szlaku rowerowego gminy Zamość), *żółty* (umożliwiający razem ze szlakiem *niebieskim* utworzenie pętli dookoła gminy) oraz *czarny*

(wyprowadzający w kierunku (Wolicy Śniatyckiej). Fragment szlaku *niebieskiego* Majdan Ruszowski – Krynice opisano w ramach prezentacji szlaków gminy Krynice (trasa Krynice – Majdan Ruszowski – Komarów – Krynice). Trasy prowadzą lokalnymi szosami, częściowo także wygodnymi drogami szutrowymi.

Łabunie – Ruszów – Łabuńki Pierwsze – Barchaczów – Łabunie, znaki żółte i niebieskie, 19 km

Z centrum Łabuń na szlak możemy wyruszyć na dwa sposoby.

Pierwszy to udając się wzdłuż drogi krajowej nr 19 na płd. i skręcając w prawo w ul. Lipską (w stronę Ruszowa). Na rozwidleniu w prawo. Pojawią się tu znaki *niebieskie* dobiegające z Krynicy. Przed nami aleja pomnikowym lip, za którą oba warianty się łączą. Minusem tego rozwiązania jest konieczność krótkiej, ale jednak niebezpiecznej, jazdy wzdłuż drogi krajowej nr 19, charakteryzującej się dużym natężeniem ruchu.

Drugi sposób (zalecany) to start w centrum Łabuń na wysokości ul. Kościelnej. W tym wariantcie od samego początku towarzyszyć nam będzie szlak znakowany. Jedziemy do kościoła pw. św. Dominika i M.B. Szkaplerznej (zbudowanego w stylu renesansu lubelskiego), za którym (0,8 km szlaku) na krótko opuszczamy drogę asfaltową skręcając w lewo. 1,5 km dalej docieramy do prostopadłej ul. Lipskiej, gdzie oba warianty się łączą. Skręcamy w prawo. Teraz prowadzić nas będzie rowerowy szlak *niebieski*.

Przed nami Ruszów – a w nim słynna Olejarnia Świąteczna. Można tu nie tylko nabyć różne oleje (w tym olej świąteczny roztoczański, ale także popatrzeć na stare sprzęty, a po wcześniejszym umówieniu być świadkiem produkcji oleju).

4,5 km – skręt w prawo, poza szosę. 300 m dalej prostopadła szosa, udajemy się w prawo.

7 km – skrzyżowanie dróg, tu w lewo. Znajdujemy się w pobliżu stawów Haś.

8,5 km – kolejne ważne skrzyżowanie, tu w prawo, w stronę stawów Błonka.

9,5 km – w lewo odbiega szlak *niebieski*. Ten odcinek ma charakter łącznikowy. Po 2,5 km doprowadza on do Pniówka, gdzie włącza się w *czerwony* szlak rowerowy gminy Zamość. Chcąc kontynuować wycieczkę dookoła gminy Krynice w tym miejscu przesiadamy się na zaczynający się właśnie tutaj rowerowy szlak *żółty* i jedziemy dalej prosto.

10,5 km – skręt w prawo. Na tym odcinku ciekawostką będzie wcale nie takie małe mini-zoo.

1,3 km dalej skręt w lewo w drogę szutrową. Przecinamy drogę krajową nr 19 (uwaga na duży ruch!) i skróttem zmierzamy do szosy Łabuńki Pierwsze – Barchaczów.

14,5 km – izba muzealna w Barchaczowie. Wewnątrz ekspozycja starych zdjęć, wnętrze dawnej chaty i ekspozycja upamiętniająca walki z września 1939 r.

Przed izbą skręt w boczną szosę w prawo. Teraz krętą drogą, głównie za lokalnymi szosami, choć pod koniec pojawi się także odcinek szutrowy, zmierzamy w okolice klasztoru sióstr Franciszkanek Misjonarek Maryi, zajmujący zespół pałacowo-parkowy. Od pałacu jedziemy na wschód, nadal za znakami *żółtymi*.

19 km – droga krajowa nr 19, zamknięcie pętli.

Barchaczów – Bródek – Wolica Śniatycka – Komarów Osada – Wólka Łabuńska – Łabunie, początkowo znaki czarne, dalej bez znaków, 15 km

W momencie aktualizacji gotowy był tylko odcinek Barchaczów – Bródek – Wolica Śniatycka (5,5 km). Pozostała część opisu to moja propozycja pętli, którą w oparciu o ten szlak można przejechać.

Aby zobaczyć miejsce słynnej bitwy z 1920 r. za skrzyżowaniem z drogą do Komarowa jedziemy 350 m prosto, a następnie skręcamy w lewo na pfn. Jeszcze niespełna 1 km i tabliczka wskazuje drogę doprowadzającą do pomnika (w lewo). Powrót tą samą drogą.

Na skrzyżowaniu dróg w Wolicy Śniatyckiej skręcamy na płd. w stronę Komarowa.

8,5 km prostopadła szosa w Komarowie (tuż co przed nią ciekawostka – pojedynczy i jedyny w okolicy znak bliżej nieznanego rowerowego szlaku *zielonego* umieszczony na drzewie).

Do kościoła z pomnikiem Piłsudskiego w lewo, odległość 2 km w jedną stronę, nie wliczona do kilometrażu szlaku). Na skrzyżowaniu nasza trasa skręca jednak w prawo.

13,5 km – rozwidlenie dróg Wólce Łabuńskiej. Prosto do drogi krajowej nr 19, lepiej jednak skręcić w prawo, w ul. Szkolną, która ominie jej duży fragment.

15 km – Łabunie, droga krajowa nr 19.

Singletrack Józefów, wąska utwardzana droga, szlak jednokierunkowy, 8 km

Trasa niezwyklej urody, choć – wbrew napisowi łatwa na reklamującej ją tablicy – jest trudna, ale warto! Bardzo dużo tu stromych podjazdów i zjazdów wśród pięknych lasów! Cudne są wyjątkowo licznie nagromadzone kamienie i duży kamieniołom! Uwaga! Szlak jednokierunkowy!

https://roztocze24.info/?page_id=8081

Singletrack to wąska droga przeznaczona dla rowerów górskich i właśnie z uwagi na jej niewielką szerokość szlak przygotowany został jako jednokierunkowy. Trasa ma po części charakter sportowy, oznakowano dodatkowe elementy, takie jak rollery, stoliki, czy profilowane zakręty. Dogodnym miejscem startu jest parking przy rezerwacie Czartowe Pole. Stąd przez most na rzece Sopot udajemy się do figury św. Jana Nepomucena, gdzie w lewo do leśniczówki. Zaraz za nią tablica z mapką przedstawiającą całą trasę. Nie jest ona znakowana, cały czas prowadzi nas jednak utwardzona droga. Oznakowano tylko dodatkowe elementy na trasie.

W pierwszej części przejeżdżamy w pobliżu dużego kamieniołomu, warto zejść tu z rowera i zobaczyć go z bliska. Dalej, już bezpośrednio przy szlaku, mini jaskinia. Rozpoczyna się festiwal zjazdów i podjazdów i ogromnej ilości nagromadzonych w pobliżu kamieni. W połowie trasy przecinamy leśną drogę, którą z Józefowa prowadzi pieszy szlak czerwony Krawędziowy. W drugiej części nadal wiele kamieni i kolejna mini jaskinia.

Koniec przy leśnej szosie Józefów – Fryszarka. Skręcamy w prawo docierając już w Józefowie do prostopadłej ul. Batalionów Chłopskich. Tu w prawo. Stąd do parkingu przy rezerwacie Czartowe Pole powrócimy korzystając z lokalnych dróg asfaltowych, a początkowo także wygodnej drogi rowerowej poprowadzonej wzdłuż szosy. Na całym odcinku będą znaki pomarańczowe trasy rowerowej Green Velo. Odcinek powrotny zajmie nam kolejne 8 km.

Roztocze Południowe

Szlak Przez Goraje: Lubycza Królewska – Goraje – Siedliska, znakowany kolorem zielonym, 21 km

Szlak łączy dwie popularne miejscowości Roztocza Południowego, pozwalając przy okazji poznać najwyższe wzgórze (Krağły i Długi Goraj), a także malownicze lasy wzgórza Siedliska. Korzystając z innych szlaków może stanowić element ciekawej pętli, mającej swój początek i koniec w Lubyczy Królewskiej.

Początek szlaku przy urzędzie gminy w centrum Lubyczy. Przebiega tędy też *czerwony* Centralny Rowerowy Szlak Roztocza, *niebieski* szlak rowerowy nad Brusienką i pieszy *niebieski* Centralny szlak Roztocza.

Pierwszy odcinek pokrywa się pieszym szlakiem *niebieskim*. Przez Lubyczę Kniazie (obok ruin cerkwi wykorzystanych w filmie „Zimna Wojna”) zmierzamy przez las w okolice osady Pawliszcze.

6,5 km – opuszczamy szlak pieszy, skręcając za znakami szlaku rowerowego w prawo (kontynuując jazdę za szlakiem pieszym trafilibyśmy i tak na dalszy fragment trasy rowerowej, skracając ją przy okazji o 2,5 km). Osiągamy szosę, za którą przez Pawliszcze jedziemy do Huty Lubyckiej.

8,5 km – ostry skręt w centrum wsi w lewo. Na skraju wsi, w miejscu gdzie kończy się droga asfaltowa, skręt w lewo (brak znaku). Opuszczamy szlaki piesze. Droga piaszczysta, ale tylko początkowo.

10,5 km – osiągamy skrzyżowanie leśnych dróg, gdzie udajemy się w prawo, razem z napotkanym pieszym szlakiem *żółtym* P.O. Goraje, a dalej ponownie razem z pieszym szlakiem *niebieskim*. Uważajmy na znaki szlaku rowerowego! W okolicy kilka schronów Linii Mołotowa, ponadto po lewej stronie (przy szlakach pieszych) strome wzgórze Krągły Goraj.

11 km – kolejne ważne skrzyżowanie, tu prosto. Po lewej mijamy kolejny schron i wzgórze Długi Goraj. Jedziemy wygodną drogą asfaltową.

12 km – skręcamy w lewo, w kolejną asfaltówkę. To odcinek, na którym będą wyłącznie znaki *zielone* szlaku rowerowego.

13,7 km – ważne miejsce. Skręcamy w lewo (jadąc prosto dotarlibyśmy na skraj Werchraty). Przejeżdżamy przez Mrzygłody. Za wsią nasza trasa ponownie łączy się z pieszym szlakiem *czerwonym* Wolnościowym.

17,5 km osiągamy wąską leśną szosę oplatającą wzgórze Siedliska (projektowany rezerwat przyrody Młyńska Góra). Tu spotykamy znaki *czerwone* Centralnego Szlaku Rowerowego Roztocza. W lewo prowadzą one skrótem w kierunku Lubyczy Królewskiej, w prawo do Siedlisk. Skręcamy w prawo, trzymając się oznakowań obu szlaków rowerowych, nieopodal pomnika i alei leśnika Romana Gesinga.

Koniec szlaku w Siedliskach (22 km) przy Muzeum Skamieniałych Drzew.

Do Lubyczy możemy wrócić rowerem, ale inną drogą. Korzystamy najpierw z dalszego fragmentu *czerwonego* Centralnego Szlaku Rowerowego Roztocza, za którym jedziemy do cerkwi w Hrebennem, a następnie przierzucamy się na *czerwony* szlak pieszy Wolnościowy, który przez Mosty Małe i Teniatyska zaprowadzi nas do celu (na końcowym odcinku dołączają znaki *niebieskie* szlaku rowerowego Nad Sołokiją). Długość całej trasy z Siedlisk do Lubyczy (Urząd Gminy) wynosi 12,5 km.

Szlaki (rowerowy i nordic walking) Nadleśnictwa Oleszyce (Płaskowyż Tarnogrodzki) – patrz aktualizacje tras pieszych.

Zmiany opisów i przebiegu szlaków rowerowych

Szlak długodystansowy

Trasa 77.2. Zwierzyniec – Józefów – Hrebennie PKP, okolice Józefowa, s. 230

Centralny Rowerowy Szlak Roztocza. Zrezygnowano z piaszczystego odcinka prowadzącego nad Jęzor. Aktualny opis:

Jeszcze krótki odcinek leśny i osiągamy drogę wojewódzką 849. Drogą rowerową jedziemy nad zalew w **Józefowie** i dalej na skraj **Borowiny**.

Na odcinku **Maziły – Podlesina** pojawiła się nawierzchnia asfaltowa.

Roztocze Zachodnie

Trasa 78. Fragment lubelskiej drogi św. Jakuba

Lubelska droga św. Jakuba prowadzi z Lublina przez Kraśnik do Sandomierza i tam włącza się w Drogę Małopolską. Opisuję ją na swojej stronie internetowej: Ciekawe wycieczki, dalej Roztocze po całości.

W 2017 r. w okolicy Kraśnika wyznakowano odcinek alternatywny do trasy podstawowej, skracający trasę o niemal 3,5 km. W lesie Rudki korzystamy ze znakowanej *zielono* lokalnej

ścieżki rowerowej, która doprowadza nas do przejazdu kolejowego i ul. Kalinowej. Ta z kolei do szerokiej ul. Kolejowej. W dalszej wędrówce pomagać nam będą znaki *czerwonego* szlaku rowerowego. Przekraczamy drogę krajową nr 19 (uwaga, duże natężenie ruchu) wybierając ul. Lubelską. Przechodzimy obok dworca PKS i przekraczamy most na Wyżnicy. Teraz pod górkę, do prostopadłej ulicy, gdzie skręcamy w prawo, włączając się w podstawowy przebieg trasy. Przed nami rynek.

Pełny opis Lubelskie Drogi św. Jakuba:

https://roztocze24.info/?page_id=875

Roztocze Środkowe i Puszcza Solska

Trasa 86. Szlak Gminy Zamość: Skokówka – Lipsko – Wólka Wieprzecka – Mokre, s. 245

Poprawić należy początkowy fragment opisu, który powinien brzmieć ostatecznie następująco:

Najpierw musimy do szlaku dojechać (dodatkowe 4 km). Ze stacji kolejowej Zamość udajemy się za znakami szlaku pieszego *zielonego* im. W. Podobińskiej do zalewu na Topornicy. Za nim docieramy do szosy, tu w prawo. Dojeżdżamy niebawem do drogi wojewódzkiej nr 849 Zamość – Lipsko. Tu w prawo. Uwaga – duży ruch samochodowy, a szosa wąska! Należy zachować szczególną ostrożność!

Początek właściwego szlaku rowerowego znajduje się przy bocznej drodze (w lewo) położonej pomiędzy tablicami drogowymi „Zamość” i „Skokówka”. W pobliżu przystanek komunikacji miejskiej.

Zmianie ulega także końcowy fragment opisu. Docieramy do stacji benzynowej przy drodze krajowej nr 74 Zamość – Szczebrzeszyn. Znak końcowy szlaku znajduje się na niewielkim parkingu na zapleczu stacji. Chwilę wcześniej przecinamy tory w pobliżu otwartego w grudniu 2016 r. przystanku kolejowego Mokre. Zatrzymują się na nim całoroczne codzienne szynobusy Przewozów Regionalnych, które bezpiecznie zawiozą nas z powrotem do Zamościa, lub do Lublina.

Rozszerzony opis trasy 87. Szlak rowerowy Roztoczańskiego Parku Narodowego do Florianki: Zwierzyniec – Florianka – Stare Górecko, znaki *żółte* , 12 km, s. 246

Jedyna oficjalna trasa rowerowa RPN, interesująca krajobrazowo, prowadzi utwardzoną drogą przez monumentalne lasy. Tą samą trasą wiedzie fragment *pomarańczowego* szlaku rowerowego Polski Wschodniej.

Początek trasy w Zwierzyncu przy szosie w pobliżu Ośrodka Edukacyjno-Muzealnego RPN (2 km od stacji kolejowej Zwierzyniec), gdzie nabywamy kartę wstępu do RPN. Z lewej mijamy stawy Echo i ostoję konika polskiego (wieża widokowa). Na zakręcie szosy udajemy się prosto, za *żółtymi* znakami rowerowymi, drogą zamkniętą dla ruchu samochodowego. Rozpoczynamy bardzo malowniczy odcinek wycieczki prowadzący przez lasy RPN.

Pewną ciekawostką będą obiekty sztuki nowoczesnej LandArt. Ich umieszczenie na terenie parku narodowego jest jednak moim zdaniem kontrowersyjne.

Po drodze, po lewej, nieopodal szlaku malowniczy Czarny Staw. Przecinamy tory linii normalnotorowej do Biłgoraja i szerokotorowej LHS. W pobliżu znajduje się tzw. Malowany Most na Świerszczu.

Mijamy wyżynny jodłowy bór mieszany, Bukową Górkę (z buczyną karpacką), dojeżdżamy do Florianki i alei starych drzew, wśród nich – z prawej strony – okazały dąb Florian. Wyznakowano tu specjalną ścieżkę dendrologiczną pozwalającą poznać liczne gatunki drzew egzotycznych, jednak z uwagi na wiatrołomy została ona czasowo zamknięta. Do zwiedzenia jest tu Izba Leśna.

Za osadą zakręt, utwardzona droga wiedzie nas na płd.-wsch. Mijamy ostoję koników polskich. Jedziemy obok łąki, za nią (z prawej) stoki Kamiennej Góry. Wiosną kwitną na niej łąny przebiśniegów. Docieramy do polany Rozstaje (z charakterystyczną drewnianą ikoną św. Krzysztofa – to także obiekt LandArt). Jedziemy przez bór sosnowy. Opuszczamy teren RPN trafiając na zadaszenie turystyczne. Obok niego ciekawostka – głaz upamiętniający przebiegający tędy 23 południk (w rzeczywistości przebiega on stąd 800 m na płd., drugi taki głaz, leżący dokładnie na 23 południku znajduje się w Zwierzyńcu – Białym Słupie). Wjeżdżamy między zabudowania Starego Górecka, mijając schronisko turystyczne przy tzw. starej szkole (budynek 31A). Docieramy do głównej drogi we wsi. Przed nami skrzyżowanie szos. Skręcając w prawo, można powrócić do Zwierzyńca przez Tereszpol i Sochy (*czzerwony* Centralny Szlak Rowerowy Roztocza, trasa 77.1), jadąc prosto, trafimy do Górecka Kościelnego, a udając się w lewo, dotrzemy w okolice stacji kolejowej Józefów Roztoczański (*zielony* szlak rowerowy Ziemi Józefowskiej, trasa 90).

Trasa 90.2. Rowerowy szlak Ziemi Józefowskiej, odcinek Bludek – Józefów Roztoczański, s. 252

W 2018 r. wybudowano szosę na odcinku Józefów – Fryszarka, która zastąpiła dotychczasową drogę szutrową. Także boczna odnoga, którą wiedzie wariant szlaku rowerowego w kierunku szosy Józefów – Osuchy, jest już asfaltowa.

W 2018 r. usunięto wspomniany w opisie w okolicy Fryszarki pomnik pamięci placówek radzieckich z lat 1942-1944 z podobizną Miszki Tataru.

Zmiana przebiegu szlaku. Na odcinku Górecko Kościelne – Tarnowola zrezygnowano z odcinka piaszczystego, prowadząc szlak szosami przez Brzeziny, a w końcowej części wygodną drogą polną. Trasa uległa wydłużeniu o 3 km.

Trasa 91. Roztoczański szlak rowerowy Zwierzyniec – Majdan Sopocki, odcinek z Ciotuszy Nowej do Majdanu Sopockiego, s. 254

Za młynem w Ciotuszy Nowej zmiana przebiegu szlaku. Nie wypatrujemy już bocznej drogi wiodącej przez pola, tylko jedziemy prosto do lasu, tam skręt w prawo. Miejscami odcinek piaszczysty. Docieramy do szerszej drogi, już na skraju Majdanu Sopockiego I, gdzie stary szlak łączy się z nowym. Nowy szlak jest o 0,5 km dłuższy.

Roztocze Południowe (Wschodnie)

Zmieniony fragment *niebieskiego* szlaku rowerowego Nad Sołokiją pomiędzy Szalenikiem a Rudą Żurawiecką, trasa 98, s. 262

Nowy odcinek jest dużo ciekawszy i łatwiejszy do przejechania – omija tereny bagienne. Jest zarazem o 3 km dłuższy, przez co cały szlak liczy obecnie 28 km.

Startujemy w Bełzcu. Znaki odnajdziemy przed wjazdem na teren dawnego obozu zagłady (800 m od stacji kolejowej Bełzec). Przed bramą skręcamy w lewo i docieramy do szosy, którą prowadzi na tym odcinku *czzerwony* Centralny Szlak Rowerowy Roztocza. Jedziemy do Szalenika. 2,5 km – skręt w lewo, na widokową górkę (za drogowskazem „Żyłka”). W Żyłce trzymamy się szosy skręcając w prawo, polem w lewo, a za mostem na Krynicy w prawo. Asfalt się kończy, za nim droga szutrowa. Wjeżdżamy do lasu. Osiągamy prostopadłą drogę zbudowaną z betonowych płyt. Prowadzi ona do starego cmentarza.

Cmentarz wsi Leliszka – aby go odnaleźć wędrujemy drogą z betonowych płyt 800 m na płn.-zach. Tam skręcamy pod kątem ostrym w prawo, za ścieżką. Po niespełna 300 m osiagamy cmentarz. Nagrobków nie będzie jednak wiele. Ścieżka wiedzie poza cmentarz aż nad zabagniony płn. brzeg zalewu Leliszka. Powrót do szlaku tą samą drogą.

Szlak przy betonowej drodze skręca jednak w prawo. 6 km – malowniczo położony wśród lasów zalew Leliszka. Nazwa pochodzi od przysiółka, który tu się niegdyś znajdował.

200 m dalej skręt w prawo, w kolejną drogę leśną. 8,5 km – Żurawce. We wsi zobaczyć można dawną cerkiew p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego z 1912 r.

9,1 km – na rozwidleniu skręt w prawo. 12 km – Ruda Żurawiecka, tu stary szlak łączy się z nowym.

Szlaki rowerowe gminy Narol

Szlaki zostały odnowione w 2020 r. Po odnowieniu szlaków gminnych utrzymano ich dotychczasowy przebieg, pojawiło się jednak wiele nowych drogowisk do ciekawych miejsc przy szlaku. W przypadku trasy 5a proponuje się nawet dodatkową wycieczkę nieznakowaną z Płazowa do źródeł Różańca (0,4 km od szlaku, znak na miejscu słusznie sugeruje, aby zabrać ze sobą bidon), wodospadu na Różańcu (0,8 km od szlaku) i dalej wygodną leśną drogą do szumów na Tanwi. Odcinek od rozejścia ze szlaku 5a na pfn. od Płazowa do szumów wynosi natomiast 12 km.

Ukraina

Centralny Rowerowy Szlak Roztocza

Szlak prowadzi z przejścia granicznego w Hrebennem do Lwowa. Ma dwie odnogi: z Krechowa do Żółkwi i z Dąbrowy do Iwano-Frankowa (dawny Janów). Niestety, obecnie na trasie znaków praktycznie nie ma. W 2020 r., w ramach wspólnego polsko-ukraińskiego projektu, planowane było odnowienie całego szlaku. Plany pokrzyżowała epidemia, a potem wojna. Przygotowano drobne korekty przebiegu, a także wydłużenie odcinka Dąbrowa – Iwano-Frankowe do Wereszycy.

Lokalne szlaki rowerowe

Niestety, ale właściwie wszystkie te szlaki uległy znaczącej degradacji. Znaki wyblakły, pojawiły się też duże przerwy w znakowaniu. Niezbędna jest mapa i dokładne wczytanie się w opis przewodnikowy.

AKTUALIZACJA OPISU TRAS KAJAKOWYCH

Trasa 73. Szlak kajakowy rzeki Wieprz, odcinki Hutki – Bondyrz i Obroc – Zwierzyniec – Szczebrzeszyn

Hutki – Bondyrz, 4 km (ok. 1,5 godz.)

Trasa ładna, mimo że generalnie prowadzi dość blisko szosy. Liczne meandry Wieprza zaprowadzą nas jednak wielokrotnie daleko na wsch. od asfaltu.

Początek trasy przy moście na Wieprzu w Hutkach. Wodujemy na drewnianym pomoście przy źródłiskach (0 km), lub nieco dalej w miejscach wyznaczonych przez właścicieli firm oferujących kajaki.

Pierwsza atrakcja to niewielki wodospad, który nie powinien jednak sprawiać przeszkód.

2,5 km – przepływamy pod betonowym mostem, górą prowadzi szosa Kaczórki – Jancia.

Nieco dalej metalowo-drewniany mostek przy zajeździe Kalinka.

4 km – przenoska, jesteśmy przy zabytkowym drewnianym młynie. To restauracja Chata Rybaka w Bondyrzu.

Bondyryz – Guciów, 6,5 km (ok. 2,5 godz.)

Na tym odcinku, poza samym początkiem, będziemy płynęli w znaczącym oddaleniu od szosy. Miejscami rzeka będzie dość głęboko wcięta wśród łąk, a jej brzegi będą stanowiły wysokie niemal pionowe piaszczyste skarpy.

2 km – most i tartak.

4 km – drugi z drewnianych młynów w Bondyryzu, z 1924 r.

5,5 km – Guciów, drewniany mostek i koniec odcinka. Uwaga! Przy samym mostku słaby zasięg dla telefonów komórkowych. Jeżeli wypożyczyliśmy kajaki, aby zamówić transport trzeba pofatygować się drogą na płn.-zach. w stronę szosy w Guciowie.

Dalszy odcinek rzeki Wieprz pomiędzy Gucioziem a Obroczą prowadzi przez lasy Roztoczańskiego Parku Narodowego i nie jest udostępniany dla turystów. Do kajaka ponownie można wsiąść w Obroczy i stamtąd płynąć do Zwierzyńca lub Szczebrzeszyna.

Odcinek Obrocza – Zalew w Rudce k. Zwierzyńca (5,5 km, ok. 2 godz.)

Trasa jest prosta, a zarazem bardzo urozmaicona. Płyniemy wśród łąk i pól w bezpośrednim sąsiedztwie lasów Roztoczańskiego Parku Narodowego. Jediną poważniejszą przeszkodę napotkamy pod koniec, gdy trzeba się nieco schylić pod mostkiem, aby wpłynąć na wody zalewu w Rudce. Ponadto po drodze miejscami występują piaszczyste płycizny, co może być problemem podczas długotrwałej suszy. Należy śledzić główny nurt rzeki, gdzie zawsze będzie głębiej. Jeżeli zechcemy po drodze odpocząć, możemy zatrzymać się przy barach zbudowanych bezpośrednio nad rzeką. Pierwszy (bus, w wakacje) napotkamy po 2 km, drugi (tawerna) po 4, a trzeci (tawerna) kawałek dalej. Uwaga! W letnie weekendy szlak bywa bardzo zatłoczony, lepiej wybrać się na spływ na tygodniu.

Odcinek Zalew Rudka – Szczebrzeszyn (14 km, ok. 4 godz.)

Spływ można podzielić na krótsze odcinki (do Bagna, Żurawnicy, lub Brodów, są one oznakowane, przy czym konkretne miejsce zależy od firmy, w której wypożyczyliśmy kajak), w oparciu o istniejące miejsca wodowania, lub umawiając się z firmą wypożyczającą kajaki.

https://roztocze24.info/?page_id=3769

Uwaga! Na całej trasie nie ma ani jednej tawerny, możemy tylko liczyć na 2 tabliczki informujące o pobliskich sklepach spożywczych. Najlepiej prowiant i picie zabrać po prostu ze sobą.

Kajaki wodujemy przy płn.-zach. skraju zalewu w Rudce, nieopodal mostu i małego wodospadu. Pierwsza część trasy wiedzie przez Zwierzyniec.

0,5 km – przepływamy pod mostem kolejowym, tu nieco niespokojna woda.

1,5 km – park w Zwierzyńcu.

Opuszczamy miasto, nadal jednak właściwie cały czas będziemy widzieli zabudowania. Spotkanie z „dziką” przyrodą możliwe jest dopiero za pewien czas.

3 km – osada Bagno, tu pierwsza z możliwości zakończenia spływu, lub odpoczynku.

3,5 km – źródła w Wywłoczce i wiata turystyczna. Kolejna możliwość odpoczynku, lub zakończenia spływu. Nieco dalej po lewej kamienny krzyż i drewniana kaplica.

5,5 km – tzw. mostek pstrągowy w Turzyńcu. Sztuczna zapora uniemożliwia przepłynięcie, czeka nas przenoska. Dobre miejsce na odpoczynek.

Zaczyna się najciekawsza część spływu. Rzeka oddala się od zabudowań, co pozwoli na spotkanie z przyrodą. Ciekawostką będą erodujące brzegi Wieprza. Rzeka jest dość mocno wcięta w teren, co mocno ogranicza widoki na wzgórze. Po drodze dwa wodospady (drugi to właściwie betonospad, bo to betonowy próg). Są możliwe do przepłynięcia, choć wymaga to wprawy. Kto nie chce ryzykować wywrotki niech w tych miejscach po prostu przeniesie kajak brzegiem.

Po drodze dwa kolejne miejsca, gdzie można odpocząć lub zakończyć spływ: 8 km – Żurawnica, 12,5 km – Brody.

Z kajaka zaczynają się ograniczone widoki na roztoczańskie wzgórza. Zobaczymy położoną na szczycie wzgórza dużą instalację fotowoltaiczną. Wyróżniać się będzie także szczebrzeszyński cmentarz. Rzeka mocno meandruje. Na skraju Szczebrzeszyna kolejna możliwość zakończenia spływu, obowiązkowa dla tych, którzy wypożyczyli kajaki w którejś z firm. Wieprz tymczasem gwałtownie przyspiesza, a gałęzie drzew stworzą nad rzeką niski zielony dach. Przed nami ostatni trudny moment – most przy młynie z małym wodospadem. Najlepiej płynąć tu z lewej strony.

Następnie most drogowy, tuż za nim, po prawej, łąka, gdzie kończymy spływ (14,0 km).

Szlak kajakowy rzeki Tanew: odcinek Huta Szumy – Rebizanty, 6 km

Najbardziej popularny i względnie łatwy odcinek Tanwi, obsługiwany przez lokalną firmę kajakową. Piękny i ciekawy. Niestety podczas suchych lat (jak w 2022 r.) wody na tym odcinku Tanwi niewiele, wtedy niestety trzeba będzie często wstawać z kajaka. Przed spływem warto sprawdzić aktualny poziom wody na tym odcinku.

Spływ Tanwią teoretycznie można rozpocząć od Narola, na tym odcinku przeszkodą będzie jednak seria betonowych progów. Dlatego większość turystów rozpoczyna spływ od mostu w Hucie Szumy, taką też ofertę ma lokalna firma wypożyczająca kajaki. Trasa do Rebizantów jest bardzo ładna. Tanew meandruje tu bardzo malowniczo wśród lasów Puszczy Solskiej. Rzeka jest tu jednak dość wąska, aby uniknąć zaklinowania się pomiędzy jej brzegami jeśli to możliwe najlepiej wybierać krótsze kajaki jednoosobowe.

2,5 km – żeremie bobrowe. Przepływamy je po lewej stronie.

3,6 km – betonowa konstrukcja, płyniemy z prawej.

5,5 km – na prywatnej posesji oryginalny pomnik upamiętniający nielegalne przekroczenie granicy zaborów przez Józefa Piłsudskiego w 1901 r.

Chwilę potem zaczyna się najmniej chyba znana seria niewielkich roztoczańskich szumów. Najlepiej widoczna przy niskim stanie wody.

Dalej sezonowa przystań nad rzeką – bar z ogródkiem.

6 km – koniec odcinka przy moście w Rebizantach, nieopodal parkingu.

Dalej rozpoczyna się rezerwat „Nad Tanwią” – tu obowiązuje zakaz pływania kajakami.

AKTUALIZACJA OPISU TRAS KOLEJOWYCH

Nowe stacje i zmiany w infrastrukturze na trasach 108: Rejowiec – Jarosław i 110: Lublin – Rozwadów

Jeszcze niedawno byłem przekonany, że budynek stacji w Zwierzyńcu jest murowany. Dopiero pogarszający się jego stan techniczny i odpadnięcie fragmentu szalunku pokazał, że byłem w błędzie. W rzeczywistości to oryginalny poaustriacki drewniany budynek stacyjny!

W Suścu też sprawa dworca kolejowego ma się inaczej, niż to opisano w literaturze. Oryginalny przedwojenny budynek stacyjny nadal istnieje, znajduje się po drugiej stronie torów. To obecnie dom prywatny.

Ponadto, odnośnie trasy Rejowiec – Jarosław, należy dodać, że w 2016 r. rozebrano budynek stacyjny w Werchracie, a na przystanku Dziewięcierz pozostałości budynku gospodarczego (ten stacyjny skasowano już w lecie 2013 r.). Pod koniec sierpnia 2017 r. rozebrano stary austriacki budynek stacyjny w Szczebrzeszynie.

Przy okazji warto wspomnieć, że od czerwca 2015 r. czynne są dwie nowe stacje: Zamość Starówka (2 km od stacji podstawowej Zamość w kierunku Hrubieszowa) i Zamość Wschód (kolejny 1 km na wschód). Ponadto w grudniu 2017 r. otwarto przystanek Mokre (na trasie Zamość – Zawada), a w czerwcu 2017 r. Wólka Orłowska (na trasie Rejowiec – Zawada).

Nowością jest odnowiony łącznik pozwalający na omińnięcie stacji Rejowiec i bezpośredni wjazd z kierunku Lublina na szlak do Zamościa. Od czerwca 2019 r. korzysta z niego pociąg PKP IC ZAMOYSKI.

Wiosną 2023 r. nowe perony otrzymały stacje Wólka Niedzieliska i Długi Kąt. Zmieniono wtedy nazwę stacji Ruskie Piaski na Krzak. Zmieniono też na bardziej korzystne lokalizacje przystanków Klemensów (z nową nazwą Niedzieliska Kolonia) i Szczebrzeszyn (zdecydowanie bliżej miasta).

W styczniu 2024 r. otwarto nową stację Żurawnica pomiędzy Szczebrzeszynom a Zwierzyńcem.

Natomiast na trasie Lublin – Rozwadów zimą 2016 r. zmieniono lokalizację stacji Sulów.

latem 2017 r. rozebrano (i tak już niewykorzystywany) budynek stacji kolejowej Rzeczyca.

Latem 2020 r. otwarto nowe przystanki: Zaklików Miasto i Stalowa Wola Charzewice. Przy okazji ogólnej modernizacji linii, wszystkie przystanki na linii otrzymały nowe perony.

Od początku 2024 r. wznowiono codzienny całoroczny ruch pasażerski pomiędzy Zawadą a Bełżcem. Wcześniej.

Jesienią 2023 r. wznowiono kolejowe połączenia na trasie Warszawa Wschodnia – Lublin – Rawa Ruska, pociąg ma przystanki handlowe tylko na tych trzech stacjach.

AKTUALIZACJA PRZEBIEGU SZLAKÓW SAMOCHODOWYCH

Trasa 112. Roztoczańskie Eko-Muzeum Świąteczna Kraina, s. 282

To propozycja odwiedzenia wybranych miejsc na Roztoczu w dowolnej kolejności i w dowolnym czasie. To także szansa na spotkanie z lokalnymi twórcami i na spróbowanie produktów regionalnych.

Oferta jest co roku zmieniana. W 2018 r. obejmowała ona następujące obiekty:

1. **Restauracja Muzealna** w Zamościu (www.muzealna.com.pl), ul. Ormiańska 30. Smaki Roztocza: gołąbki z kaszą gryczaną na oleju świątecznym roztoczańskim, śledź w rzepakowym oleju świątecznym roztoczańskim, piróg gryczany...
2. **Muzeum Fotografii** w Zamościu (ul. Stanisława Staszica 15).
3. **Klasztor** Sióstr Franciszkanek Misjonarek Maryi (Łabunie, ul. Parkowa 33, www.fmmlabudnie.pl).
4. **Olejarnia Świąteczna** w Ruszowie k/Zamościa (www.olejarniaswiateczna.pl), gdzie można zobaczyć jak powstaje znakomity i wielokrotnie nagradzany olej świąteczny roztoczański, a także olej lniany i olej z rydzyka.
5. **Zagroda Guciów** (Guciów 21): chleb wiejski i coś do chleba... (domowe.smaki@interia.pl)
6. **Winnica Czarnowoda**: tak, to prawda, mamy na Roztoczu winnice, adres: Czarnowoda 4, gmina Adamów (czarnowoda@agroturystyka-czarnowoda.pl)
7. **Galeria Szur** z wystawą malarstwa Marka Rzeźniaka, odbywają się tu także warsztaty artystyczno-etnograficzne (marek.rzezniak@gmail.com) Oprócz pana Marka gospodarzami są tu córka Agnieszka (malarka i ilustratorka) oraz żona Maria (kustosz Muzeum Zamojskiego).

Rozszerzona wersja trasy 117, samochodowego Szlaku Ordynacji Zamojskiej: Zamość – Szczebrzeszyn – Susiec, s. 288

Na obiektach, składających się na szlak, zamontowano tablice z podstawowymi informacjami, wydrukowano także folder z sugerowaną kolejnością zwiedzania.

1. Zamość – niemal wszystkie obiekty na starówce znajdują się na szlaku.
2. Sitaniec – kościół.
3. Zawada – zabudowania folwarczne.

4. Nielisz – kościół.
5. Klemensów – pałac, park, szkoła, dawny dom dyrektora cukrowni.
6. Szczepreszyn – budynek LO, kościół parafialny, kościół i klasztor pofranciszkański.
7. Radecznicza – sanktuarium św. Antoniego.
Stąd możemy pojechać do Turobina (7, kościół) i Janowa Lubelskiego (8, sanktuarium MB Różańcowej, dawne więzienie, dawna kancelaria Obwodu Zamojskiego), lub też powrócić do Szczepreszyna i udać się dalej do Zwierzyńca.
8. Zwierzyniec – kościół na wyspie, browar, tartak, dawna wyluszcarnia nasion, Zespół Szkół Drzewnych (dawny Zarząd Ordynacji), plenipotentówka, osiedle Rózin).
9. Górecko Kościelne – modrzewiowy kościół.
10. Józefów – ratusz, kościół.
Stąd można udać się na wycieczkę boczną do Zamchu (11, kościół), lub też od razu do Hamerni i Suśca.
12. Ruiny papierni w Hamerni (rezerwat Czartowe Pole).
13. Kościół w Suścu.

Nowa trasa: Lubelski Szlak Kulinaryny „Zasmakuj w tradycji”

Szlak przygotowany przez lubelskie Lokalne Grupy Działania z powiatów: lubelskiego, biłgorajskiego, kraśnickiego, krasnostawskiego i radzyńskiego. Tworzy go 31 obiektów oferujących przysmaki regionu, w tym te wpisane na listę produktów tradycyjnych. W tych miejscach odbywają się także pokazy kulinarne dla turystów. Pełna lista obiektów i kalendarz imprez można odnaleźć pod adresem: <https://zasmakujwtradycji.pl/>

UZUPEŁNIENIA DO OPISÓW

Mapki przeglądowe

Niestety, przed drukiem wydawnictwo nie dało mi do wglądu przewodnika, nie widziałem więc przygotowywanych niezależnie od autora map poglądowych, odnoszących się do okolic miasteczek i wsi, stanowiących najważniejsze bazy turystyczne. Na szczęście właśnie poglądowy ich charakter powoduje, że mimo pewnych nieścisłości, nie będzie to stanowiło przeszkody w korzystaniu z przewodnika (którego niezbędnym uzupełnieniem jest wszak zawsze dobra papierowa mapa turystyczna). W dodruku z 2017 r. mapki zostały poprawione.

Opis Bełzca (s. 319-320)

Przy cmentarzu żołnierzy września 1939 r. 11 listopada 2018 r. odsłonięto nową tablicę, poświęconą Józefowi Piłsudskiemu i jego pobytowi w Bełzcu w 1921 r.

Bełzec: opis unikalnej karczmy Rybackiej Karpiówka

Gospodarstwo rybackie w Bełzcu istnieje już ponad 50 lat. Hoduje się tu karpie, pstrągi, amury, szczupaki, sumy, sandacze, okonie, liny i tołpygi. Warto dodać, że do gospodarstwa należy także popularne łowisko wędkarskie na stawach w pobliskim Zatyłu.

Karczma Rybacka Karpiówka w Bełzcu (ul. Zamojska 5) powstała na terenie gospodarstwa w 2015 r., bezpośrednio przy stawach. Stylowy drewniany budynek zbudowano bezpośrednio nad wodami rzeki Kryniczki. Jej fragment wewnątrz odsłonięto, można zobaczyć więc pływające ryby, a także dźwig, przy pomocy którego są one odławiane. Na Boże narodzenie wszystkie meble są z sali wynoszone, a ściany i podłoga zabezpieczane. To czas odławiania karpia, które w tej porze roku cieszą się wielkim zainteresowaniem, każdy wszak chce je mieć na wigilijnym stole.

W menu znajdziemy dania oparte głównie na hodowanych na miejscu rybach. W ofercie znajdziemy żurek na wędzonym sumie, a także wszystkie ryby smażone (np. karp zapiekany

w porach, karp pieczony w warzywach, sum zapiekany w śmietanie, szczupak w śmietanie z borowikami, smażony pstrąg, pstrąg w szpinaku, czy tatar z pstrągią). Bardzo popularne są pierogi z karpem.

Dania z Karpiówki doczekały się wielu nagród, wśród nich: I miejsce w kategorii gospodarstwa rybackie na V ogólnopolskich dożynkach rybackich dwór Anna za pierogi z karpem (2017); I miejsce w konkursie kulinarnym „Na kresowym szlaku smaku” organizowanym przez Lokalną Grupę Działania Roztocze Tomaszowskie za żurek na wędzonym sumie; Dyplom za zajęcie I miejsca w konkursie „Ryba z Roztocza” przeprowadzonego na XVIII jarmarku galicyjskim „Smaki Roztocza” w Narolu (2017); Dyplom uznania za zajęcie II miejsca kategorii gospodarstwo rybackie w organizowanych przez marszałka województwa lubelskiego XIII dożynkach rybackich „Jesienny stół ryb” w Jakubowicach Konińskich (2017); Karpiówka jest także laureatem wyróżnienia srebrny gryf powiatu tomaszowskiego (2017).

Najnowszym wyróżnieniem jest Mistrz Krajowy Agroligi 2018 w kategorii rolnicy – nagroda główna ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi Jana Krzysztofa Ardanowskiego. Dyplom z okazji zdobycia tego tytułu wręczył prezydent Andrzej Duda. W 2019 r. kolejnym trofeum było I miejsce w konkursie „Nasze kulinarne dziedzictwo – smaki regionów” Polskiej Izby Produktu Regionalnego i Lokalnego za karpia wędzonego z Bełzca.

Opis Biłgoraja (s. 325)

Wspominam o jedynych w Polsce tablicach Dekalogu (z pełną treścią wszystkich przykazań) znajdujących na budynku Starostwa Powiatowego (ul. Kościuszki 87). Tablice pozostały na swoim miejscu, ale w budynku mieści się obecnie nowa siedziba Muzeum Ziemi Biłgorajskiej.

Opis Cieszanowa

W Cieszanowie warto zobaczyć mural, który powstał na ścianie... posterunku policji. To chyba taki jedyny przypadek, gdy bezkarnie można było pomalować siedzibę policji. Namalowano go w 2018 r. po festiwalu Cieszanów Rock. Nosi on nazwę największa orkiestra świata. Jest to ogromna gitara, w którą wpleciono twarze muzyków zmarłych właśnie w 2018 r.: Kory z Maanam, Bufeta z Wańki Wstańki, jazzmana Tomasza Stańki, Roberta Brylewskiego z Brygady Kryzys oraz Tomasza „Siwego” Wojnara z Defektu Mózgu. Mural to inicjatywa Fundacji Klamra w pobliżu wykonała także mural pamięci Ireny Sandlerowej.

Nowy opis winnicy Czarnowoda

Winnica znajduje się przy *niebieskim* szlaku turystycznym Wzgórzami Roztocza z Szewni do Krasnobrodu na Roztoczu Środkowym. Adres: Czarnowoda 4, telefon: 506 003 301. Gospodarze przesympatyczni. Prowadzą tu też gospodarstwo agroturystyczne. Czarnowoda to miejsce (jak reklamują sami gospodarze) wśród starych sadów (m.in. jabłka!) i młodej winnicy (a ściślej dwóch, jedna po drugiej stronie drogi, druga na zapleczu gospodarstwa). Produkowane są tu naturalne wina gronowe, wytrawne: czerwone, białe i różowe. Można także napić się coraz popularniejszego cydru.

Opis Frampola

We Frampolu w 2012 r. w dawnej synagodze otwarto niewielkie muzeum nożyczek. Natomiast w 2023 r. na rynku pojawił się pomnik z dużymi nożycami.

Opis Goraja

W 2021 r. Goraj odzyskał prawa miejskie.

Opis Górecka Kościelnego

Przy drodze do dębów stała też stara lipa, która jednak runęła w 2018 r. Na niej zobaczyć można było figurę Matki Bożej. Dziś nadal w tym samym miejscu, na specjalnym drewnianym rusztowaniu. Jest też tabliczka z historią tej figury.

Opis Horyńca

W 2020 r. w dzielnicy uzdrowskiej oddano do użytku trakt pieszo-rowerowy, w którego centralnej części postawiono dwie tężnie, tudzież wieżę widokową.

Opis Huty Różanieckiej

Wieś położona na płd. od widokowego Wału Huty Różanieckiej (na szczycie pomnik wzniesiony ku czci żołnierzy września 1939 roku i ofiar pacyfikacji wsi z czerwca 1943 r.).

We wsi uwagę zwracają ruiny murowanej cerkwi grekokatolickiej z 1836 r. (zniszczonej przez Niemców w 1943 r.). W jej sąsiedztwie cmentarz z krzyżami pochodzącymi z ludowego ośrodka kamieniarskiego w Starym Bruśnie na Roztoczu Wschodnim, pochodzące z XIX w. Po drugiej stronie szosy znajduje się kościół rzymskokatolicki z 1914 r. Uwagę zwracają także okoliczne kamieniołomy, najciekawsze znajdują się za cerkwią na zach. od szosy.

W Hucie Różanieckiej, w budynku dawnej szkoły, znajduje się nowoczesne schronisko turystyczne.

Opis Józefowa (s. 354 i 257)

Na Winiarczykowej Górze, w miejscu rozstrzelania przez Niemców w okresie II wojny światowej ludności pochodzenia żydowskiego, cmentarze ogrodzono, a obok w 2016 r. postawiono pomnik pamięci poległych, z tablicami w językach polskim, hebrajskim i niemieckim (ufundowany przez władze i policjantów z Hamburga – to ich przodkowie odpowiedzialni byli za rozstrzelania). Przy pobliskiej szosie zobaczyć można ponadto starszy głaz upamiętniający tę zbrodnię.

Spod murowanej kapliczki z obrazem Matki Bożej Leżajskiej, usytuowanej przy drodze wychodzącej z płn.-wsch. narożnika rynku w stronę Borowiny, usunięto dwie, wspomniane w opisie, tajemnicze kamienie nagrobne i przeniesiono je pod pawilon geoturystyczny przy rynku.

Warto odnotować otwarcie izby leśnej, utworzonej na poddaszu budynku straży leśnej, na wysokości nadleśnictwa, po drugiej stronie szosy (oczywiście ul. Leśna).

Przy wieży widokowej na kamieniołomy postawiono 4 czerwca 2023 r. pomnik pamięci partyzantów z AK i BCh uczestniczących 1.06.1944 r. w bitwie o Józefów.

Opis Jędrzejówki (ze s. 350) odnosi się do Jędrzejówki k. Goraja.

Opis Kraśnika (s. 357)

Wspomnieć o utworzonym przy dawnym klasztorze kanoników regularnych Muzeum Parafialnym i o Wojewódzkim Muzeum Tradycji Pożarniczych (ul. Obwodowa 1).

Opis Klemensowa (s. 358)

Przy restauracji Klemens otwarto muzeum: Skarby Ziemi i Morza, pełne interesujących minerałów i skamieniałości. Składa się ono z dwóch pomieszczeń. Okrągłej wiaty (w środku skamieniałe drzewa z Siedlisk, a dookoła geo-ekspozycje z całego świata) i dużego budynku (gdzie oprócz kolejnych ekspozycji znajduje się sala, w której organizowane są podróżnicze slajdowiska). Ponadto jest tu niewielkie muzeum etnograficzne. Nieopodal ostatni na Roztoczu wiatrak, przeniesiony w to miejsce w 2013 r. ze wsi Gródki, położonej na Roztoczu

Zachodnim. Sama restauracja także warta jest uwagi, odznaczona została bowiem przez kapitułę programu „Dobre, bo Polskie” tytułem Restauracji roku 2013.

Nowy opis winnicy w Lipowcu

To część gospodarstwa agroturystycznego polana położonego w górnej części wsi Lipowiec o nazwie Lipowiec Góry na Roztoczu Zachodnim. Właściciele winnicy to państwo Elżbieta i Wojciech Popko. W są pracę wkładają wiele pasji. Nie bez przyczyny twierdzą, że tym co odróżnia takie rodzinne winnice od zakładów produkcyjnych jest to, że tu się wino tworzy, a tam produkuje. Spróbować można tu win wytrawnych białego Solaris (inne wykorzystywane szczepy to Chardonnay, Riesling, Solaris, Johanniter), a także czerwonych: Cabernet Cantor i Acolon (wykorzystywane są także szczepy Dornfelder i Zweigelt). Ciekawostką są nalewki, wśród nich krupnik roztoczański.

Opis Lipska k. Narola (s. 374)

Ciekawy obiekt. Wędrując z Lipska w kierunku wsi Lipie, warto wybrać boczną uliczkę wiodącą do cmentarza. Przed nim skręcamy w prawo i dochodzimy do fragmentu dawnych wałów miejskich (ul. Wesoła).

Obecny kościół parafialny w Lipsku pochodzi nie z 1713, a z 1764 r.

Opis Lipska Polesie (s. 120-121)

Wspominana drewniana kapliczka pw. św. Romana niestety spłonęła (prawdopodobnie celowe podpalenie). W 2018 r. została ona jednak odbudowana.

Opis Lubaczowa

Warto zwrócić uwagę na dwa murale: przy ul. Kościuszki 18 zobaczyć można mural pamięci 39 Pułku Strzelców Lwowskich, a przy ul. Konopnickiej 5 mural. Generała Stanisława Dąbka.

Opis Lubyczy Królewskiej (s. 378)

1 stycznia 2016 r. Lubycza odzyskała ostatecznie prawa miejskie. Do nowego/starego miasta włączono Dęby i Zatyle Osadę.

Opis Łukowej – winnica Lukus Gronowskich

Ta winnica to rodzinna pasja. Nazwa lukus, jak czytamy na etykietach – odnosi się do tego, że założono ją w miejscu, gdzie dawniej rósł ciemny gaj, po łacinie zwany właśnie lukus.

Pierwsze winogrona nasadzono w 2008 r., a do sprzedaży ostatecznie jako pierwszy trafił rocznik z 2015 r. Zabudowania winnicy to stara zagroda, przystosowana do nowej roli. W winnicy uprawia się następujące odmiany winogron: Solaris, Seyval Blanc, Hibernál, Cabarnet Cortis, Cabarnet Cantor i Regent.

Winnicę można zwiedzać, najlepiej wcześniej umówić się telefonicznie (501 500 708).

Opis Łówczy

Pięknie odkrzaczono tu kamienną piwnicę i fundamentu dawnego dworu Liptayów. Na marginesie, Łówcza to kolejne po Horyńcu kolejne, gdzie miał mieć swój zameczek myśliwski Jan III Sobieski.

Natomiast przy ruinach kamiennego młyna odnajdziemy ładny wodospad.

Opis wsi Mokrelipie

Przy kościele zobaczyć można pomnik w formie białej kolumny z orłem, pamięci męczeństwa i czynu narodu w walce o wiarę, honor, wolność, niepodległość, integralności

Ziem Polskich i prawom człowieka. Odślonięto go 11 listopada 2018 r., w stulecie odzyskania niepodległości. Wrytyo na nim przełomowe daty, w tym ważnych powstań. Obok postawiono tablice z informacjami o postaciach tak ważnych, jak Roman Dmowski, Wojciech Korfanty, Ignacy Daszyński, Wincenty Witos, Ignacy Jan Paderewski i Józef Piłsudski. Pomnik stanął z inicjatywy proboszcza Jarosława Nowaka, autorem projektu jest Andrzej Kondrat ze Stowarzyszenia na rzecz Rozwoju Lokalnego Mokrelipie (stowarzyszenie jest odpowiedzialne za budowę pomnika).

Opis Narola (s. 390)

Wspomniana w tekście izba pamięci w Narolu Wsi już nie istnieje. Część wyposażenia trafiła do izby pamięci w Lipsku k. Narola (naprzeciwko kościoła, tam też pomnik Michała Bednarskiego – jednego z pierwszych organizatorów ruchu oporu na tym terenie w okresie II wojny światowej).

Nieopodal rynku zobaczyć można mural Kampanii AK Narol.

Ciekawym miejscem jest Księża Górka w zach. części miasteczka. Zachowały się tu dwa kamienne krzyże pochodzą z XVI w., są więc najstarsze w okolicy. To teren osady Zagrody, włączonej później do Narola. Zagrody zwane były kiedyś Plebańskimi, bowiem to tu miała siedzibę narolska parafia. Stał też drewniany kościół, który gdy w 1807 r. wzniesiono nowy murowany prawdopodobnie rozebrano.

Warto wyróżnić restaurację U Rubina przy ul. Lwowskiej. Tanio i smacznie.

Opis Rabinówki k. Tomaszowa Lubelskiego (trasy 40 i 42.1., s.151 i 156)

Wspominana w tekście zrekonstruowana wioska słowiańska już nie istnieje. Światowid został przeniesiony w okolice grodziska w Czermnie k. Turkowic.

Opis Szczepieszyna

Ruina murowanej wieży na wzgórzu zamkowym została odkupiona przez gminę od prywatnego właściciela. Planowana jest pełna odbudowa wieży i przygotowanie tarasu widokowego.

Za Zespołem Szkół nr 2 im. Z. Klukowskiego, na łące nad Wieprzem zobaczyć można symboliczną mogiłę upamiętniającą cmentarz wojsk austriackich z okresu I wojny światowej. Napis na tablicy głosi, że „po zajęciu przez Austrię Zamojszczyzny, od 1916 r. język polski wrócił do szkół jako wykładowy. Trzykrotnie zwiększyła się liczba młodzieży w szkole w Szczepieszynie. Młodzież starsza uczyła się teraz pisać po polsku. Ludność opiekowała się mogiłami pochowanych tu żołnierzy, z których wielu miało nazwiska polskie”.

Opis Szuru k. Krasnobrodu

Nazwa wsi w miejscowej gwarze oznacza miejsce mokre, na które woda naniósł piasek i muł. Osada leśna powstała na przełomie XVII i XVIII w. Prawdopodobnie jej założycielem był właściciel nie tak odległej Rachodoszczy Sebastian Szur. Zapiski z końca XVIII w. przynoszą nazwę Nowy Szur, co sugeruje że wieś Szur faktycznie musiała istnieć już wcześniej. W 1827 r. liczyła 60 mieszkańców i 9 domów. W 1921 r. mieszkańców było już 85, a domów 15.

W centrum wsi, wśród brzoź, znajduje się malowniczy drewniany krzyż z drewnianą kapliczką, autorstwa mieszkańca wioski J. Giełmudy.

Nieopodal autorska Galeria Szur z obrazami pana Marka Rzeźniaka.

We wsch. części wsi znajduje się oryginalna współczesna kapliczka, wykonana przez miejscowego stolarza Edmunda Tyrkę. To miniatura góralskiego kościółka z kopią ołtarza głównego z kościoła parafialnego w Krasnobrodzie. Kapliczka przymocowana jest do przydrożnej, potężnej sosny (pomnik przyrody).

Opis panoramy z Tartacznej Góry (s. 173)

Oczywiście nie wszystko zobaczymy z wieży. Poszczególne fragmenty panoramy widoczne są z różnych punktów podczas wędrowki dookoła Tartacznej Góry.

Opis Teniatysk (s. 417)

Drewno z ruiny dawnej drewnianej cerkwi złożono pod płotem, a na uprzątniętym cerkwisku postawiono ładną drewnianą kapliczkę.

Opis Tomaszowa Lubelskiego

Nowa siedziba Muzeum Regionalnego, obecnie mieści się ono przy ul. Wyspiańskiego 8A. Czynne codziennie z wyjątkiem poniedziałków. Przed nim tablice upamiętniające Piłsudskiego oraz wydarzenia z 1920 i 1939 r.

Inny obiekt muzealny to Smocza Jama – karcer tomaszowskiego aresztu UB (ul. Lwowska 64), od 2010 r. muzeum – izba terroru komunistycznego (czynne pn.-pt.). Tu w latach 1944-1956 ubecy przetrzymywali, bili i mordowali partyzantów z AK. W dawnych celach umieszczono wiele tablic opisujących m.in. polskie podziemie zbrojne w latach 1944-1956, więzionych tu Polaków (m.in. historia Stanisława Kobosa „Wrzosa” ukrywającego się aż do 1956 r.), metody działania UB, zamieszczono także życiorysy pracujących tu katów. Ogromne wrażenie wywiera zrekonstruowany gabinet przesłuchań.

Przed Starostwem Powiatowym w Tomaszowie Lubelskim (Lwowska 68) 27 grudnia 2021 r. odsłonięto tablicę upamiętniającą Ojców Niepodległości, a skwerowi, na którym się on znajduje nadano nazwę Skwerowi Ojców Niepodległości. Przed starostwem także wystawa pamięci słynnych lotników Żwirki i Wigury, których nazwiska nosi sąsiednia ulica.

Przy I Liceum Ogólnokształcącym im. Bartosza Głowackiego (ul. Wyspiańskiego 8) 11 listopada 2021 odsłonięto Łuk Zwycięstwa poświęcony marszałkowi Józefowi Piłsudskiemu i jego związkom z Tomaszowem Lubelskim. Był tu w 1901 r., gdy wraz z małżonką Marią zmuszony był uciekać z Galicji i w 1921 r. – już jako Naczelnik Państwa. To także początek nowej ścieżki edukacyjno-historycznej Szlakiem Marszałka Piłsudskiego w Tomaszowie Lubelskim, upamiętniająca miejsca związane z marszałkiem.

Winnica Wierzchowiska (s. 427-428)

Znajduje się na zapleczu Dworu Sanna w Wierzchowiskach na Roztoczu Zachodnim. Prowadza ją państwo Elżbieta i Dariusz Nizio. Winnica działa od 2012 r. W ofercie odnajdziemy aż 10 gatunków win. Ciekawostką jest Wino musujące różowe. Ponadto wśród win białych wytrawnych oferowane są następujące: Lasy Roztocza, Zielone, Musujące, Seyval Blanc, Johaniter i Muskaris. Wina białe półwytrawne to Lubelski poranek i Słoneczna Sanna. Uzupełnieniem jest czerwone wino wytrawne: Regent. Wina te uzyskano ze szczepów Solaris, Seyval Blanc, Regent, Muscaris i Johanniter oraz Resling. W 2015 r. wino oparte na szczepie Solaris z Wierzchowisk odznaczono złotym medalem w ramach konkursu Galicja Vitis.

Nowy opis Zaburza k. Radeczniczy

Wieś malowniczo położona wśród wzgórz Roztocza Zachodniego. Przy drodze do wsi Dzielce, znajduje się bardzo interesujący **skansen Zaburze**, założony w 2007 r. staraniem Justyny Górnał-Mamela i Bogdana Mamela. To dawne gospodarstwo, pięknie zachowane i starannie utrzymywane. Miejsce z niezwykłym klimatem, prowadzone przez ludzi z sercem i pasją. Pani Justyna chętnie odpowie na wszystkie pytania, a tych może być wiele, biorąc pod uwagę różnorodności ekspozycji.

Imponujący jest stary dom z 1938 r. Przed nim figura Matki Bożej. Wewnątrz wszystko urządzono tak, jak to dawniej bywało. Tu czas się po prostu zatrzymał. Będzie piec

i zapiecek, łóżka z oryginalnym wyposażeniem, stoły, szafy, krzesła, kufry, skrzynie i wszelakie niezbędne w domu wyposażenie obejmujące m.in. żelazka na dusze z jednej, a maselnice z drugiej strony. Do tego przykłady sztuki ludowej (np. hafty, wycinanki) i stare fotografie. Obok zagroda na planie kwadratu (z pełnym dawnym wyposażeniem, obejmującym m.in. kosy, brony, sierpy, cepy, a także żarna, sieczkarnię, wozy i sanie) oraz piwnice. W zagrodzie zobaczyć także można wystawę obrazów ze słomy Bogdana Mameła. Po zwiedzaniu najlepiej odpocząć w cieniu lipy liczącej sobie 300 lat (6,3 m obwodu).

Potem warto wybrać się na punkt widokowy, zaprowadzi nas tam **ścieżka spacerowa Wielki Dół** (1 km). Dochodząc do jej początku zobaczymy tzw. wiejskie cymbały. Cóż to takiego? Proszę przyjechać do Zabuża i osobiście się przekonać. Trasa prowadzi ścieżką z boczem wąwozu, następnie wyprowadzana na pola, skąd zmierza w kierunku szczytu roztoczańskiej wierzchowiny. Znajduje się tu tzw. Kopiec Zaburski (258 m n.p.m.) – który usypano niedawno, aby podkreślić wyjątkowość widoku z tego miejsca. W istocie, panorama Roztocza stąd jest bardzo rozległa. Są tu też drogowskazy do wielu roztoczańskich miejscowości (m.in. Zamościa, Szczebrzeszyna, Gorajca, czy Biłgoraja) oraz tablice z wierszami poetów z pobliskiego Zabuża (Jana Krukowskiego i Stanisława Dziury).

Wizytę w skansenie najlepiej zgłosić telefonicznie: 601 837 090 lub 84 681 86 03.

O tym, jak niezwykle klimat panuje w Zabużu zaświadcza fakt: skansen nie jest tu jedynym muzeum. Przy drodze do Nowej Wsi znajduje się **Muzeum Wiejskie**. To dzieło Stanisława Krukowskiego. Muzeum zostało założone w 2004 r. Wśród eksponatów zobaczymy lampy naftowe, stare żelazka, maglownice, szaflik (to takie naczynie), kijanki i tarę do prania bielizny, żarna do mielenia zboża, wozy i sanie, a do tego wiele starych zdjęć. Główna ekspozycja znajduje się w wiekowej stodole. Przy niej piwniczka, w której ekspozycja poświęcona miejscowej orkiestrze dętej (swoją debiut miała w 1926 r.). Są dokumenty, zdjęcia, no i oczywiście instrumenty.

Opis Zamościa (s. 436)

W Zamościu w ostatnich latach dużo się dzieje, uwzględnienie wszystkich nowości w przewodniku wydaje się już wręcz nierealne. Polecam obecne na rynku przewodniki dedykowane wyłącznie temu niezwykłemu miastu.

Kilka aktualizacji poniżej.

Przy katedrze mamy obecnie dwa muzea. W infułatce ekspozycja starodruków i historii budowy katedry, a w pobliskiej Wiktorówce skarbiec.

Nowa atrakcje:

Zwiedzanie miasta cichym samochodem elektrycznym.

Rejsy gondolami w Parku Miejskim.

Uzupełnić należy informacje o Arsenale (muzeum Fortyfikacji i Broni). Wspomniany w tekście remont jest już zakończony, nową część ekspozycji otwarto w przeszklonej galerii w obrębie bastionu III.

Ponadto warto rozszerzyć opis odnoszący się do trasy turystycznej utworzonej w podziemiach ratusza. Zobaczyć tu można kamienne kanały i cysterne, pozostałość po ciekawym systemie z XVII w. Kanały prowadziły wodę do cystern. Była ona wykorzystywana przez straż pożarną. Być może istniał w Zamościu podobnie skonstruowany system kanalizacyjny. Na trasie także podziemna studnia i ekspozycja odnosząca się do miasta. Ciekawostką są informacje o wielce oryginalnym Kodeksie Karzącym z 1818 r.

Z nowych obiektów warto wskazać na galerię rzeź im. Mariana Koniecznego, która znajduje się w budynku dawnego kasyna kozackiego na Plantach, nieopodal bastionu VII (Łukasińskiego 2B). Prezentowane są różnorodne wystawy czasowe, np. w wakacje 2017 r. ciekawa ekspozycja poświęcona Bolesławowi Leśmianowi.

No właśnie – poeta Bolesław Leśmian. Upamiętnia go tablica na budynku tzw. centralki (ul. Żeromskiego 3). Budynek wzniesiono w latach 1910-1911 według projektu Władysława Luchta. W dwudziestoleciu międzywojennym było tu kino, hotel, restauracja i sklepy. Dziś jest księgarnia. Tablica informująca, że w tej kamienicy mieszkał poeta Bolesław Leśmian (1922-1935) – „niepoprawny istnieniowiec, poeta, znawca mgły i wina” (to cytata ze „Srebronia”). Na pobliskim Rynku Solnym odnaleźć można przy jednej z ławek niewielką rzeźbę Bajdała, a przy Corner Clubie (Żeromskiego 6) także niewielką rzeźbę Srebronia. To postacie z wierzy poety, obie wykonał Bartłomiej Sęczawa. To nie jedyne postacie z wierszy poety mające swoje pomniczki w Zamościu. Jest także mural pamięci poety – ul. Peowiaków 39. Swoją mural ma także Marek Grechuta – ul. Kamienna.

Ponadto należy wspomnieć o Muzeum Techniki Drogowej i Mostowej w Zamościu (Rynek Wielki 6, Dom Technika w dawnej kamienicy Birkowskiego). Zostało ono założone w 1979 r. przez inż. Leona Sułota, w obecnym miejscu działa od 2006 r. W zbiorach dokumentacje licznych inwestycji, m.in. budowy drewnianego mostu nad rzeką Bug w Uściługu z 1922 r., dawne urządzenia drogowe, nawet z XIX w. (w tym ubijarka, którą obsługiwała jedna osoba, biorąc pod uwagę jej ciężar, niemal nie do uwierzenia), przedwojenne tablice drogowe, mapy i umundurowanie. Ciekawostką są rekonstrukcje drewnianych mostów na drodze Susiec – Huta Różaniecka, na rzece Tanew.

Przy ul. Piłsudskiego pod Klubem Batalionowym. postawiono pomnik marszałka Piłsudskiego. Napis na pomniku głosi, że poświęcono go: „Józefowi Piłsudskiemu marszałkowi Polski w 100 rocznicę odzyskania niepodległości mieszkańcy Zamościa 5 listopada 2018 r.” Jest to nawiązanie do przedwojennego pomnika, który marszałkowi ufundował 3 Pułk Artylerii Legionów w 1933 r. Tę inskrypcję znajdziemy z tyłu pomnika.

W podwórzu kamienicy Stanisława Czernieckiego (ul. Kolegiacka 18) zobaczyć można cele, w których bito i mordowano Polaków. W okresie II wojny światowej była to siedziba gestapo, a następnie UB i NKWD.

Opis Zwierzyńca (s. 450)

Opis Ośrodka Edukacyjno-Muzealny Roztoczańskiego Parku Narodowego: na placu przed nim w 2016 r. odsłonięto pomnik głuszcza. Wyróżnia się tu także ekspozycja domków... skrzatów, które rzekomo mieszkają na Roztoczu od wieków (to przy wyjściu na trasę wiodącą wydmą do stawów Echo).

Warto zwrócić uwagę na nowy mural pamięci Aleksandry Wachniewskiej – na ścianie domu handlowego Ordynat, ul. Zamojska 27.

Opis Żółkwi – muzea

Muzeum na zamku – zobaczyć można salę hetmańską z portretami i proporcami, salę poświęconej Żółkwi jako miastu idealnemu z jego makietą (a na tablicach z informacjami o innym mieście idealnym – Zamościu, a także zrekonstruowaną dawną kuchnię, ekspozycję archeologiczną i wystawę poświęconą walce o niepodległość.

Muzeum Trzech Kultur w ratuszowej wieży. Miejsce z klimatem. Jest tu np. stary telefon. Jak najbardziej można z niego skorzystać, jednak nie dodzwonimy się nigdzie, za to usłyszymy głosy historycznych postaci, w tym nawet dawnego przywódcy ZSRR Leonida Breżniewa. Dookoła stare sprzęty, zdjęcia, tabliczki, a nawet tablety wyświetlające różne ciekawostki, np. fragment dawnej kroniki filmowej pokazującej lotnika Niesterowa, jego samolot, oraz kręcone przez niego w powietrzu słynne becзки. Sama panorama z wieży też warta zobaczenia. Warto dodać, że z niej grany jest hejnał. To melodia z XVII w., którą wtedy grano na żywo, dziś została na nowo profesjonalnie nagrana i jest co godzina odtwarzana.

Roztoczańskie piwo

https://roztocze24.info/?page_id=843

Woda mineralna Rodowita z Roztocza

Produkowana jest przez firmę Nativiana – spółkę z amerykańskim kapitałem – w Grabniku k. Krasnobrodu. Woda (zarówno gazowana, jak i niegazowana) trafia do eleganckich butelek z wytłoczonym lasem i wilkiem. Źródła odkryto w tym miejscu w 2002 r., a rozlewnię otwarto w 2019 r. Woda jest niskosodowa, średnio-zmineralizowana, zawiera m.in. wapń, potas i magnez.

/C/ Copyright by Artur Pawłowski. Prawa autorskie zastrzeżone. Licencja CC-BY.

W przypadku cytowania tekstów proszę podać źródło (Roztocze – turystyczna strona Artura Pawłowskiego, roztocze24.info)